

A bölcsészdoktori disszertáció címe:

ÁLLAMI GONDOZOTT SERDÜLŐK ERKÖLCSI FEJLŐ-
DÉSÉNEK NEVELŐOTTHONI TAPASZTALATAI

Kecskemét, 1983. szeptember

Akáb István

Akáb István

intézeti adjunktus

B I B L I O G R Á F I A

Oldal

BEVEZETŐRÉS

1. A gyermek és ifjúságvédelem aktuális kérdései	2.
2. A témaválasztás indoklása	6.
3. A hipotézis és munkahipotézis ismertetése	8.
4. A kutatásmetodika ismertetése	9.

I. TÉMAEGYSÉG

AZ ERKÖLCSI NEVELÉS CÉLJA, FELADATAI A NEVELŐOTTHONI NEVELŐMUNKÁBAN	12.

RÉSZTÉMÁK:

1. A nevelés általános célkitűzései a nevelőotthoni nevelőmunka cél- és feladatrendszerében	13.
2. A nevelőmunkát befolyásoló tényezők a nevelőotthonban	16.
3. A nevelőotthonban folyó erkölcsi nevelés sajátos feladatai - különös tekintettel a serdülőkre	20.
4. A nevelőmunka tervezése a nevelőotthonban	24.
5. A vizsgált objektum erkölcsi nevelőmunkájának főbb feladatai, követelményszerűségei	28.
6. Néhány megállapítás	35.

II. TÉMAEGYSÉG

A NEVELŐOTTHON OBJEKTIV ÉS SZUBJEKTIV TÉNYEZŐI	37.
- #### RÉSZTÉMÁK

1. A nevelőotthon környezete, tárgyi feltételei	38.
2. A nevelőotthoni pedagógusok helyzete	41.

3. Az állami gondozott gyermekek személyiségéről	46.
4. A gondozásba vétel okairól /saját élettörténeti adatok, önvallomások alapján/	49.
5. A témavizsgálat főbb megállapításai	56.

III. TÉMAEGYSÉG

KÖZÖSSÉGI NEVELÉS ÉS EGYÉNI BÁNÁSMÓD A NEVELŐOTTHONBAN

59.

RÉSZTÉMÁK:

1. A serdülők közérzete a nevelőotthonban	61.
2. A nevelőotthoni közösség-szerveződés egyéni sajátos vonásai	64.
3. Az aktiva és a megbízási rendszer kialakítása, fejlesztése	70.
4. A gyermeki önkormányzati szervek működése a nevelőotthonban	80.
5. A gyermekközösség fórumai, önkormányzati funkciók gyakorlása	83.
6. Társas szerkezetek vizsgálata a serdülők nevelőotthoni alapközösségeiben. /otthoni csoport/	96.
7. A témavizsgálat főbb tapasztalatai	104.

IV. TÉMAEGYSÉG

A SERDÜLŐK TÁRSAS KAPCSOLATAINAK FEJLESZTÉSE A NEVELŐOTTHONBAN

108.

RÉSZTÉMÁK:

1. A nevelőotthon szerepe a serdülők szocializációja korrigálásában, fejlesztésében	109.
a/ Társas kapcsolat alakítása igénye	110.
b/ A gyermek-felnőtt viszonya	113.
c/ A szükségletrendenciák serdülőink kapcsolat-képzésében	116.
2. A témavizsgálat főbb megállapításai	119.

V. TÉMAEGYSÉG

SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA ÉS PROLETÁR INTERNACIONALIZMUSRA NEVELÉS

122.

RÉSZTÉMÁK:

1. Hazafiságra, internacionalizmusra nevelés a nevelőotthonban 123.
 - a/ A hazához való viszony, cselekvő hazafiság igénye értékitéleteikben 124.
 - b/ Az internacionalista szellem bontakozása 126.
2. A nevelőotthon politikai nevelőmunkája /néhány kérdése/
 - /érdeklődés, tevékenységi szintér - tevékenység lehetőségei/ 129.
3. A témavizsgálat megállapításai 133.

VI. TÉMAEGYSÉG

SZOCIALISTA HUMANISTA SZELLEMŰ, FEGYELMEZETT-KULTURÁLT MAGATARTÁSNEVELÉS A NEVELŐOTTHONBAN

135.

RÉSZTÉMÁK:

1. Az állami gondozott serdülők erkölcsi fogalmai 139.
2. Értékelő viszonyulás centrális jellegű erkölcsi tulajdonságokhoz, normákhoz 142.
 - a/-b/ A preferált és elutasított erkölcsi viselkedések
 - a/ 142.
 - b/ 144.
 - c/ Az elítélt viselkedések önminősítésükben 146.
 - d/ Viselkedésváltoztatás szándékoltsága 147.
 - e/ Magatartás a jutalmazás és büntetés relációjában 148.
3. A serdülők erkölcsi ítélőképessége, kognitívítása jellemzői a viselkedés értékelése - önértékelése vetületében 153.
4. A pszichés sérülések utóhatása a serdülői viselkedéskulturában 160.

5. A kulturált – fegyelmezett magatartás milyenségének tükröződése morális konfliktus szituációk megoldásában. /segítőkézség, önkritika stb./	163.
---	------

6. A témavizsgálat főbb megállapításai	174.
--	------

VII. TÉMAEGYSÉG

A MUNKÁRA NEVELÉS FŐBB KÉRDÉSEI A NEVELŐÖTTHONBAN	178.
---	------

RÉSZTÉMÁK:

1. A munka jelentősége, nevelőhatása a serdülők egészséges személyisége fejlődésében	179.
--	------

2. Munkára nevelő tevékenységi-öntevékenységi lehetőségek nevelőotthonban /kiszolgáló, önkiszolgáló, tevékenység; tanulmányi munka; szabadidős tevékenység	181.
--	------

3. A munkához való viszony tükröződése értékeiteléseikben	187.
---	------

4. A témavizsgálat főbb megállapításai	194.
--	------

VIII. TÉMAEGYSÉG

AZ ÁLLAMI GONDOZOTT SERDÜLŐK "ÉNMEGVALÓSÍTÓ" ÉS PERMANENS NEVELÉST MEGALAPOZÓ TÖREKVÉSEINEK NEVELŐÖTTHONI TAPASZTALATAI	198.
---	------

RÉSZTÉMÁK:

A/ A SERDÜLŐK VISELKEDÉSMODELLJEI, MOTIVÁCIÓI	200.
1. Viselkedésmodell, példakép választás	201.
2. Motiváló tényezők hatása életideáljaikban /érdeklődés, pályaaorientáció/	205.

B/ A SERDÜLŐK ÖNÉRTÉKELŐ, ÖNMEGISMERŐ TEVÉKENYSÉGE	215.
1. A referencia-elv érvényesülése	216.
2. Néhány pszichés, intellektuális képesség önmegítélése	218.
3. Az erkölcsi fejlődés tendenciája önértékelésükben	226.

C/ KORREKTIV ÉS ÖNFEJLESZTŐ RÉSZPROGRAMOK A
SERDÜLŐ SZEMÉLYISÉG ÖNKÖVETELÉSÉBEN

237.

D/ ÉNMEGVALÓSÍTÁSI TENDENCIÁK A SERDÜLŐK
ÉLETERVEIBEN

242.

1. Közösségi-közéleti tevékenység,
mint életcél

245.

2. Szocialista erkölcsi normák szerinti
életvitel, mint életcél

246.

3. Családalapítás, családi kapcsolatok
alakítása, mint életcél

248.

A témavizsgálat főbb megállapításai

253.

BEFEJEZŐRÉS

A VIZSGÁLATOK TAPASZTALATAINAK ÖSSZEGZÉSE,
KÖVETKEZTETÉSEK, FELADATOK

256.

MELLÉKLETEK - KÉRDŐÍVEK

FELHASZNÁLT IRODALOM

- - -

B E V E Z E T Ő R É S Z

	Oldal
1. A gyermek- és ifjúságvédelem aktuális kérdései	2.
2. A témaválasztás indoklása	6.
3. A hipotézis és munkahipotézis ismertetése	8.
4. A kutatásmetodika ismertetése	9.

B E V E Z E T É S

Pedagógusi pályafutásom eltelt 25 éve alatt többfelé dolgozva bőven nyílt alkalmam hivatásunk gyakorlásának nemcsak, derűs és árnyoldalait egyaránt látni, tapasztalni. Életpályám legnehezebb, mégis legszebb állomáshelyének a téglási nevelőotthont tartom, ahol 1976-1980-ig tevékenykedtem: kezdetben mint főhivatású nevelőtanár, később az intézmény igazgatóhelyettese. Az otthonban a gyermekekkel együtt folyt az életünk, olyanok voltunk, mint egy nagy család. Volt itt gyermekkacaj, vidámság bőven, de volt sirás és bánat is néha.

Közelről, életközelségből ismerhettem meg a gyermek- és ifjúságvédelem munkáját, aktuális problémáit. S ami ma is mélysegesen elszomorít és megdöbben: az a mérhetetlen károkozás, amit a felelőtlen szülő gyermeke fejlődésében, lelkiéletében okozni képes. Ezeket a "sorscsapásokat" sajnos nem lehet "megnem-történtenek" tekinteni, hatásukat ellensúlyozni is csak a legjobban felkészült nevelőközösség képes, az is nehezen!

Ebben a disszertációban, egy többéves, komplex erkölcsi nevelési vizsgálat kapcsán kívánok szerény betekintést nyújtani a nevelőotthonban folyó nevelőmunkába.

1. A GYERMEK- ÉS IFJUSÁGVÉDELEM AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A felnövekvő nemzedék nevelésének, alakításának kérdése, ha eltérő mértékben is, de társadalmunk széles rétegeit érdekli, foglalkoztatja. S bár a vélemények sokfélék, sokszínűek, nem is mindig a legreálisabbak, - jelzik, hogy a vitakedv, a kritikus szellem élő. Van konstruktív, előremutató javaslat is bőven, nem állítható, hogy hijján lennének a jobbitószándéknak sem.

Önkéntelenül adódik a felvetés: vajon így van-e ez a gyermek- és ifjúságvédelem problémái vonatkozásában is? Intézményei nevelőmunkájáról mit tud? Miként vélekedik a közvélemény? E fogalmak hallatán: "állami gondozás", "nevelőotthon", "intézeti gyermek" ki mit érez?, mire gondol? sejtene van-e egyáltalán arról, mi van ezek mögött? Azt hiszem a válaszok közel sem lennének egyértelműek és megnyugtatóak.

A statisztikákat látva szomorúan állapíthatjuk meg: az állami gondozott gyermekek száma tovább emelkedett, jelenleg már eléri a félszázezret. De ennek a többszöröse a veszélyeztetett környezetben élő gyermek, illetve a még felderítetlen esetek száma.

Nem hiszem, hogy fejlődő-gazdagodó társadalmunknak ez szükségszerű velejárója lenne. Mégis a tapasztalati tények, adatok nagyon is figyelmeztetőek: a célszerű, normatív életvitel egyesek számára nem vonzó, súlyosan eltérnek attól és ez a bajok, tragédiák legfőbb forrása. /pl.: a növekvő

alkoholizmus, a válóperek magas száma, az öngyilkosságok gyakorisága, a fiataalkorú csavargás, bűnözés stb./.

/Vass J, 1976; Huszár I, 1981./

A gyermekét elhanyagoló, egészséges személyiségfejlődését veszélyeztető szülő felelőssége elvitathatatlan. De vajon a környezet meggyőzőhatása, a hatóság közbelépése mindig időben érkezik-e és meghozza-e a várt eredményt? Sajnos nem mindig "igen" a válasz.

De megkérdezhetjük azt is, hogy a tágabb környezet hogyan fogadja az állami gondozott, intézetben nevelkedő vagy nevelt fiatalt? A válasz: nagyon szélsőségesen. Egyesek túláradó, néha mértéken felüli szeretettel, mások közönnyel, bizonyos lekezeléssel, és olyanok is akadnak, akik elutasítón - kiméletlenül viselkednek. Sajnos elég kevés azok száma, akik pedagógiai érzékkel is képesek kellő hatással lenni.

Arra a kérdésre sem nehéz a válasz, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem területén tevékenykedő pedagógus társadalmi presztizse megfelelő-e? Hiszen magam is sokak szemében láttam: "csodálkozást" vagy "gyanakvó, kétkedést - a hivatásgyakorlás "szinterét" illetően.

Ennek a rendkívül felelősségteljes, nem kevés energiát igénylő tevékenységnek a perifériára helyezése, nagyon méltánytalan, esetenként sajnos fellelhető, és káros hatása érezhető.

De megválaszolást vár az a kérdés is, mely szerint: valamennyi állami gondozott gyermek, fiatal az anyaintézmény

nevelőhatása és saját önalakító- önfejlesztő tevékenysége eredményeképpen kellően felkészült-e a társadalmi életgyakorlatra?, egyéni élettervét képes-e megvalósítani? Megkapja-e az életbe kilépve a szükséges támogatást?, figyel-e rá?, törődik-e eléggé velük a társadalom? A többség vonatkozásában "igen" válasz részben megnyugtató, mert felvetődik: mi van azokkal, akiknek nem sikerült, mégis kisiklott az élete?

Kétségtelen, hogy az utóbbi időben a gyermek- és ifjúságvédelem gondjainak, problémáinak előtérbe kerülése jobban észrevehető. Több országos fórum, tanácskozás tűzte témájaként az aktuális, megoldandó kérdések egész sorát. Így sürgető igény van mindenek előtt a prevenció hatékonyságának fokozására. A tanácsok, iskolák és munkahely befolyásának erősítésére a gyermek- és ifjúságvédelmi vonatkozású eseteket illetően. Nem kielégítő még ma sem, a hivatáspártfogó, utógondozói hálózat kiépítettsége - kevesen vannak! Javítani kellene a családgondozó munka színvonalát is, megfelelő szakemberekkel.

De lehetne a gyermek- és ifjúságvédő intézmények: nevelőotthonok, intézetek vonatkozásában is sok kívánnivalót összegyűjteni. Így kevés a pszichopedagógus, pszichológus alig van 1-1 intézményben.

Még mindig nem megoldott a nevelőotthoni pedagógusképzés. A nevelési dokumentumok nem elég összehangoltak /iskola és nevelőotthon viszonyában!/.

Nem elég differenciált a nevelőotthoni hálózat sem.

Összegezve: társadalmi fejlődésünk jelenlegi szakaszában a gyermek- és ifjúságvédelem folyamatos figyelmet, törődést kíván. Az ifjúság, a felnővekvő nemzedék nevelése részenként jelengkező kérdés ez. Előbbre lépést csak a hatékony, jól szervezett prevenció ill. a rászorulókról való céltudatos, alapos gondoskodás eredményezhet! Ehhez pedig megfelelő társadalmi összefogás kell.

/Hanák K., 1978; Huszár I, 1981; Kádár Jné 1981; Lénárd F. 1980; Veczkó J. 1982; és mások/.

2. A TÉMAFELVETÉS INDOKLÁSA

A témafelvetés időszerűségét lényegében 5 körülmény indokolja:

Elsőként: A gyermek- és ifjúságvédelem szerepe, jelentősége szocialista társadalmunk jelenlegi szakaszában tovább nő. Ugyanis számolhunk kell olyan életforma modellekkel is, melyek mint veszélyeztető források, negatívan hatnak ifjúságunk nevelésére. Ezért a gyermek és ifjúsági munka hatékonysága emelése egész társadalmunk érdeke.

Másodszor: A nevelőotthoni pedagógia sajátos feladatrendszere miatt is, önálló tudománynak tekinthető.

Elméleti rendszere, gyakorlata nem lezárt. Részterületei további kutatást, feltárást igényelnek.

Tehát olyan alakulóban - fejlődésben lévő diszciplína, melynek továbbfejlesztése a szaktudományi elvárások szempontjából is indokolt.

Harmadszor: A nevelés általános célkitűzései megvalósítása vonatkozásában fontos kérdés: A nevelőotthoni pedagógia ill. nevelésemélet milyen támpontokat adhat a hatókörébe tartozó neveltek kommunista nevelésének megalapozásához?

Negyedszer: Indokolt vizsgálni, hogy a kommunista nevelés tartalmának általános iskolára lebontott nevelési követelményrendszere milyen adaptációkkal teljesíthető a nevelőotthon életviszonyai között? A nevelőotthoni nevelés speciális eszközei mennyiben eredményesek a személyiségfejlődésben zavart-szenvedett gyermekek nevelésében?

Ötödször: Átgondolt, szervezett pedagógiai és pszichológiai vizsgálódásokkal feltárni a nevelési objektum helyi sajátosságait.

Elősegítve ezzel a tervezés konkrétságát, a nevelésfolyamat-
elemzését.

3. A HIPOTÉZIS ÉS MUNKAHIPOTÉZIS ISMERTETÉSE

HIPOTÉZIS:

Feltételezésünk alapja, hogy a morális fejlődésükben megzavart állami gondozott serdülők a nevelőotthoni nevelés speciális eszközeivel képesek az általános iskola nevelési követelményeit minimum szinten elsajátítani, erkölcsi magatartásukban azt realizálni.

MUNKAHIPOTÉZIS:

Célvizsgálatokkal alátámasztani, hogy a serdülők a nevelőotthoni nevelés irányítása és saját önalakító részvételi készségük egységében, a nevelés fő területein, az életkoruknak megfelelő szinten, képessé tehetők:

- a/ alkalmazásképes, tovább fejleszthető erkölcsi fogalom és norma ismeretre;
- b/ erkölcsi ítélő- és következtető képesség folyamatos, differenciált fejlesztésére;
- c/ az önismeret, önértékelés stabilitására, realitása javítására;
- d/ a nevelés standard-programja elsajátítása mellett, individuális nevelési részprogramok kitűzésére;
- e/ olyan viselkedés kultúra elsajátítására, mely alkalmassá teszi őket a szocialista együttélés kötelező normáival adekvát életvitelre - a kommunista nevelés alapelemeinek személyiségbe történő beépítésére.

4. A KUTATÁSMETODIKA ISMERTETÉSE:

A vizsgálatok fő célkitűzése az alábbiakban jelölhető meg:

Kerestük, - komplex és viszonylag megbízhatónak értékelhető vizsgálódásokkal - a választ arra nézve, hogy az intézményünkre, mint nevelőotthonra is kötelezően megszabott általános iskolai /normál/ pedagógiai követelményrendszer /jelen esetben az erkölcsi nevelés cél- és feladatrendszere/ sajátos viszonyaink mellett mennyiben teljesíthető? /jó átlagos, átlagos, vagy minimum szinten./

Továbbá tájékozódni kívántunk abban a vonatkozásban is, hogy serdülő gyermeki személyiség morális fejlődése korrekcióira, továbbfejleszthetőségére milyen esélyeink, reális kilátásaink lehetnek.

Megjegyzés: A kérdések ma sem megoldottak! /Lénárd F., 1980/.

A vizsgálódással tehát serdülőink erkölcsi fejlődése u.n. csomóponti tényezőit kívántuk feltárni, melyekre adaptációkkal ugyan, de alapozhattunk a nevelésük folyamatrendszerében. Pedagógiai terveik "használatossága" ettől nagyban függött.

A vizsgálatok fő módszerét az értékitéletek elemzése képezte, mivel ezek a fejlődő személyiség erkölcsi fejlődése folyamatát, irányát, minőségét indirekt módon tükrözik. /^{pl.:} önvallomások, önjellemzések/.

A vizsgálatok lefolytatásának ismertetése:

Helye: Fiúnevelőotthon, Téglás.

Kezdő időpontja: 1977. szeptember 1.

Befejező időpontja: 1979. június 1.

A vizsgálat résztvevői: 40 fő prepubertáskorú

fiúgyermek /5.-6. osztályok
tanulói/.

A vizsgálatok 2 szakaszban történtek:

I. szakasz: 1977. szeptember 1.-től november 1-ig tartott.

Célja: A prepubertáskorúak erkölcsi fejlődése
/fejlettsége/ helyzetéről képet nyerni.

II. szakasz: 1979. április 1-től június 1-ig tartott.

Célja: A már pubertáskorúvá lett gyermekek erkölcsi
fejlődését /fejlettségét/ regisztrálni.

Tehát a gyermekek /serdülők/ neveltségbeli állapotának, a nevelőotthoni nevelés hatására bekövetkezett változásoknak, tendenciáknak a feltárására törekedtünk. /az alakítás-alakíthatóság viszonyában/.

A nyert adatokat, információkat igyekeztünk összevetni a hatályban lévő pedagógiai dokumentumokban meghatározott követelményszerűségekkel.

A vizsgálatok során az egzaktság, a reprezentativitás követelményeinek nem tudtunk eleget tenni. Nem volt lehetőség kontroll csoportokkal vagy más intézményekben való ellenőrzéssel adatainkat még megbízhatóbbá tenni - mégis

intézményi szinten sok tanultsággal szolgált a vizsgálat.

/Megjegyzés: e vizsgálódás is csak úgy volt lehetséges, hogy a tárgydőszakban az intézmény igazgatóhelyettese voltam!/.

Az alkalmazott módszerek:

- megfigyelés	- önjellemezések, önvallomások
- beszélgetés, esetelemzés	elemzése
- kérdőíves ankét	- ped. dokumentumok tanulmányozása
- szociometriai felvétel	- gyermekek személyi anyaga tanulmányozása

A vizsgálat eredményes lefolytatását sajátos helyzetünkből adódó körülmények nehezítették is, ugyanis serdülőink jelentékeny többsége igen gyengén olvasott, beszédkészsége, kifejezőkészsége, írástempója szintén alacsony szinten állt. Ez időigényessé és nagyon nehézkéssé tette az adatok felvételét. Munkánk alapos előkészítő - értelmező tevékenységet, türelmet igényelt.

A vizsgálatok során kapott információs anyagot, a különböző módszerekkel feltárt adatok "szembesítésével" kívántuk megbízhatóbbá tenni. /pl.: kérdőívek kérdése ill. vonatkozatható önvallomás részlete stb./.

I.

T É M A E G Y S É G

AZ ERKÖLCSI NEVELÉS CÉLJA, FELADATAI A NEVELŐ-
OTTHONI NEVELŐMUNKÁBAN

RÉSZTÉMAK

Oldal

1. A nevelés általános célkitűzései a nevelőotthoni nevelőmunka cél- és feladatrendszerében	13.
2. A nevelőmunkát befolyásoló tényezők a nevelőotthonban	16.
3. A nevelőotthonban folyó erkölcsi nevelés sajátos feladatai - különös tekintettel a serdülőkre	20.
4. A nevelőmunka tervezése a nevelőotthonban	24.
5. A vizsgált objektum erkölcsi nevelőmunkájának főbb feladatai, követelményszerűségei	28.
6. Néhány megállapítás	35.

1. A NEVELÉS ÁLTALÁNOS CÉLKITÜZÉSEI A NEVELŐOTTHONI NEVELŐMUNKA CÉL- ÉS FELADATRENDSZERÉBEN

Szocialista társadalmunk szükségleteiből, igényszerűségéből következik azon elvárás, hogy a felnövekvő nemzedék képessé váljon a társadalmi élettevékenységből megfelelően részt vállalni, annak továbbfejlesztésén eredményesen munkálkodni. A gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények neveltjeire is vonatkozik ez a követelményszerűség.

A nevelőotthoni nevelés általános célkitűzéseit illetően azonosak a nevelési intézményrendszerek nevelési célkitűzéseivel. /Járóka M-né, Almássy L., 1974./ A szocialista nevelés célja: "a mindenoldalúan fejlett, fejlődőképes személyiség, - akiben harmónikus egységet alkot a szellem gazdagsága, az erkölcsi tisztasága és a testi fejlettsége." /Nevelési Program/.

Nagyon egyet lehet érteni azzal a megállapítással, mely szerint a sokoldalú embereszmény realizálható cél, társadalmi törvény és pedagógiai alaptörvény. /Ágoston Gy. 1970/.

A nevelőotthoni nevelésnek is az a célja: "hogy a neveltekből megfelelő alapműveltséggel rendelkező, egészséges, hazáját, népét szerető, azért dolgozni képes és akaró fiatalokat neveljen."

Természetesen ez igen sok tekintetben speciális megközelítést, kimunkálást igényel. Ezek közül néhány főbb összetevő elemet emlitenék:

- a feladatok differenciált meghatározása

- a feltételek, lehetőségek különbözősége
- a gyermekek állapota /pszichés, morális stb./
- a nevelési metodika milyensége
- a bizonytalansági tényezők hatása - stb.

A nevelőotthon pedagógiai funkcióját illetően nagyon felelősségteljes speciális feladatokat old meg, ehhez adaptált eszközzelrendszerrel:

- a részben vagy egészében elveszett családi élet hiányzó jegyeinek pótlása - otthonteremtés
- a gyermek pszichés sérüléseinek orvoslása
- az esetleges személyiség deformációk rendezése
- elmaradt ismeretek, alapkészségek pótlása, továbbfejlesztése, képességeik kibontakoztatása
- szocializációs fejlesztés - stb.

A nevelőotthoni pedagógiai tevékenység egyfelől jelenti tehát a pótló, korrigáló nevelés feladatainak ellátását is. /Járóka M-né, Almássy L. 1974./

Ugyanakkor jelenti a gyermekek életkori sajátosságának megfelelő fejlettségi szint közelítését, tendenciális követését a fejlesztés tartalmát tekintve. Így a nevelés lényegében 2 egymásba szövődő, dialektikus kölcsönhatásban érvényesülő hatás tényezők síkján folyik.

Természetesen ehhez olyan követelményrendszer szükséges, mely a gyermek aktuális állapotához, személyisége fejlődésének üteméhez igazodik.

A nevelőotthoni pedagógustól is elvárt a pszichológiailag

megalapozott nevelői szemlélet elsajátítása. /Gáti F. 1962./

Dúró Lajos sürgetőleg veti fel a gyermekek lelkipilágában, személyiségvonásaiban való sokoldalú tájékozódás igényét.

/Dúró L., 1969./

A nevelőotthoni pedagógia elméleti-gyakorlati kérdéseinek alaposabb feltárása, kimunkálása jelentékeny segítője a korszerűbb követelmények elérésének. /Lénárd F., 1980./.

Fontos a nevelésközpontúság kiteljesítésének elősegítése.

A szocialista nevelőiskola megteremtésének koncepciója e területen méginkább indokolt. /Lóránd, 1974./

2. A NEVELŐMUNKÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK A NEVELŐOTTHONBAN

A téglási fiúnevelőotthonban folyó nevelőtevékenység tervszerű, céltudatosan szervezett hatásrendszerben valósult meg. Testületünk tagjainak, de még a gondozott gyermekeknek is a véleményére, javaslataira számítva készítettük el pedagógiai tervünket. Különösen törekedtünk a konkrét helyzet, a helyi körülményeink maximális figyelembevételére. Helyzetünk egyáltalán nem volt könnyű, s ennek illusztrálására a következőket szeretném kiemelni:

Az általunk nevelt-oktatott gyermekek mintegy 65-75 %-a prémenrózisos állapotban volt. A többség kb. 80-85 %. átlagosan 1,5-2 évvel volt túlkoros. Iskoláztatásuk belső-működtetésű normál gyermekek számára előírt tanterv alapján történt. Tehát, az általános iskola sikeres befejezése, a pályaorientáció, a választott iskolában való továbbtanulás első számú kritériumát képezte a tananyag elsajátításának, jártasságok-készségeknek a minősége.

/Ha mi differenciáltunk is pl.: tantervi törzsanyag, ill. minimum-követelmény - a magasabb iskolafokon alig, vagy egyáltalán nem. Ez is oka volt részben a "lemorzsolódásnak"./

Ez tehát azt jelentette, hogy a tanulmányi hiányok pótlása, a tantervi követelmények elsajátítása, vagy részleges ill. nem teljesítése a gyermekek sorsának, életútjának alakulásában meghatározó módon hatott. A tanulás szükségességének morális beláttatása, a tanulás eszközfunkcióinak fejlesztése, a helyes munkaszokások, módszerek elsajátíttatása pszichikusan sérült gyermekekkel komoly, igen felelősség-

teljes feladatot jelentett.

Összegezve: olyan minőségű tanulmányi felkészítésre volt szükség, hogy képesek legyenek hasonló korú, családban nevelkedett, testileg-lelkileg egészségesen fejlett társaik között is helytállni.

A tervezés, ill. a célirányos effektív személyiségfejlesztő tevékenység hatékonysága szempontjából nem volt közbűös az sem, hogy a beutalt gyermekek erkölcsi-jellem fejlődése mennyiben szenvedett zavart, milyen defekt-sokkal kell számolnunk? Csupán utalnék rá, az állami gondozott gyermekek közel 90 %-a veszélyeztetett környezetből jött. A különböző milió ártalmak szenvedő alanyai.

Helyén való a kérdés: a lumpen, elhanyagoló, vagy éppen agresszív-brutális környezet milyen erkölcsi értékeket, ideált nyújthat? Vajon milyen normatív, társadalmunk által preferált erkölcsi fogalmak, ítéletek alakulhatnak ki "ott" a gyermekekben? Vajon a deviáns magatartás, mint "minta" mennyiben indentifikálódott? /Vass J. 1976; Szabó Z., - Vörös K., 1981./

Ezért is megállapítható: a nevelőotthonban elhelyezett gyermekek erkölcsi fejlődésének előmozdítása érdekében van tennivaló bőven. A személyiségfejlesztésnek centrális kérdése ez. A nevelőotthoni nevelés feladata itt is több síkú, hiszen egyrészt el kell végezni a szükséges korrektív feladatokat: helyes erkölcsi fogalmak, képzetek kialakítását, pótlását, az erkölcsi ítélőképesség fejlesztését és ezzel adekvát, elfogadható szintű magatartás gyakorlatra képessé

tenni, melynek birtokában a társas együttélés normáinak megfelelnek.

Továbbá nagyon fontos, különösen a serdülőkorúaknál erkölcsi preferencia rendszerek kiépítése, illetve a morális gondolkodás elemi szintjének megalapozása. /Bábosik I., 1966; Murányi M. 1974./.

Nevelési gyakorlatunkban a felsőtagozatosoknál már az önnevelő-önalakító aktusok, részprogramok kialakítására is alapozni kívántunk - elősegítve ezzel az önszabályzó-képesség kibontakoztatását. /Petrikás Á., 1965. Veczkó J. 1973./

A serdülő gyermekek figyelmét felhívtuk arra is, hogy az életút során a környezet a normativtól eltérő, vagy deviáns magatartást, megnyilvánulást "szigorúan minősíti". Illetve figyelmeztettünk a "társadalmon kívüliség" veszélyeire.

Összegezve: erkölcsi nevelőmunkánk kulcstényezőjét képezte, hogy neveltjeink magatartásfejllettsége elérje azt a fokot, mellyel őket más közösségek, csoportok is befogadják, elfogadják, hiszen az "élet" a mikrókörnyezet ritkán alkalmaz egyéni bánásmódot.

A nevelés hatékonyságát az a körülmény is befolyásolta, hogy intézményünkben nem volt főállású pszichológus vagy pszichopedagógus szakember, de még gyógypedagógus sem. Így a gyermekek személyiségének vizsgálata, a diagnózis, a prognosztika és a terápia is lényegében a csoportvezető nevelők szakértelmétől függött, e feladat letéteményesei

ők voltak. A nevelési tanácsadó ritkábban és csak nagyon indokolt esetekben vett részt ezekben a tennivalókban.

Azt hiszem, nem érdektelen, ha szólok arról a körülményről is, hogy a gyermekek fluktuációja is befolyásolólag hatott. Nem volt mindegy, mennyi idő áll rendelkezésre a sérült, megzavart fejlődésű gyermeki személyiségben eszközölhető korrektív, átrendező tevékenységre. Különösen szembetűntek a problémák, hiányosságok az életkor specifikus szokások, tulajdonságok alakításában - ahol már igen csekély eredménnyel számolhattunk. /Nagy J. 1982./

Gondjaink voltak a teljesen egészséges, kiegyensúlyozott gyermekek vonatkozásában is - óva őket esetleges "nevelő-otthoni ártalmaktól". /hospitalizáció, Murányi K. Éné, 1964; Járó Éné, 1966./

Nagyon sok összetevő elemet lehetne még említeni, ami meghatározója volt tervezőmunkánk irányának, tartalmának.

3. A NEVELŐOTTHONBAN FOLYÓ ERKÖLCSI NEVELÉS SAJÁTOS FELADATAI TÁIRÓL - különös tekintettel a serdülők fejlesztése vonatkozásában

Már az előbbiek során részben utaltam arra a körülményre, melyszerint a beutalt gyermekek személyiségének deffektuossága eltérő mértékű volt. A morális fejlődésük azonban a többségnél zavart szenvedett, elhárítására megfelelő pedagógiai, pszichológiai beavatkozásra volt szükség. A fejlesztés számára különösen sok gondot vetett fel a 12-14 éves kort elérő gyermekek, serdülők erkölcsi nevelésének, a személyiségük rendezésének problematikája, de azoknál is volt mit tenni, akik 4-5 éve már gyermekotthonban éltek.

Az okokat vizsgálva, néhányról:

- Az újonnan érkezett gyermekek erkölcsi fogalmai, képze-
tei, a nagy többségnél igen gyenge szinten állt. Jellemző:
a fogalmak köre szűk, a tartalom ismerete sekély, felszí-
nes, a megértettsége alacsony mértékű. Sok volt a keverés,
a szituációkban való felismerés is gyengén ment. De a fo-
galmak kialakítását éppen az a tapasztalati szintér minő-
sége gátolta, ahol a gyermek korábbi élettevékenysége
folyt: a veszélyeztető szülő romboló hatása, negatív modell-
állása. Nem csodálkoztunk, amikor az egyik-másik serdülő
kifejezetten társadalom ellenes, deviáns viselkedési meg-
nyilvánulást preferált.!?

Tehát az erkölcsi nevelőműnkánk egyik alapvető célja az volt,
hogy az életkori szintnek megfelelő biztos fogalom tartományt

építsünk ki, melyek a személyiség centrális tulajdonság-jegyeit megalapozzák.

- A beutalt gyermekek erkölcsi norma tudata a megfelelő, társadalmi céljainkkal adekvát követelmények hiánya továbbá a károsító milióhatás miatt - sokaknál - gyakorlatilag ki sem alakult. E miatt a nevelőotthonban éppen a határozott követelmény támasztás polarizált, sőt váltott ki esetenként ellenszenvet, ellenállást. A neveltek nehezen értették meg, hogy a környezet tagjainak alkalmazkodnia kell egymáshoz, együttműködésre van szükség, stb.

Tehát fontos feladatot jelentett számunkra, a gyermekek által is elfogadott, értékelt követelmény, ill. normarendszer kidolgozása, permanens fejlesztése, mely a zavartalan együttélést, a társas viszonyok, kapcsolatok javítását célozta, segítette elő.

- A gyermekek erkölcsi fejlesztése nem állhatott meg csupán a szoktatás-szokás fokán /igaz erre a maga helyén nagy szükségünk van/! A meggyőződés kialakításához az értelem - érzelem - akarat tényezőit nagyon is figyelembe kellett vennünk - holott ezekből is volt hiány."

Annak megfelelően a kognitív funkciókra való támaszkodás képezte tevékenységünk másik fő részét.

Igyanis az erkölcsi tények, történések megítélése, értelmezése, az összefüggéslátás, az állásfoglalásba való kifejeződés jelenti az erkölcsi tudatosság megjelenését.

Tehát a gyermekek magatartástudatának alakítását, formálását

a morális gondokodás elemi fokára kívántuk felfejleszteni.

- A gyermekek erkölcsi magatartásának gyakorlata a már előbbiekben leírtakkal összefüggésben fejleszthető.

Az erkölcsi tudatformáláshoz a fogalmi szint, bizonyos szokás cselekvés kevés. Legfőbb törekvésünk volt, az erkölcsi ismereteknek, normáknak, az effektív viselkedéskulturában való realizálása, beépítése.

Az elv és a cselekvés, a "szó és tett" egységének, megfelelésének elérésére törekedtünk. Igaz itt volt a legfőbb probléma, eltérés: a gyakorlati szint mindig alacsonyabb volt.

Tehát a magatartáskultúra megalapozásához jó közösségre, szervezett erkölcsi gyakorlati szintre volt szükség.

- A serdülők erkölcsi fejlődése, fejlesztése azok irányítása - önirányítása vonatkozásában szintén jelentős tényező. Sajnos kevés az a gyermek és ifjúságvédelmi nevelőintézmény, ahol ne a neveltek direkt irányítása lenne elsődleges. /Gubi M., Ormai V. 1969. /

Ez a személyiségfejlődés kezdeti fokain eredményes, később azonban elengedhetetlenül szükséges a gyermek, a serdülő önirányító-önszabályozó készségét kibontakoztatni. És ez az önszabályozó funkció gyakran késik vagy meg sem jelenik. Csupán utalnék rá: a nevelőotthonok élete eléggé "zárt", eléggé túlszabályozott, a kötöttségek ismertek.

Jogos a kérdés: vajon nem lehetne ezeket jobban oldani - nagyobb "nyitottságot" biztosítani? Mi is törekedtünk erre, több-kevesebb sikerrel. A kérdés már csak azért is fontos,

mert a neveltek egyrészt az intézményi gondoskodást természetesnek vették és ez esetenként az önállóság kibontakozását gátolta. /Gubi M., 1969./. Másrészt pedig nagyon is vágytak önállóságra. Az egyensúly sokszor felborult, egyeseket passzív önállótlanosságra, másokat az önállósággal való élnitudás képtelensége vitt helytelen útra. /Kóti J., 1978./.

Tehát a serdülőt meg kellett tanítani az önirányítás, ön-szabályozás elemi képességére is, különösen fontos volt ez az otthonból távozók számára - hiszen ezek a gyermekek eléggé magukra lettek utalva, amint elhagyták az intézményt. Jó néhányuk sorsának kisiklása nagyon is összefügg ezzel a kérdéssel. Az utógondozás hálózatának pedig még ma is korlátozott a lehetősége, hogy kellő időben, megfelelő segítséget adjon az arra rászoruló fiatalnak. /Tóth L., 1974., Gayer Gy., 1964./.

Összegezve: erkölcsi nevelőmunkánk megoldandó fő tennivalóit komplex, bonyolult feladatok képezték.

4. A NEVELŐMUNKA TERVEZÉSÉNEK KÉRDÉSEI A NEVELŐÓTTHONBAN

Nevelőmunkánk tervezése intézményi szinten 4 éves távlati tervre épült. Ezen belül a rövidebb tervezési időszakok /ciklusok/ alkottak összefüggő, egymásra épülő folyamatot. A távlati tervünket évente mellékletekkel egészítettük ki, melyek az indokolt módosításokat is tartalmazták - ez a változó körülményekhez történő dinamikus alkalmazkodást biztosította. A távlati tervben az intézmény egészére vonatkozó pedagógiai főbb célokat, feladatokat jelöltük meg, természetesen készítésekor megfelelően támaszkodtunk a folyamatosan nyert információkra. Tehát maximálisan alkalmazásképes tervdokumentum készítésére törekedtünk.

A nevelőóttthoni csoportok illetve osztályfőnöki munkatervek /foglalkozási tervek/ ennek lebontásával készültek: 1 éves időtartamra. Az éves-tervek az intézményi munkaterv lebontása alapján készültek. Jellemzőjük a célok, feladatok, tevékenységi formák részletesebb meghatározása, ezek az adott csoportok jellemzőit jobban tükrözték. /Veczkó J., 1965./.

Intézményünkben beköszervezésü ált. iskola és önálló uttörőcsapat működött így a tervezés egy 3-as integrált távlati, illetve éves-terv dokumentációt képezett: otthoni-iskolai és mozgalmi szintéren. Ennek egyébként voltak előzményei.

A tervezéshez alapdokumentumként szolgált: az akkor még

érvényben lévő általános iskolai Nevelési Terv, a nevelőotthoni nevelés továbbfejlesztésének programja, a Nevelőotthoni Utmutató és az 1978-tól bevezetett új: Általános iskolai nevelés és oktatás terve.

Az általános iskolai Nevelési Terv-ben az elérendő, életkori fejlettségnek megfelelő szintek követelményei mint viszonyítási alapok szolgáltatottak támpontot a fejlesztéshez. Sajnos azonban a gyermekek jelentős hányadánál a retardáltsági mérték olykor 2-3 éves elmaradást is mutatott. Mi a kötelező érvényű, hivatalos pedagógiai dokumentumok követelménybeli előírásait csak saját, nevelőotthoni viszonyokra adaptáltan tudtuk teljesíteni. /Lénárd, 1980./ Megjegyzem, az 1978-ban életbe lépett általános iskolai nevelés-oktatás terve nyitottabb, keretjellegűbb, korszerűbb. Értékelésünk során figyelembe vettük!

A nevelés standard programját igyekeztünk a gyermekek, elsősorban a serdülőknél megalapozható individuális, egyéni nevelési programalkotás oldaláról is kiegészíteni, megerősíteni. Így a nevelés-önnevelés egysége folyamatát céloztuk kibontakoztatni.

A fejlesztési folyamat során az elérendő fejlődési szintek - mint viszonyítási alapok - meghatározása meglehetősen problémás feladat volt, hiszen a nevelőotthonban nevelt gyermekek fejlődési üteme, a korrekció, a személyiség rendezés aktuálítása közel sem volt egyenletes - egységes folyamat.

/Egy normál általános iskolában a homogén tényezők, elemek száma jóval több!/ Tehát a kérdés az volt: kihez? kikhez? mihez? viszonyítson a nevelőotthoni pedagógus a "végállapotok" megrajzolása során.

Ismétlem, az általános iskolai Nevelési tervet igen erős megkötésekkel tudtuk csak használni. Viszont olyan teszt, amely nevelőotthoni gyermekek neveltségi eredmény vizsgálatát lett volna hivatott elősegíteni, nem áll rendelkezésre. A viszonyítás tehát elég sok szubjektív elemet is rejtett mind a végállapotok, mind pedig a kiinduló helyzetek megállapítását illetően.

Megjegyzem, az intézményünkbe látogató felügyelők között is akadtak, akiknek viszonyítása ^{átmeneti} "zavart szenvedett" neveltjeink tanulmányi, - neveltségi szintjének elbírálása alkalmával.

Néhány gondolatban arról is: a fejlesztő tevékenység sikerre függött attól, hogy a nevelőmunka tervezése s különösen az adott csoportok vonatkozásában mennyire? volt operatív értékű, reális, tendenciális. Egyáltalán nem volt mindegy, mennyire? tudták a csoportvezetők a neveltjeik személyiségének individuális oldalát megismerni, hiszen fejlesztés során az egyéni különbségeket jóval nagyobb mértékben kellett figyelembe venni, és ehhez programot kidolgozni.

Tehát a neveltek személyiségét, egész viszonyrendszerét

/Veczkó J., 1973./ nagyon jól, szinte "naprakészen" kellett ismerni. Lényegében az egyes gyermekek illetve a csoport /ok/ együttes minőségéből állíthattunk össze az intézmény egészére vonatkozó általánosabb összképet. Nem túlzom, ha azt állítom a tervezéshez számukra az induktív-út is nagyon fontos volt az információkat illetően.

Összegezve: mindig kellett tudnunk, hogy "mi van? hol tartunk?" és "hova?" kívánunk eljutni! Természetesen ez kellő módszer-eszköz kultúrát igényelt. Átgondoltan szervezett, sokféle tevékenységi lehetőségre volt szükség, ahol elképzeléseinket realizálni lehetett.

És végül szólnék arról a nagyon fontos faktorról is, amely a gyermekek, főleg a serdülők önismereti - önértékelő tevékenysége, bontakozó készsége oldaláról jelentkeztek. Ezek is nagyon komoly támpontjául szolgáltak, mind a nevelésnek, mind pedig az önnevelő törekvések elemi szintű megalapozásának.

/Mohás L. 1975., Mérei, 1976; Petrikás A. 1965.; Kiss T., 1978./

Összegezve: A nevelésnek a tervezés iránytűje. Tájékozottság, tájékozódás igénye, jó értelmeznitudó képesség, előre látás, némi intuíció stb. mind fontos feltétel, de csak akkor gazán eredményes, ha a nevelő valóban tud a gyermekekkel, a gyermekekért érezni - élni, akarja őket jobban megismerni.

5. A NEVELŐÓTHON ERKÖLCSI NEVELŐMUNKÁJÁNAK FŐBB FELADATAI, KÖVETELMÉNYEI

a/ A közösségi nevelés vonatkozásában:

- A csoportok, alapközösségek kohéziójának erősítése. A demokratizmus szellemében élő szervezett, összeforrott, családias vonásokkal rendelkező csoportközösségek kialakítása, fejlesztése.
- A csoportok tevékenységi és viszonyrendszerében biztosítani olyan reszort-felelősi, megbízási rendszert, mely alkalmas az együttműködés, a kapcsolatok stb. fokozására, melyben - minden gyermek - rendelkezik valamilyen megbízással.
- A csoportokban nagyobb figyelmet fordítani a peremhelyzetű, magányos gyermekek pozíciójának javítására, továbbá a klikkesedés megakadályozására. Valamint a csoportokat összetartó, építőerők pedagógiai támogatását /aktivák/.
- Minden csoportban fejleszteni a szocializációs készséget, segíteni az adaptációs problémákkal küszködőket.
- A gyermekek véleményét is figyelembevevő, színes, élménydús közösségi programok szervezése, kulturális és sportkapcsolatok szélesítése más intézmények irányába.
- Az alapközösségek önkormányzókéességének folyamatos

fejlesztése /csoportgyűlés mint fórum, javaslattevő funkció stb./. Javítani az uttörőmunka színvonalát.

- Alapozni a csoport /nevelőotthon/ hagyományaira. Vonzó, mozgósító hatású, elérhető távlatokkal megnyerni a neveltek lelkesedését, aktív közreműködését.

- Az alapközösségekben olyan biztonsággal, objektivitással működő információs rendszert kiépíteni, melynek alapja: az otthonlakók egymásért érzett felelőssége, a rend, nyugalom biztosítása.

b/ Hazafiságra és internacionalizmusra nevelés
vonatkozásában:

- A gyermekekben az életkori fejlettségük szintjének megfelelően megalapozni a haza, a nemzet fogalmát.

Pozitív viszonyításukat, érzelmi kötődésüket felkelteni, tovább fejleszteni.

- Megismertetni szocialista államunk gazdasági-társadalmi berendezkedésének lényegét, a Párt irányító szerepének jelentőségét.

- A gyermekek felkészítését, mindenek előtt a cselekvő hazafiság vonatkozásában megalapozni, különös tekintettel az értékek megőrzése - gyarapítása és azok megvédése készsége érdekében.

- Tudatosítani az államnak irányukba történő gondoskodásának jelentőségét. Ennek elismerését, megbecsültetését erősíteni.
- Tájékoztatottságukat növelni: a 2 világrendszer, a szocialista államok közössége, a nemzetközi békeharc, a függetlenségükért harcoló népek iránti szolidaritás vonatkozásában.
- A gyermekek politikai érdeklődésének szélesítése, a pártos magatartás tendenciáinak figyelemmel kísérése, kifejlesztése.

c/ A humanista nevelés vonatkozásában:

- A nevelés folyamatában a követelménytámasztás során is lényeges, hogy optimista hittel, a "jót" feltételezve, a tisztelet, emberi méltóság jegyében alakítsuk a kapcsolatokat, foglalkozzunk a neveltekkel.
- Az otthoni élet mint szervezet és mint nagy család legyen jobban kibontakoztatója olyan nemes erkölcsi tulajdonságoknak, mint a gondoskodás, segítségnyújtás, figyelmesség, gyengédség, stb.
- Javítani kell az embertársak iránti viselkedésmód külső formáit is: udvariasság, előzékenység, stb.
- Alapozni a nevelésben aktív humanizmusukra: ítéljék el,

lépjenek fel az embert megalázó, embertelen megnyilvánulások ellen, képesek legyenek kiállni, harcolni az emberiségért.

- A gyermekekkel való bánásmód kulturájának a fokozása, és ennek példakénti hatása feléjük. Törekedni a félelmek, szorongásos állapotok kiiktatására, megszüntetésére. Oldott, családi légkört biztosítani!

- A gyermekek antihumánus szokásainak deviáns megnyilvánulásainak visszaszorítása, elítéltetése. pl.: verekedés, gúnyolódás stb. A fölösleges energia átkerelése értékes tevékenységek végzéséért.

- A családi élettel összefüggő ismeretek, képzetek, tudnivalók bővítése, pótlása. A normatív életvezetés fontossága a családi életben. A másik nemhez fűződő helyes viszony kialakításának problematikája.

- A tisztelet, megbecsülés érzésének elmélyítése a felnőttek nevelők, nevelőszülők, patronálók személye iránt. A gyermekek és felnőttek kapcsolatának demokratikus szellemben való alakítása.

d/ A fegyelemre, az igazság szeretetére nevelés
vonatkozásában:

- A gyermekekkel megértetni, hogy mint egyének a közösség tagjai is. Az egyéni és közérdek harmoniájának elősegítése.

- A közösség hierchiájának, alá- és fölérendeltségi viszonyainak megértetése, elfogadtatása - különös figyelemmel a gyermekvezetők - vezetettek viszonyára.
- A szocialista fegyelem megalapozása az aktivitás, kezdeményező készség oldaláról. Másrészt a felelősségtudat fokozása.
- A csoporttagok önfegyelmenek, önfegyelmezőkészségének javítása - nagyobb figyelmet, türelmet az érzékenyebb, idege-sebb gyermekek irányában.
- Ismerjék meg jobban jogaikat, kötelességeiket! A rend, a nyugodt élettevékenység érdekében az előírások teljesítését maguk is követeljük meg.
- A kötelességmulasztók, normaszegők ellen legyen a közösség fellépése egységes, határozott.
- A tanulóktól méginkább meg kell követelni a tanulmányi munka végzéshez elengedhetetlen munkafegyelmet, a tanórai viselkedés színvonalának javulását.
- A követelmények teljesítése, a végrehajtás megkövetelése terén is támogassák a pedagógusokat. Lássák személyében a közösségi érdekek védelmezőjét.
- Az igazság szeretete, az ahhoz való ragaszkodás, az ennek megfelelő cselekvés igényének emelése, az igazságérzet elmélyítése.

- A gyermekek kritikus - önkritikus szellemiségének fejlesztése, a közlések realitás/értékének és az azokért való felelősségérzetüknek a fokozása.
- Fejlesztteni az önismeret-önértékelés képességét, az ön- és mások tevékenységének - viselkedésének megítélése legyen még pontosabb, realisabb!
- Harcot folytatni a hazudozás, kérkedés, lebecsülés, cinizmus stb. helytelen megnyilvánulásaival szemben.
- Minden szinten pozitív, jó példákkal ellensúlyozni a káros miliőhatások ártalmait.
- Következetes követelménytámasztás igényével a neveltek és nevelők bensőséges kapcsolati formáit szélesíteni, elmélyíteni.

e/ Munkához, szocialista társadalmi tulajdonhoz való helyes viszonykialakítása vonatkozásában:

- Megértetni a gyermekekkel, hogy a társadalom életében, tagjai boldogulása érdekében a munka szerepe milyen jelentős, meghatározó tényező.
- Emelni az otthoni életben a kiszolgáló-önkiszolgáló munka színvonalát. Helyes szokások meghonosítása, fejlesztése. /kulturált étkezés, megjelenés esztétikája stb./

- A tanulás /iskolai, önálló/ mint legfőbb munka jelentőségének további tudatosítása, munkaformáinak, módszereinek állandó tökéletesítése. /A belső indítékok előtérbe helyezésével/.

- Céltudatos felkészülés- felkészítés a leendő életpályára. Az érdeklődés - aktivitás fokozása a választott élettevékenység irányába.

- Fokozni a részvételi készséget a társadalmilag hasznos egyéb tevékenységekben: pl. parkosítás, mezőgazdasági munka stb.

- Minden szinten fokozni a munkát végző ember megbecsülését, a munka és eredményének értékelését, megvédésének készségét.

- Megláttatni a fizikai és szellemi munka fontosságát, azok összefüggését, jelentőségét.

A feldolgozott vizsgálati anyag, ha nem is a teljesség igényével, de e részterületek megvalósítása, állapota szintjéről ad információt, - az érvényben lévő pedagógiai dokumentumok követelményrendszere relációjában:

6. AZ I. TÉMAEGYSÉGRE VONATKOZÓ FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK:

Az eredményesebb nevelőotthoni nevelőmunka kibontakoztatásában a jövőben a következőkre kell nagyobb súlyt fektetni:

1. A nevelőotthoni nevelés sajátos feladatrendszere nem jelentheti az intézménytípus elszigetelődését. Feltétlenül szükséges az általános iskola és a nevelőotthon problematikáját egységében, összefüggéseiben vizsgálni.
/v.ö.: Lénárd F., 1980./
2. Felülvizsgálatot igényelnek a nevelőotthonokban jelenleg érvényben lévő pedagógiai dokumentumok. Számtalan tény bizonyítja, hogy egy részük alkalmazhatósága nem megfelelő. Tehát egyértelmű, teljesíthető követelményrendszer kimunkálása szükséges, de amely a személyiség későbbi továbbfejlesztéséhez is jobb alapokat nyújt.
3. A nevelési követelménytámasztás folyamatossága, továbbá az intézményváltással elkerülhetetlen átállási problémák /átmenetek nehézsége/ is indokolja az oktatási intézmények jobb információs és munkakapcsolatát. /lásd.: szakmunkásképző intézetek és nevelőotthon viszonylatát! stb./.
4. Az adott intézmény /jelen esetben: nevelőotthon/ pedagógiai tevékenysége megtervezésében az előírások mellett jobban figyelembe kell venni a helyi viszonyokat is. A sajátos

lehetőségekre támaszkodva a feladatok végrehajthatósága megbízhatóbb, reálisabb.

Hatékonyabb, helyi munkára irányultabb pedagógiai és pszichológiai elemzőmunka szükséges. /Veczkó J., 1982./

5. A tervezés, végrehajtás, értékelés munkájában fokozni kell a nevelőközösség egészének aktívabb részvételét. /nevelők, gyermekfelügyelők, gyermekvezetők stb./. Minden szinten az alaposabb tájékozódás - tájékozottság igényét erősíteni.
6. Az alapközösségek /csoportok/ éves pedagógiai terveiben elsőrendű követelmény a fejlődő gyermekek individuális sajátosságainak alaposabb - sokoldalúbb megismerése, ehhez adekvát fejlesztőtevékenység biztosítása. /v.ö.: Veczkó J., 1982./
7. A nevelőotthon illetve általános iskolája felügyeleti szervei is jobban vegyék figyelembe nevelőotthoni nevelés specifikus tényezőit. A problémák megközelítésében a pszichológiai szemlélet erősítése is szükséges. /v.ö.: Gáti F., 1962./

II.

T É M A E G Y S É G

A NEVELŐOTTHON OBJEKTIV ÉS SZUBJEKTIV TÉNYEZŐ

RÉSZTÉMÁK

	Oldal
1. A nevelőotthon környezete, tárgyi feltételei	38.
2. A nevelőotthoni pedagógusok helyzete	41.
3. Az állami gondozott gyermekek személyiségéről	46.
4. A gondozásbavétel okairól /saját élettörténeti adatok, önvallomások alapján/	49.
5. A témavizsgálat főbb megállapításai	56.

1. A NEVELŐOTTHON KÖRNYEZETE, TÁRGYI FELTÉTELEI

A téglási fiúnevelőotthon Hajdú-Bihar megye 9 gyermek- és ifjúságvédelmi intézménye között nagyságrendben a harmadik helyen áll. A férőhelyek száma 195 főre van biztosítva.

Téglás nagyközség kedvező földrajzi fekvése: országos főútvonal mellett, Debrecen megyeszékhely közelsége sok előnyt - olykor bizonyos hátrányt is jelentett. /ez utóbbiról később szólok/.

A nevelőotthon 1955-ben létesült, a néhai Dégenfeld grófi-család által a 19. sz. elején, klasszicista stílusban épített kastélyban kapott helyet. A kastélyt több hektáron elterülő őspark veszi körül. A gondozott - ápoltnövényzet, a környezet egésze rendkívül esztétikus látványt nyújt, kellemes és jó levegője kifejezetten egészséges. Van tágas, jól felszerelt játék- és sportudvar, séta és pihenőhely mind a kisebb, mind a nagyobb gyermekek számára. /Verész Gy., 1979./

A kastélyépület emeletén 8 hálószooba kialakításával 8, egyenként 20-25 fős alapközösség elhelyezését sikerült megoldani. A helyiségek tanterem nagyságuk folytán a háló és részleges nappali tartózkodás céljára szolgálnak. A berendezés általában azonos: szobánként 10-12 db emeletes vaságy, 2 személyes tanulóasztalok székekkel, 4 főre 1 db szekrény.

A bútorok színesek, az izléses ágytakarók, függönyök, szőnyegek otthonos hangulatot keltőek. A szobai virágok, a gyermekek dekorációi is fokozói a jobb közérzetnek.

Minden csoportban televízió és rádió készülék áll rendelkezésre.

Négy-négy hálósobához járul 1-1 kiszolgáló helyiség:

/WC-k, mosdó-zuhanyozó/.

Az épületben még játékterem, illetve társalgó, könyvtár, ebédlő kapott helyet.

Az előbbieken ismertetett körülmények jól mutatják, hogy a közel kettőszáz gyermek részére az élettevékenység belső környezeti feltételei nem a legoptimálisabbak. A zsúfoltság stressz hatása alig volt ellensúlyozható.

Egyfelől azon fáradoztunk: hogyan lehetne a "túlszervezés"-sel járó kötöttségek ártalmas pszichés hatását oldani.

Másfelől a viszonylag magas létszámok miatt a használat rendjét állandóan szabályozni kényszerültünk, de így is volt konfliktus bőven.

Sajnos számunkra az akkori körülmények nem tették lehetővé a 3-5 fős mikrocsoportok kialakítását. /ennek előnyös hatása a Hajdúnánás-i nevelőotthonban igen jól megmutatkozott./ Nálunk a 20 fős csoport azonos osztály tagjaiból állt, szinte állandóan együtt voltak. Így "egymás elviselése", a gyermek részéről történő tolerancia mértéke változó, eltérő volt. Hiszen az agresszív, a túlérzékeny, a hanyag, a jó tanuló, a közösségi érzésű, a már régebbi otthonlakó és az ájonnan érkezett gyermekek kényszerű együttléte nem kevés problémát okozott, éppen az alkalmazkodási, beilleszkedési nehézségek vonatkozásában. Így a differenciált pedagógiai eljárások alkalmazási terye ezzel szűkült.

/A későbbiekben ennek speciális tényezőire még ki fogok térni!/ /Popper P., 1970; Rizner D., 1980./

Igyekeztünk intézményeinket otthonossá tenni: a rend, tisztaság, esztétikai követelményszerűségek érvényesültek - mégis az "otthon" fogalmát a gyermekek számára nem a nevelőotthon jelentette igazán és én ezért nem hibáztatom, hanem megértem őket.

2. A NEVELŐOTTHONI PEDAGÓGUSOK HELYZETÉRŐL

A jól képzett, ténylegesen is nevelni tudó, gyermeki személyiséget megismerni képes pedagógust egyetlen nevelési-oktatási intézmény sem nélkülözheti. Méginkább vonatkozik ez a gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények nevelőire, akik hivatásukon túl a szülőpótlás nem éppen könnyű és mindig meghálált feladatát is ellátják.

A fentiek kapcsán önkéntelenül is sokféle kérdés merül fel, melyekre a válasz nem könnyű és nem is mindig megnyugtató.

A nevelőotthoni pedagógusmunka sajátos gondjai:

- A nevelőotthoni nevelést élethivatásul választók pályorientálása megfelelő-e?
- A nevelőotthonok számára megoldott-e a speciális tudnivalókkal felvértezett szakember-képzés, utánpótlás?
- Mennyire hatékony a szakmai felügyelet tevékenysége?
- Megfelelően biztosított-e szakmai továbbképzésük, postgraduális képzésük?
- Milyen eredménnyel, mennyi ideig sikerül a választott szakterületen való megtartásuk?

Nem sorolom, mert a válaszok "nem", vagy legfeljebb a "részben igen" szintjén állnának. De ehhez még hozzászámítva pályánk e területének különösen is alacsony értékeltségét

- túlzott optimizmusra nem lehet okunk. /Popper P. 1970.; Rád P., 1976./

A téglási fiúnevelőotthonban a nevelőmunka személyi feltételei vonatkozásában - számszerűleg - ellátottnak volt minősítve. A debreceni tanítóképző főiskola, a tudomány egyetem, továbbá a nyíregyházi tanárképző főiskola a kedvező "kigárási" lehetőség miatt elegendő számú pályakezdő nevelőt adott. A már működő pedagógusok álláspályázata is állandó volt - sokakat vonzott Debrecen közelsége is. Tehát ismétlem: a gondunk nem számszaki természetű volt, hanem a speciális területre való megfelelés, alkalmasság kérdésessége.

A munkaerőgazdálkodásba csekély beleszólási lehetőséget kaptam, gyakorlatilag "készhelyzetet" kellett elfogadnom. Pedig egyáltalán nem volt közömbös, kik azok a személyek? akikkel a feladatokat napról-napra meg kellett oldanunk, és méginkább nem volt ez mindégy a nevelt gyermekek szempontjából. /Kádár Jné. 1980. / Nem volt pszichológusunk, logopédusunk, utógondozónk.

Nevelőotthonunk a tárgy időszakban szervezetileg 8 csoportból illetve alapközösségből állt, akik részére 1-8. osztályos belső működtetésű általános iskolai nevelés és oktatás volt biztosítva. /ennek hátrányairól, bizonyos előnyeiről szintén később szólni fogok!/ A nevelőtestület közelítőleg fele-fele arányban főhivatásu nevelőtanárként, illetve nevelőotthoni iskola tanítója - szaktanáraként tevékenykedett. A 2 pedagógus csoport munkaköri leírása, javadalmazása stb. vonatkozásában volt eltérés, munkájuk ennek ellenére igen szoros kapcsolatot képezett egymással, de az ügyeletvállalások, helyettesítések is lényegében sokféle együtt-

működést eredményeztek. A döntő különbség elsősorban megnyilvánulása a nevelőotthoni csoportvezetői, váltós nevelői, gyermekfelügyelői állomány stabilitásában volt szembevető. Míg az iskolai pedagógusok körében sajnos évente 15-30 %-os fluktuációval kellett számolnunk, - különösen a pályakezdők vonatkozásában.

Ottani működésem alatt nagyon sok jó nevelővel volt alkalmam találkozni, olyanokkal, akiknek gyermekszeretete, dinamikussága, probléma-érzékenysége, munkabírása, tolerancia képessége magas fokú volt. Ezek többsége bentlakott az intézményben, 10-20 éves nevelőotthoni gyakorlattal rendelkezve.

A velük való tanácskozás, elbeszélgetés mindig élményt, tapasztalatokban gazdagodást jelentett.

Voltak, akik lelkiismeretesen, szorgalmasan végezték nevelőmunkájukat, bár kevésbé kezdeményeztek. Mások idő előtt elfáradtak, megváltak az intézménytől.

Autokrata, hideg-korlátozó pedagógus elvétve akadt. A kritikus első 5 év jelentett bizonyos választóvonalat.

Tulajdonképpen a 30 fős testületből, bele értve a 4 gyermekfelügyelőt is, 20-22 fő törzstanerőnek számított.

A képesítettség vonatkozásában átlagosnak értékelhető helyzetben voltunk: a nevelőtanárok mindegyike rendelkezett pedagógusi diplomával, az iskolai nevelők 70 %-ban szakosan látták el a szaktárgyak óráit. A gyermekfelügyelők 50 %-a

érettségivel illetve belső tanfolyamú végzettséggel rendelkezett. - Képesítés nélkül 2-3 fő dolgozott, olyanok, akik oklevélszerző pedagógusképzésben vettek részt.

Korábban már utaltam rá, a fluktuáció magas aránya sok baj forrása volt. Érződött ennek káros hatása az oktatási teljesítményekben, nevelési követelménytámasztásban, a személyi változások mindenesetben "megviselték" a gyermekeket és a pedagógiai munkánk távlatainak helyes megtervezését is hátrányosan érintették.

Szeretnék itt egy kis adalékot bemutatni arra nézve, hogy az érkező és távozó nevelők elhatározását milyen tényezők motiválták: Kérdésünkre, hogy miért vállalják e munkát? illetve miért távoznak? Így válaszoltak. Pl.:

"Ezek az árva gyermekek édesek, szeretetre méltók, mindig vágytam a velük való foglalkozásra." /pályakezdő/

"Szomorú sorsuk miatt nagyon sajnálom őket, örülnék, ha tehetnék értük én is valamit." /pályakezdő/

"Amit gyermekvédelemből tanultam, mielőbb szeretném kamatoztatni." /pályakezdő/

"Értelmet látok, fantáziát találok ebben a munkában." /pályakezdő/

"Tudom, nehéz ezeknek a gyermekeknek a nevelése. Sok elfoglaltságot jelent, de anyagilag is megéri." /működő/

"Hiszem, hogy ezek a szerencsétlen sorsú gyermekek nevelhetők. Megpróbálom." /működő/

"Nem gondoltam volna, hogy ilyen nehéz ezekkel a gyermekekkel szót érteni." /pályakezdő/

"Nem hallgatnak rám, nem érdekli ezeket semmi." /Pályakezdő/

"Az iskolában hiányos volt a felkészítés, nem tudtam, mire vállalkozom." /pályakezdő/

"Inkább elmegyek a pedagógus pályáról is, de sohasem dolgoznék még egyszer nevelőotthonban." /működő/

"Mindent kipróbáltam, képtelen vagyok több erőfeszítésre." /működő/

"Ehhez a munkához idegek és különleges felkészítés kell, másképp el se kezdje!" /működő/

"Itt aztán sikerélménnyel nem dicsekedhet a pedagógus." /működő/

A sokszínű véleményekhez alig van szükség bármi féle kommentárra. A sikerért a nevelőotthoni pedagógiai folyamatban különösen is meg kell dolgozni. A tudásunk, erőnek, emberiségnek többszörös befektetése hozhat csak kielégítő eredményt. A speciális képzettség, a megfelelő pályaaorientáció pedig e területen végzendő nevelőmunka elengedhetetlen előfeltételét képezi.

3. AZ ÁLLAM GYERMEKEKÉNT - NEVELŐÖTTHONBAN

A nevelőotthonba történő beutalás, elhelyezés hivatalos eljárását a Hajdú-Bihar megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet folytatta le - e körülményre azért kívánok utalni, mert a kapott gyermek anyag milyensége egyáltalán nem volt számunkra közömbös, hiszen előfordult, hogy 1-1 különösen problematikus gyermek jelenléte - viselkedése egész csoport neveltségi szintjét vetette vissza hosszabb-rövidebb időszakra. Gyakorlatilag a személyiség vizsgálatok elvégzése bizonyos szelektív jelleggel is párosult, aminek alapján intézményünkbe a "nehezebb esetek", általában problematikusabb fiú gyermekek kerültek! Évente az új első osztályos gyermekek és csoportonként átlag 2-5 fő képezte az újonnan beutaltak részarányát.

A gyermekek illetőségük szerint Hajdú-Bihar megye egész területéről, valamint Debrecen megyeszékhelyről kerültek hozzánk. Sajnos a megye a gyermek és ifjúságvédelem körébe tartozó esetek tekintetében Budapest és Pest megye után következik.

A beutaltak 55-62 %-a cigány származású, döntő többségük lumpen elemek szülöttje. Egyébként a származást illetően, ha más-más mértékben is, a lakosság szinte minden rétege képviselt.

Nagyon elgondolkoztató, hogy a gyermekek 72-78 /75/ %-a szüleik életmódja, 16-18 /16,6/ %-a a magatartása és

2,5-3 /3,1/ %-a az árvasága miatt kerül állami gondozásba.

/Zárójelben az országos adatok!/ /Köznevelés, 1982./

Az otthonban kizárólag fiúgyermekek vannak elhelyezve: 6-16 éves korig. Azon kevesek közé tartozik, melyek koedukáltak. Természetesen e körülménynek is van előnye, de de legalább annyi hátránya is. Mindenképpen elősegítői voltunk legalább a fiútestvérek azonos otthonba való nevelésének. Így a családi kapcsolatok megőrzése, fejlesztése érzelmileg is jelentős, pozitív tényezőként hatott.

Az otthonban élő állami gondozott gyermekek személyiségével, annak fejlődésével a munkámban bemutatott vizsgálati anyag feldolgozása során részletesen is foglalkozni kívánok. Itt csupán hivatkozni szeretnék Veczkó Józsefre, aki a pedagógus gyermekismerő képességét a nevelésben döntő tényezőként veszi számításba. A nevelőotthoni pedagógusnak fontos feladata a gondozottak aktuális személyiségének megismerése. /Veczkó J. 1969./

Az állami gondozott gyermekek személyiségének tipizálása nagyon kényes, veszélyes lehet. Ha valahol, akkor éppen itt már indokoltabb a céltudatos, igen differenciált eljárások alkalmazása és nagyfokú óvatosság, körültekintés a következtetések levonásában.

Viszont kétségtelen, hogy a megzavart személyiség fejlődésnek jellegzetes, negatív ismérvei észlelhetők. Pl.:

- a labilisabb érzelmi-indulati állapot, neurótikus tünetek

- a kognitív funkciók alacsonyabb foka
- az érdeklődés szűkebb területre korlátozott
- a tanulás eszközfunkciói gyengébbek, beszédhibák ~~is~~
- az akarati folyamatok erőtlenebbek
- a szociális adaptációs készség fejletlenebb
- a morális gondolkodás problematikusabb.

Tehát ezeknek a gyermekeknek nevelése-oktatása indokolt tényezők, ekok miatt jelent energiaigényesebb munkát, differenciáltabb metodikai kulturát. /Murányi Ené, 1964; Ormai V., 1969./

4. SERDÜLŐINK ÁLLAMI GONDOZÁSBA VÉTELÉNEK OKAI

Valóban sokakban merül fel a kérdés, hogy mi az oka? annak a sajnálatos körülménynek, melyszerint szocialista társadalmunk jelenlegi szakaszában is környezeti ártalmak igen káros hatásaival kell számolnunk, s ezek miatt tovább nő a veszélyeztetett gyermekek, illetve állami gondozásba vettek száma. /Csőregh É., 1976./ Huszár I., 1981./

A szocialista termelési mód valójában kizárja a környezeti ártalmak létezését. Nem új ártalmak születését, hanem éppen azok megszűnését kívánja.

Az átmeneti helyzetben azonban tartós érvényesülésük nem zárható ki. /Veczkó J. 1965./ Igaz ugyan, hogy az esetek egyedi jelenségek, de a százalékok - ezrelékek mögött emberi sorsok állnak és a társadalom számára nem közömbös: ezek a gyermekek szocialista személyiségüvé válnak e- vagy sem?

Ma a fejlett szocializmus idejét éljük, s az átmenettel járó ellentmondások érvényesülésének eléggé sok szembetűnő jegye észlelhető. Ezek közül csupán néhányról: pl. a családokban a munkamegosztással, az u.n. második gazdasággal, az életmódban bekövetkezett sokféle változással a gyermekekkel való szociális kontaktus, a foglalkozás és általában az érzelmi kohézió csökkenő tendenciát mutat. /erre a negatív körülményre az iskolai pedagógusok gyakran utalnak!/ A gyermekek legtöbbje anyagi jellegű gondoskodást kap elsősorban, ami önmagában kevés, s ezért nő a magányosodó, "felnőttétségben"

szenvedő gyermekek-fiatalok száma.

Tehát jóval több szülői "irányító szeretetre" lenne szükség az átlagos, normatív családi életben is. /Bagdy E., 1977; Ranschburg J., 1975./

A veszélyeztetett gyermekek eseteiben pedig növekszik az ártalmazó tényezők halmozott előfordulása is. /Vass J. 1976./
Ezért a probléma méginkább nagyobb társadalmi odafigyelést, a megelőzés érdekében szervezettebb együttműködést igényel. /Tóth L., 1978./

A továbbiakban serdülőink önvallomásaiból kívánok részleteket bemutatni, arról, hogy ők mennyire tájékozottak állami gondozásba vételük okairól, élettörténetük korábbi körülményeiről:

a/ A brutalitás mint milióártalom:

- Akiket szülei elhagytak:

"Apu és anyu már bölcsődés koromban elhagyott." /11 éves/

"Másik intézetből kerültem ide, mert már kiskoromban elhagyott anyukám." /13 éves/

"A családom nem törődött velem, csak a nevelőszülőm."

/12 éves/

"Hazulról ellöktek." /13 éves/

"Szüleim eldobtak, azóta semmit nem tudok róluk." /11 éves/

"Nem tudom, csak idehoztak." /14 éves/

"Anyukámék mióta itt vagyok egy levelet sem irtak." /12 éves/

- Akiket vertek:

"Anyám ütött-vert, keveset adott enni." /13 éves/

"Apukám nagyon ivott és vert bennünket." /11 éves/

"Otthon mindig ütöttek, magamtól jöttem a nevelőotthonba."
/13 éves/

"Engem az állam vett el a szüleimtől, mert édesanyám el
akart tenni lábalól." /13 éves/

- Nemi erőszak kísérlete miatt:

Egy mérnök apa 12 éves fiával akart homoszexuális nemi
kapcsolatot létesíteni. /anamnézis adatai/.

b/ Az alkoholizmus mint milióártalom:

"Apám inni kezdett. Anyámmal el kellett mennünk a háztól,
mert féltünk." /15 éves/

"Apukám ivott és elkártyázta a pénzt." /11 éves/

"Anyukám miatt vagyok itt, mert idegbeteg." /11 éves/

"Apukámat baleset érte, anyukám szereti az italt." /13 éves/

"Kisebb koromban gyakran voltam ittas." /14 éves/

c/ Árvaság - félárvaság mint milióártalom:

"Ugy mondták, anyukám meghalt, nevelőszülő nevelt." /12 éves/

"Anyukám és apukám meghaltak." /14 éves/

"Édesanyám öngyilkos lett, édesapám máj- és szívbetegség-
ben meghalt." /13 éves/

"Apámat baleset érte, meghalt." /10 éves/

"Elegem volt a mostoha apámból, ott hagytam őket." /13 éves/

d/ A rossz házasság, a válás mint miliőártalom:

"Édesanyám gyakran elment otthonról, hetekig sem láttuk."

/14 éves/

"Anyám és apám mindig veszekedett, én pedig állandóan csavarogtam." /15 éves/

"Apukám és anyukám elvált." /12 éves/

"Apukám elhagyott bennünket és anyukám egyedül nem tudott minket gondozni." /12 éves/

e/ Iskolai problémák, kudarcok mint ártalmi okok:

"Otthon nem jártam rendszeren iskolába, csavarogtam." /14 éves/

"Anyukám beteg, én nagyon rossz viselkedésű voltam."

/10 éves/

"M megbuktam az iskolában. . ." /14 éves/

"Nem jártam rendszeren iskolába, csavarogtam." /11 éves/

"Ötödik osztályban megbuktam, rossz társaságba keveredtem."

/15 éves/

f/ Deviáns cselekmények mint miliőártalmak:

"Az apám megölte anyukámat." /15 éves/

"Szüleim megölték a nagymamát." /13 éves/

"Apukám veszekedés közben megölte anyámat. Én segittem a holttestet a sinekhez vinni." /14 éves/

"A barátaimmal csavarogtam, fosztogattam." /16 éves/

"Lopás miatt kerültem az intézetbe." /14 éves/

"A barátommal az óvodát felgyújtottam." /13 éves/

"Ittasan megrongáltam egy autóbust." /14 éves/

g/ Szociális /anyagi/ problémák:

"Tíz testvérem van és anyám nem tud mindről gondoskodni."

/12 éves/

"Nevelőszüleim öregek, betegesek. Visszahoztak az intézetbe." /12 éves/

Elemzés:

A bemutatott önvallomás részletek sajnos szomorú tények. Alig lehet ezekről elfogulatlanul, indulat mentesen beszélni, hiszen ezeket azok a gyermekek írták le, akik e drámai, tragikus helyzetek átélei voltak, akik az esetek túlnyomó többségében a szülői felelőtlenség áldozatai.

Vajon a csoportosított esetek gyermekalanyainál tapasztalható figyelemkoncentráció zavarát, érzelmi kitörést, inadaptációs megnyilvánulást, ingerült-ideges állapotot stb. a nevelésük során visszavezethetjük-e mindig ezekre a kiváltó tényezőkre? Hiszen 1-1 gyermeket lehetséges, hogy éppen az foglalkoztat: "mi az, hogy család?"; "nekem miért nincsenek szüleim?"; "van-e? és hol él a testvérem?" vagy "a leendő feleség családja elfogad-e mint gyilkosok gyermekét?".

Meggyőződésem, hogy a gyermekeket, s különösen a serdülőket nagyon foglalkoztatják ezek a gyakran meg sem válaszolható kérdések. Nagyon nagy pszichés terhet jelent ez számukra és sok energiát éppen ez von el tőlük, amelyre más területeken lenne szükségük.

Az anyag egyértelműen tükrözi, hogy a gyermek személyiség-
fejlődése akadályozottá vált, adottságaik kibontakoztatása
meggátoltsága miatt azok károsodást szenvedtek. /nem egy
eset, valóságos trauma./ A nevelőotthoni nevelés tehát
a fejlesztés, illetve korrekciós tevékenységet lényegében
ezekekről a környezeti vonatkozású diszpozíciókról indítja
el. Nem közömbös azonban, hogy a beavatkozás mikor kezdő-
dik el, minél előbb, illetve a fejlődés kezdeti szakaszán
- annál több eredményre lehet számítani.

A továbbiakban nyilvántartásaink alapján néhány intézményi
adatot közlök az ártalmasító körülmények megoszlását, rész-
arányát illetően:

Az a/ pontban érintetteknél az elhagyott gyermekek főleg
leányanyák szülöttjei, akik kifogásolható életmódjuk, vagy
a vélt házasság meghiúsulta stb. miatt szabadulni akartak
a gyermeküktől, illetve eltartásukról megfelelően gondos-
kodni nem tudtak. /kb. 8-10 %./

A brutálisan vertek főleg primitív, dúrva, alkoholista csa-
ládokban éltek. /kb. 4-6 %./ Nemi erőszak miatti beutalás
nem volt jellemző, a 3 év alatt 1 eset volt.

A b/ pontban érintettek lényegében halmozottan voltak ve-
szélyeztetettek, ugyanis az alkoholista - züllött környe-
zetben a gyermekek egészségügyi-szociális szükségletei sem
nyertek megfelelő kielégítést, a botrányok, a konfliktusok
és az agressziók lelkiileg is igen komoly sérüléseket okoztak,

de az ilyen környezetben a deviáns cselekmények nem voltak ritkák. A gyermekek értelmi - érzelmi - morális fejlődése igen komoly mértékben volt akadályozott. /kb. 35-42 %/.

A c/ pontban érintettek olyan árvák, félárvák, akiknek szülei betegség vagy baleset miatt meghaltak. Ilyenek viszonylag kevesen voltak /kb. 2-4 %/.

A d/ pontban a válási árvák száma is viszonylag alacsony volt. /kb. 4-6 %/.

Az e/ pontban érintettek főleg csavargás, iskolakerülés miatt kerültek az otthonba, ezek részaránya elég jelentékeny volt /kb. 17-25 %/.

Az f/ pontban szülő/k/ vagy a gyermek súlyosabb deviáns cselekménye miatt állami gondozásba vétel /kb. 8-10 %/ körül mozgott.

A g/ pontban kifejezetten szociális okok miatt viszonylag kevesen kerültek a nevelőotthonba /3-4 %/ ezek is főleg ideiglenesen, vagy tértitésesek voltak./

Összegezve: A neveltek döntő többsége elsősorban szülei felelőtlen magatartása, helytelen életmódja, másodsorban saját maguk tanulmányi-viselkedési problémái és csak harmadsorban árvaság illetve egyéb okok miatt válik állami gondozottá.

5. A II. TÉMAEGYSÉGRE VONATKOZÓ FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

A nevelőotthon célkitűzéseinek megvalósítása szempontjából lényeges kérdés a nevelés objektív és szubjektív feltételeinek minősége: Így:

1. A hazánkat is érintő, nehezedő kül- és belgazdasági körülmények ellenére, a nevelőotthonok tárgyi feltételeinek jobbitása, korszerűsítése elengedhetetlen. A - ma - igénye a - családias modell - felállású nevelőotthon. /V.Ö.: Rizner D., 1980./ Tehát legyen a nevelőotthon szeparáltabb kialakítású, a gyermek számára némi "egyéni izü élettér". /lásd. normál családban is!/ A létszám a 100 főt ne haladja meg!
2. A neveltek oly gyakori "elkallódása", "félresiklása" az otthon elhagyása után következik be leginkább. Helyes lenne 1-1 nevelőotthonban legalább 6-8 alapszakma /szakmunkás tanfolyami/ oktatása. /Lásd. Szabolcs-Szatmár megye, Tiszadobi Nevelőotthon példáját!/ Így viszonylag befejezett, egészként lehetne nevelésüket-képzésüket biztosítani. Tehát feltétlenül javítani kell az önálló életvitel elkezdésének előfeltételeit. /Tóth L., 1974.; Kóti J., 1978./
3. A nevelőotthon számára is elengedhetetlen feltétel a gyermeket okosan szeretni tudó, speciális feladatok el látására képes, s mindenek mellett stabil nevelői állomány.

/Kósáné O.V. 1981.; Pintér A., 1975; Rád P., 1976;
Vastagh Z., 1975. és mások./

4. A nevelőotthoni nevelőképzés szintén megoldásra vár.

/Kádár J.né 1980./ Ugy szintén a továbbképzés, illetve postgraduális képzésük is felülvizsgálatot igényel.

/Povázsai L., 1976./

5. Minden legalább 100 főt elhelyező nevelőotthonban szükség lenne 1-1 logopédusra ill. pszichológusra. /ez utóbbi helyett esetleg 2-3 pszichopedagógusra! / Továbbá 1 fő utógondozóra.

6. Helyes lenne a homogén gyermekösszetétel megszüntetése. A koedukció hiánya rendkívül megnehezíti a nevelést s később a fiatalok társválasztását - ami egyébként gyakran defektusos. /Kóti János, 1978./

7. A nevelőotthoni alapközösségek szervezése során súlyt helyezni olyan szubjektív követelményszerűségekre mint: 1-4. osztályig ill. 5-8. osztályig azonos nevelő és gyermekfelügyelő páros nevelje a csoportot. Az "anya hiány" után ebből adódik véleményem szerint a gyermek másodlagos érzelmi sérülése, amennyiben a nevelőszemélyek fluktuációja jelenség!

/V.ö.: Járó M.né 1966; Ormai V. 1969./

8. Nagyon fontos a patronáló közösség stabil kiépítése s nem a "kampány-akciós" jelleg. /Kékes K., 1979; Mező F., 1980./

9. A gyermekek családi kapcsolatait, /szülők, hozzátartozók, nevelőszülők/ amennyiben azok a nevelést elősegítik - erősíteni; ápolni kell. Ezzel is a gyermekek számára elviselhetőbbé válik a nevelőotthon. /Fegyő J.né, 1974.; Mikus Gy. 1975./
10. Minden szinten fokozni a gyermekekkel hivatásszerűen foglalkozók személyiség megismerő képességét!
/Murányi K. Ené, 1964., Veczkó J., 1978., Harsányi I., 1971. és mások./

III.

T É M A E G Y S É G

KÖZÖSSÉGI NEVELÉS ÉS EGYÉNI BÁNÁSMÓD A
NEVELŐOTTHONBAN

RÉSZTÉMAK

Oldal

1. A serdülők közérzete a nevelőotthonban	61.
2. A nevelőotthoni közösségszerveződés sajátos vonásai	64.
3. Az aktiva és a megbízási rendszer kialakítása, fejlesztése	70.
4. A gyermeki önkormányzati szervek működése a nevelőotthonban	80.
5. A gyermekközösség forumai, önkormányzati funkciók gyakorlása	83.
6. Társas szerkezetek vizsgálata a serdülők nevelőotthoni alapközösségeiben /otthoni csoport/. 96.	
7. A témavizsgálat főbb tapasztalatai	104.

A KÖZÖSSÉGI NEVELÉS ÉS EGYÉNI BÁNÁSMÓD A NEVELŐÖTTHONBAN

A vizsgálatban érintett érdülő korú neveltjeink többsége már a tárgydőszak előtt is a nevelőotthonban élt, kisebb része, mintegy 10-15 % pedig az alatt lett gondozott.

A gyermekek számára a már ismertetett ártalmasító tényezők miatt egyidejőleg kellett megfelelő iskoláztatást, nevelést és otthont biztosítani. Ez egyrészt nem kis pszichés megterhelést gyakorolt a gyermekekre, hiszen a többségnél, a családok károsító hatása miatt személyiségük fejlődése kedvezőtlen irányt vett ugyan, mégis a "kiemelés", a környezetváltozás megviselte őket. Másrészt a pedagógusok sem voltak könnyű helyzetben, hiszen a beutaltak pszichés sérőlése, állapota eltért, nagy heterogenitást mutatott és kb. 60 %-uk cigány származású volt, ami fokozta a problémákat.

A nevelőotthon legfontosabb feladata: hogy a rendezetlen, szervezetlen körőlmények miatt életcéljukat vesztett gyermekeket szocialista közösséggé szervezze. /Veczkó J. 1965./

Itt kellett helyreállítani az életrendet, megteremteni a harmónikus kapcsolatot a gyermek és környezete között - ez új utat, új perspektívát jelentett. Bár a gyermekek egy része ennek jelentőségét nem mindig méltányolta, még a "rossz családhoz" is ragaszkodtak, kötődtek - mi megértettük ezt. A családot, a családi otthont a legjobb nevelőotthon sem helyettesítheti, de a gyermekek fejlődése elérheti a családban neveltekét. /Pikler E., 1976./

A továbbiakban a téma néhány főbb részegységével kapcsolatos vizsgálati anyagot mutatom be:

1. A SERDÜLŐK KÖZÉRZETE A NEVELŐOTTHONBAN

A gyermekek közérzete aktuális érzelmi állapotukat jellemzően tükröző. Annak minősége átszövi egész habitusukat, kihat élettevékenységük szinte minden területére. Nevelési céljainkkal való azonosulásukban is jelentékeny meghatározó tényező. Iránya, tendenciája a nevelőmunka eredményességét jelentékenyen befolyásolja.

Az "A" jelű kérdőív 1. sz. kérdése:

Hogy érzed magad a nevelőotthonban?

/4 válaszalternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását az 1. sz. táblázat mutatja.

1. sz. táblázat

Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
nagyon jól	12 fő /30 %/	9 fő /22,5 %/
elég jól	13 fő /32,5 %/	14 fő /35 %/
elviselhetően	8 fő /20 %/	8 fő /20 %/
nem jól	7 fő /17,5 %/	9 fő /22,5 %/
Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

A válaszokat szembesítve az önvallomások adataival:

- vélemények prepubertás korban:

"Az otthonban jól érzem magam, mert mindent megadnak."

/10 éves/

"Néha úgy érzem itt magam, mintha otthon lennék." /10 éves/

"Szeretek itt lenni, jobbak a tanárok mint otthon. Megtanítanak, tisztelem őket." /11 éves/

"Négy éve vagyok itt és már megszoktam az intézetet. Életemben most vagyok ilyen szép helyen." /12 éves/

"Nagyon jó itt, kár hogy 3 év múlva el kell innen menni." /12 éves/

"Amióta én itt vagyok, mindig azon jár az eszem, hogy én és a testvérem mikor megyünk örökre haza." /10 éves/

"Jobban szeretek otthon lenni, mint itt a nevelőotthonban." /12 éves/

"Unom az életet itt és szökdösöm." /12 éves/

"Szeretnék más intézetbe menni." /11 éves/

- Vélemények pubertás korban:

"Én nagyon szeretnék itt dolgozni, ebben az iskolában tanítani a gyermekeket." /13 éves/

"Szeretném az intézettel a kapcsolatot később is tartani." /13 éves/

"Jól érzem magam az intézetben, de gyakran vágyom haza." /14 éves/

"Örülök, hogy idekerültem, nem szégyellem." /14 éves/

"Bűncselekményeket követtem el, ezeket nagyon megbántam. Számomra a nevelőotthonba kerülés egy jó lépés volt." /16 éves/

"Nekem a szerencsém, hogy idekerültem, mert eljöhettam abból a társaságból, mellyel lptunk, csaltunk." /16 éves/

"Minél hamarabb szeretnék kikerülni ebből az intézetből." /14 éves/

"Nem szeretek itt lenni, mert hiányzik az apai-anyai szeretet." /14 éves/

"Szeretnék minél előbb hazamenni és dolgozni." /15 éves/

"Itt mindenre megtanítanak: jó is, rossz is." /15 éves/

"Én ha kikerülök innen, ide vissza nem jövök amíg élek."

/14 éves/

"Minden nagyon jó itt, csak a gyerekek verekednek." /13 éves/

Elemzés: Az 1. sz. táblázat adatai illetve az önvallomás vonatkozó részletei szemléletesen tükrözik, hogy a gondozottak nagyobb része otthonunkban kielégítően érezte magát, az állami gondoskodást méltányolták. A kisebb hányad /közel 40 %/ közérzete már problémákra utalt, különösen a közel 20 %, akik egyáltalán nem érezték jól magukat. Pubertáskorra a közérzet ^{változott} ~~eséként~~ iránya némileg ^{eséként}, ez összefügg a serdülők fokozottabb önállósulási törekvéseivel is.

Az esetelemző viták, megbeszélések során is megerősítést nyert: a közérzetet javító tényezők közül domináns a jó ellátás, a sokoldalú elfoglaltsággal járó fejlődési lehetőség, a pozitív kapcsolatok.

A közérzetet rontó tényezők: a család utáni vágy, az életrendi kötöttségek, a fokozott iskolai követelmények stb. Tehát a szociális klíma, az otthonosság /dologi és szubjektív tényezői/ javítása csak úgy volt lehetséges, ha mindenütt sikerült a nyugodt, derűs, érzelmi biztonságot nyújtó légkört megteremteni, és ezt a nevelők pedagógiai szerepére is kellően áthathatta.

2. A NEVELŐOTTHON KÖZÖSSÉG SZERVEZŐDÉSÉNEK NÉHÁNY SAJÁTOS VONÁSÁRÓL

A szocialista nevelés társadalmi-eszmei minőségének legfontosabb vonása éppen közösségi jellege. /Pataki F., 1969./
Nevelésünk logikai tengelye a kollektivizmus. /Ágoston^{Gy}, 1969./

A közösség egyfelől az egyén legfőbb nevelője, másfelől a nevelési folyamat szerveződési módja is. Ahogyan Makarenkó mondta: "A nevelés legfőbb eszközei szerintem a jó pedagógus közösség és a helyesen megszervezett, egységes gyermek-közösség."

Nevelőotthonunk funkciójából adódóan nekünk a többségében pszichésen sérült, személyiség fejlődésükben zavart szenvedett gyermekeket kellett közösséggé szervezni, belőlük közösségi embert nevelni.

A közösség dinamikus mozgásban lévő, fejlődési utat bejáró, nem befejezett folyamat. A megfelelő ható tényezők esetén új fejlődési ciklusok indulhatnak és magasabb relációkban alakul tovább. /Vastagh Z., 1980./

A közösséggé szerveződés, a fejlődő személyiség közösségi vonásainak kialakítása időigényes, több éves feladat, jobb esetben is 5-6 év. A mi viszonyaink közepette, a gyermekanyag nevelési sajátosságait tekintve nem volt mindegy, hogy erre mennyi idő állt rendelkezésre. De az egyének nevelése, hatékonysága szempontjából sem volt közömbös, mert

a fejlődésében veszélyeztetett, értalmazott gyermek kisebb korokban sokkal jobban alakíthatóbbak, mint azok, akik a serdülőkor végén kerülnek a nevelőotthonba. /néha az utóbbiak egyike-másika 1-1 csoport életét hetekre is befolyásolta antiszociális, kirívó viselkedésével./

Mivel Nevelőotthonunkba csak általános iskolai tanulók voltak elhelyezve. A gyermekek jelentős része 4 évnél több időt töltött az intézményben, viszont számottevő volt az ettől rövidebb ideje ott lévők száma is, illetve a gyermekek fluktuációja. Ezért a közösség fejlődési ütemét gyorsítanunk kellett, de emellett is volt éppen elég más nehezítő körülmény elég. /Pl.: a nagy létszámú csoportok, nevelői fluktuáció, gyermekek szökései stb./

Nevelőotthonunkban a Makarenkó-i elméletnek megfelelően a közösség fejlődés 3-as periódusa főbb vonatkozásaiban érvényre jutott, de minőségében volt további kívánnivaló is. Tulajdonképpen a gyermekvárosok a közösségi nevelésben talán e 3-as periódus teljes megvalósíthatósága miatt tudtak hatékonyabbak lenni. Az olyan intézményekben mint a miénk is volt, a gyermekek gyakoribb otthonváltása, a "tördelődés" előnytelenül hatott. Makarenkó figyelmeztetett is erre: a gyermekek túlgyakori áthelyezése árt, azok elsődleges közösségeit is tönkreteszi. /Lénárd F., 1980./

Otthonunkban a közösséggé fejlődésre lényegében a következők jellemzőek:

- A közösségfejlődés első szakasza lényegében az általános

iskola 1-4. osztályos csoportjait érintette elsősorban. Itt történt a követelmények, magatartásmódok egységes rendszerének kiépítése. Tehát itt az alapvető normák, illetve a mozgás-érintkezés szabályozása dominált. /Ez a feltétlen nevelői követelmény támasztás ideje/. Nagyon fontos volt a gyermekek megismerése, azok bizalmának megnyerése.

- A közösségfejlődés második szakasza lényegében az 5-6. osztályosok csoportjait érintette - főleg a prepubertás korúakat. Itt már felzárkózott az aktíva, akik segítői a nevelői követelménytámasztásnak, ők maguk is követelni kezdtek társaikból. Itt már a rétegződésben komoly változások voltak észlelhetők. Már elemi szinten ugyan, de az önkormányzat funkcionált és a közvélemény is kibontakozóban volt. Nagyon fontos szerepet kapott mint fórum a: csoportgyűlés. A csoportokban voltak kisebb problémák: a kötelességteljesítés, fegyelmezettség stb. vonatkozásában, de már ellensúlyozni képesek voltak a negatív hatásokat is. Az életrend kialakult, szilárd volt, az ettől való eltérést már észrevételezték. Már ekkor hagyományokkal is rendelkeztek. A csoportok tagjainak hangulata, érzelmi biztonsága, kapcsolata sokat fejlődött. A személyiség kibontakozásának lehetőségei egyre nagyobb téren érvényesültek. A neveltek aktivitása, feladatvállalása, mozgósíthatósága tapasztalataink szerint jó szinten állt. Tulajdonképpen a közösség fejlődésnek ez a második foka dominált a leginkább a felsős csoportok /serdülők/ vonatkozásában.

- A közösségfejlődés harmadik szakaszának jellemzői - elemi formában - a 7-8. osztályos csoportokban kifejezésre jutott. Igaz, ellentmondások, problémák, időleges visszaesések is itt voltak a leggyakoribbak. Ugyanakkor eredményeket is elkönnyvelhettünk. Így közülük sok aktivista került ki, akik alsóbb osztályokban örsöket vezettek. Az Ifju Gárda tagjait is főleg ők képezték. Elég erős volt a közvélemény is. A serdülők bontakozó önvezető képessége észlelhető volt, és segítette a nevelőmunkát.

A harmadik szakasz /fok/ hatékonyabb funkcionálását elég hátrányosan érintette sok nem kívánatos külső hatás is. /lásd: Köznevelés, 1982. sz./ melyek találkozva a serdülők fokozódó önállósulási vágyával, néhányat negatív irányba fordított és ez a közösségekre nem maradt hatástalan. Egyébként a közösségfejlődés harmadik fokára általános iskolai közösség csak nagy nehézségek árán juthat el.

/Vastagh Z., 1980./

A közösséggé szerveződés folyamatát a nevelőotthonunk viszonylatában több körülmény is befolyásolta, ezek közül 4-et kívánok itt érinteni.

Első: a nevelőotthonunkban elhelyezett gyermekek egyidejűleg 3-as szervezeti strukturában éltek: családi alapközösség /otthoni csoport/, iskolai osztály, uttörő raj. Ennek a nevelés szempontjából előnye volt a többféle hierarchia. /adott gyermek egyikben vezető, másokban alárendelt/.

Viszont hátrányt jelentett a népesség, a nem ritkán 25 főt is meghaladó létszám. Ez a Makarenkó-i primér közösségek optimális létszámhatárát jóval meghaladta - esetünkben a primérközösséget ugyan nálunk is az úttörő örs jelentette /mivel az intézetek volt önálló úttörő szervezete/. Mégis elsődlegesnek, alapvetőnek mi a csoportokat tekintettük. /csoportjainkban általában 2 úttörő örs tevékenykedett./

Második: a nevelőotthoni csoportok vezetése u.n. "kis felmenő" rendszerű 1-4. osztályig, illetve 5-8. osztályig vezette a csoportvezető. A személyi változás, a tagozatváltás a gyerekekre, csoportjaik szerveződésére a legtöbb esetben kedvezőtlenül hatott, az "átállás" nehézségei sokakat megviselt. Igaz a csoportok közösséggé szerveződése egy magasabb relációban folyt tovább, de ez szerintem hatékonyabb lehetett volna 1-8. osztályig ugyanazon nevelő vezetésével.

A "nagy felmenő"-s rendszer megvalósítását nehezítette, hogy a szaktanári - illetve tanító képesítésű csoportvezetők nagyobb része nem vállalt csoportot a másik tagozatban. Így aztán az 5. osztályba lépő gyakorlatilag szüleit nélkülöző gyermek új csoportvezetővel, gondozónővel, osztályfőnökkel találkozott. A már korábban kialakult érzelmi kapcsolatok fellazultak, az újabbak pedig kétségesek voltak. Ezek is fokozták a gyermekek szeretetétshségét, és nagyon finoman fogalmazok, ha azt mondom: nem használt a gyermekeknek.

Harmadik: a csoportok szerencsésebb összetétele, a felkészültebb, demokratikus vezetési stílusú nevelő pedagógiai irányítása gyorsította a közösséggé fejlődést.

Az ilyen csoportokban az aktivitás, a jó hangulat elősegítette a személyiségzavarok rendezését. De akadtak olyan csoportok is, ahol sok probléma volt, eredményeik elmaradtak a kívánatos szinttől.

Negyedik: Nagyon vigyáztunk, hogy a csoportok ne "zárkózzanak" be. /erre Makarenkó szintén figyelmeztet!/ Ne szigetelődjenek el egymástól. Célunk volt: egységes otthonközösséggé kövácsolni a nevelőotthon lakóit. Ennek érdekében a csoportköziség, a kapcsolatok javítása, ápolása kapott hangsúlyt. Így pl.: a testvércsoportok, patronáló csoportok létrehívása, a közös ünnepi és egyéb rendezvények, mozgalmi akciók, szervezése, kedvező alkalmak voltak a fejlesztés munkájának, de bővítettük és rendszeressé tettük kapcsolatainkat a községi iskolával, annak uttörőcsapatával, valamint a KISZ szervezettel is.

A szocialista közösség értelme ugyanis az, hogy egyre tagabb és átfogóbb közösségi kapcsolatokba illeszti az egyént.

/Pataki F., 1969./

3. AZ AKTIVA ÉS A MEGBIZATÁSI RENDSZER KIALAKÍTÁSA, FEJLESZTÉSE A NEVELŐOTTHONBAN

Az aktiva kialakításának kérdését - különösen a közösség szervezés első időszakában - Makarenkó is nagyon fontosnak tartotta. Az eredményes nevelőmunka egyik alapfeltételét jelentette, hogy ügyünknek megnyerjük a gyermekeket. Sok olyan gyermekre, serdülőre volt szükség, akik Makarenkó szavaival élve: ". . . szívükön viselik az intézet ügyét és feladatait. . .".

Számunkra az aktiva kialakítását leginkább az a körülmény nehezítette, melyszerint otthonunkba a gyermekek /beleértve a serdülőket/ többsége személyiségzavarokkal, neveltségi és tanulmányi hiányosságokkal került.

Felmerült a kérdés /és ottlétem alatt is elégszer!/ kikből? válogathatjuk ki a gyermekvezetőket, elfogadják-e ezeket társaik? egyáltalán milyen feladatokkal bízhatók meg? stb.

Megjegyzésként: a jó tanulók száma elég kevés volt, de közülük sem rendelkezett kollektív szellemű megnyilvánulással mindegyik és fordítva, a példamutatás kritériumai sem voltak meg mindenkinél stb. Leginkább a csoportok újrászerveződése esetén jöttek ki a problémák.

Maradt az egyetlen megoldás: a rendelkezésre álló gyermek anyagból, velük együtt és értük, kellő pedagógiai optimizmussal megteremteni az aktivát és tovább képzésüket, fejlesztésüket biztosítani. Lényegében ők voltak elsőszerű

segítőtársaink, s e folyamat során önnevelésük kibontakoztatására is bőven adódott lehetőség. Közülük kerültek ki az alapközösségek gyermek vezetői, vezetőségi tagjai, a jelentősebb uttörőtisztség viselők, otthon illetve uttörőtanács-tagok, ifjugárdisták, és más funkciót viselők. Velük szemben fokozatosan, egyre magasabb szintre emeltük a követelményeket.

Az "A" jelű kérdőív 2. sz. kérdése válaszaiból kitűnik, hogy státuszukat a rétegződés folyamatában hogy értékelték:

Közösségében viselkedésed, munkád alapján kik közé sorolod magad? /6 alternatíva, 1 választás/.

A válaszok megoszlását a 2. sz. táblázat mutatja:

2. sz. táblázat

Ssz.	Válaszok	Prepubertáskorban	Pubertás korban
1.	Példamutatók, élvonalbeliek	5 fő /12,5 %/	6 fő /15 %/
2.	jók, megbecsültek	16 fő /40 %/	17 fő /42,5 %/
3.	átlagosak	13 fő /32,5 %/	9 fő /22,5 %/
4.	problémásabbak	3 fő / 7,5 %/	7 fő /17,5 %/
5.	munkakerülők, rendbontók	2 fő / 5 %/	1 fő / 2,5 %/
6.	kiközösítették	1 fő / 2,5 %/	- -
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A táblázatból megállapítható: a 1.sz. válasz realitásához nem fér kétség. A 2. sz. válaszban érzek túlzást is - igazán nem ennyire "jók". Pubertásban a növekvő önkritikai szellem fejlődése a 4. sz. válaszban kissé észlelhető. Az 5. sz. válasz is mérsékelt - némileg több ezek száma is. A 6. sz. válasz kiközösítettje nevelőintézetbe került, éves szinten ilyen eset átlagban 1-2 volt. A Makarenkó által megállapított rétegződési csoportok felismerhetők./

Az 1-3 sorszám alatt válaszolók 85 % illetve pubertásban 80 % körüli aránya azért jelzi, hogy a serdülők többségében a jóra való törekvés szándéka meg van, céljainkkal azonosulni képesek. A 4. sorszám alatt válaszolók sem jelennek egyértelműen eredménytelen nevelést. Az 5. és 6. sorszám alattiak viszont kétségtelenül a legtöbb nevelési problémák okozói, és részarányuk ettől több.

Összegezve: ez a kép a valóságos helyzettől túlzottan nem tért el. És végsősoron ezt önmagukról adták, tehát feltételezhető némi szubjektivitás is!

A megbízatási-felelősi rendszer kiépítése, megfelelő funkcionáltatása elengedhetetlen feltétele volt az intézményben folyó nyugodt - kiegyensúlyozott életnek. Megszervezésére nagy figyelmet fordítottunk, hiszen ez segítette a célszerű életrend megteremtését, másrészt a serdülők számára nagy erkölcsi jelentőséggel bírt. A megbízatási rendszer

egyben alá-fölérendeltségi viszonyokat, abban való megfelelő magatartást igényelt a serdülőktől. A többféle /csoport, raj, osztály/ viszonylatban pedig megtanulhatták - gyakorolhatták a megfelelő szerepeket. /egyikben alá- másokban fölérendeltség/.

A megbízatás felelősséggel végzett, feladat ellátásra irányul. Hasznos az egyén és közösség szempontjából egyaránt. Makarenkó így írt erről: "A komoly felelősség hatásos nevelési eszköznek bizonyult számos probléma megoldásában." Továbbá: "Nagyszerűen fejleszti a felelősségérzetet a személyes megbízatások rendszere."

Nevelőotthonunkban sokféle megbízatásra adtunk lehetőséget pl.: az otthonban kultur-játék, sport, tanulmányi, folyóirat, hálókönyvtáros, cipők és egyéb használati eszközök felelősei, ügyeletesek stb. és ezen kívül az uttörőmozgalmi tisztségek. Végeredményben arra törekedtünk, legyen minden gyermeknek megfelelő megbízatása, de az járjon konkrét, értékelhető tevékenységgel.

A megbízatással rendelkezést az "A" jelű kérdőív 3. sz. kérdésére adott válaszok mutatják:

Közösségedben rendelkezel-e valamilyen tisztséggel, van-e megbízatásod? /4 alternatíva, 1 válasz./

A válaszok megoszlását a 3. sz. táblázat mutatja:

3. sz. táblázat

Ssz.	Válasz lehetőségek	Prepubertás korban	pubertás korban
1.	igen, van	32 fő /80 %/	33 fő / 82,5 %/
2.	nincs	7 fő /17,5 %/	5 fő / 12,5 %/
3.	nem tudja	1 fő / 2,5 %/	1 fő / 2,5 %/
4.	nem válaszolt	- -	1 fő / 2,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

Az 1. szám alatti válaszsorból látható, hogy a megbízással rendelkezők száma elég magas volt, sőt pubertás korra még tovább emelkedett. Viszont a tisztséggel nem rendelkezők számára oda kell figyelni - ők egyébként az "évközben" érkezők.

Az otthonban olyan serdülők is voltak, akik többféle megbízással rendelkeztek, sőt igen jelentős tisztségeket láttak el. "A" jelű kérdőív 4. sz. kérdése:

A válaszok megoszlását a 4. sz. táblázat mutatja:

4. sz. táblázat

Ssz.	Válasz lehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	többféle megbízátságú	13 fő /32,5 %/	24 fő /60 %/
2.	vezető tisztséget betöltő	6 fő /15 %/	11 fő /27,5 %/

Elemzés: Pubertás korra megnőtt a többféle, jelentős tisztségviselők száma - ez mutatja, hogy az önkormányzati funkciókban való részvétel igénye erősödött.

A többféle tisztség egyidejű betöltése a 3-féle hierarchiából következett: úttörőmozgalom, otthon, iskola, osztály.

A vezető tisztségviselők pl.: rajvezetőhelyettes, otthontanács-tag stb.

A funkciókkal való elégedettség fokát az "A" jelű kérdőív 5. sz. kérdésére adott válaszok mutatják:

Megbízatásoddal mennyire vagy elégedett? /6 alternatíva, 1 választás/.

A válaszok megoszlását az 5. sz. táblázat mutatja:

5. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	Nagyon elégedett	19 fő /47,5 %/	10 fő /25 %/
2.	elégedett	10 fő /25 %/	12 fő /30 %/
3.	képességét meghaladja	- -	2 fő / 5 %/
4.	fontosabbat szeretne	3 fő / 7,5 %/	9 fő /22,5 %/
5.	részben elégedett	2 fő / 5 %/	3 fő / 7,5 %/
6.	elégedetlen	2 fő / 5 %/	3 fő / 7,5 %/
7.	nem válaszolt	4 fő /10 %/	1 fő / 2,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A serdülők jelentékeny többsége megbízatásával elégedett volt. /tábl. 1. 2. sora./ Nagyon figyelemre méltó, hogy pubertáskorra nőtt a megbízatásokkal szembeni igény is. /tábl. 3-5. sora./ Tehát volt presztizse a különféle tisztségeknek, főleg a jelentős, intézeti szintűeknek. A válaszokból az is észlelhető, hogy az érdektelenek száma is a fejlődéssel csökkent. /7. sorsz./

A megbízatások mindenek előtt olyan tennivalókat jelentenek, melyeket végre kell hajtani, azokért felelősséggel tartoznak, ennek helyzetét az "A" jelű kérdőív 6. sz. kérdésére adott válaszok mutatják:

A megbízatást /okat/ hogyan látod el? /6 alternativa, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 6. sz. táblázat mutatja:

6. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	igyekszik legjobban	15 fő /37,5 %/	17 fő /42,5 %/
2.	legtöbbször teljesíti	14 fő /35 %/	14 fő /35 %/
3.	részben teljesíti	4 fő /10 %/	6 fő /15 %/
4.	számára kedvezőt teljesíti	5 fő /12,5 %/	1 fő / 2,5 %/
5.	nem teljesíti	-	-
6.	ellenszegül, elutasít	2 fő / 5 %/	2 fő / 5 %
7.	nem válaszolt	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A megbízatását a serdülők döntő többsége teljesíteni igyekezett, pubertáskorra némileg tovább javult a helyzet /tábl. 1. 2. sor/. A szelektivitás szintén csökkent. /tábl. 3. 4. sor/. Örvendetes, hogy a nem teljesítők számát csupán néhány antiszociális serdülő adta, sajnos ilyen eseteink is adódtak. /tábl. 6. sor/.

A megbízatások rendszerét alá- és fölérendeltségi viszonyok képezték, tehát voltak a serdülők között gyermekvezetők és beosztottak egyaránt.

A vezetői ambíciók helyzetét az "A" jelű kérdőív 7. sz. kérdésére adott válaszok mutatják:

Alkalmasnak tartod-e magad arra a megtisztelő és felelősségteljes feladatra, hogy társaid vezetője lehess?

/5 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 7. sz. táblázat mutatja:

7. számú táblázat

Sorsz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	Alkalmas	15 fő /37,5 %/	20 fő /50 %/
2.	részben alkalmas	11 fő /27,5 %/	7 fő /17,5 %/
3.	alkalmatlan	3 fő / 7,5 %/	7 fő /17,5 %/
4.	nem kíván vezető lenni	9 fő /22,5 %/	4 fő /10 %/
5.	nem tudja	2 fő / 5 %/	2 fő / 5 %/
6.	nem válaszolt	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: a 7. sz. táblázat mutatja, hogy a vezetői tisztség betöltése iránti igény serdülő korra tovább fokozódott. /tábl. 1. és 4. sora/. De ugyanakkor önkritikusabbá váltak vezetői képességeik megítélése vonatkozásában. /tábl. 2. sor/.

A vezetői tulajdonságok rangsora

8. sz. táblázat

S. Prepubertás korban	Pubertás korban
1. kapcsolatteremtés	1. kapcsolatteremtés
2. együttműködés	2. szervezőképesség
3. szervezőképesség	3. együttműködés
4. önfejlesztés igénye	4. önbizalom
5. önbizalom	5. társak véleményének figyelembe vétele
6. társak véleményének figyelembe vétele	6. önfejlesztés igénye

Elemzés: A rangsorból kitűnik, hogy mindkét korosztályban a legfontosabbnak ítélt vezetői tulajdonság az 1-3. pontbeli. Pubertásra némileg nőtt a társak véleményének, megítélésének szerepe /referencia - elv/.

De figyelmeztető, hogy a vezetői tevékenységhez oly szükséges önfejlesztés igénye háttérbe szorult. Megjegyzésként: ez a jelenség a felnőtt életviszonyokban is fellelhető, tehát már korán figyelni kell erre és az önfejlesztés jelentőségét időben és megfelelően tudatosítani kell.

Összegezve: A megbízatások rendszerének kialakítása, a megfelelő funkcionáltatás nagy nevelőerőt jelentő tényező. A megbízatás és az azzal való azonosulás a nevelés-önnevelés hatékonyabbá tétele szempontjából is döntő. A vizsgálatokból is látható, hogy a megbízatások a legtöbb serdülő számára fontosak. Azok aktivitásának fokozója, öntevékenységük kibontakoztatója. A megbízatás jellege és teljesítése a szocializációs folyamatok szempontjából sem közömbös: helyét, státuszt megszabó tényező. Tehát nagyban meghatározza a serdülő helyét adott közössége értékrendjében. /Petrikás, 1965./

A megbízatás teljesítése erősítőleg hat önkövetelésére is. Hiszen önmagától többet követel, mert példát kell mutatnia, ellenkező esetben elveszti a tekintélyét. A többletkövetelmények készítetik "erőit" alaposabb, reálisabb számbavételére, tehát önismereti képességét is fejlesztik.

A serdülő számára a megbízatás hiánya, esetleges elvesztése /pl. visszahívás funkcióból stb./ nagy kudarcot jelenthet, de negatívan hat önbecsülésére, önmegítélésére, eltávolíthatja a közösségtől, érzéketlenné válhat mások és saját problémája iránt is.

Mi úgy érzem, e téren értünk el nevelési eredményeket. A serdülőkor második felére a legtöbb esetben mutatóink ha kis mértékben is, de fejlődést jeleztek. Nagyon sok serdülő személyiségének gyorsabb rendeződését eredményezték. A megbízatásokban az "otthonért" és "önmagáért" pedagógiai elvet úgy érzem realizálni tudtuk. /Veczkó J., 1965./

4. A GYERMEKI ÖNKORMÁNYZATI SZERVEK MŰKÖDÉSE A NEVELŐOTTHONBAN

Nevelőotthonunk belső rendjének kialakításában, megszilárdításában, a célszerű, szervezett élettevékenység biztosításában a gyermeki önkormányzati szerveknek jelentős szerepe volt. A funkciók gyakorlása felelősséggel párosult irányító és végrehajtó tevékenységben realizálódott.

Pedagógiai munkánk során igyekeztünk az ésszerű határon belül a szervek hatás- és jogkörét illetve határozathozatali lehetőségeiket növelni.

A többségében személyiségzavarokkal, belső túlfeszültségben élő neveltek számára a fölös energia társadalmilag is hasznos tevékenységekben oldódhatott - éppen ^{otthon.} az szervek által, irányított munkákban. Annak az élménynek az átélése, hogy "hasznosan cselekedtek", "szükség van rájuk", nagy nevelőerőt jelentett. Gyakorlatilag ez új személyiség tartalmat, új és helyes megatartás formákat igényelt és eredményezett. /Veczkó J., 1965./

Az otthon önkormányzati szervei lényegében a saját, belső általános iskola ilyen jellegű tevékenységét átfogták és azzal egységben funkcionáltak. Ez azt jelentette, hogy nem létezett "külön" otthoni és iskolai jog illetve kötelesség, hanem egységes elvek, normatívák voltak érvényesek.

Az otthoni házirend átfogta a neveltek egész élettevékeny-

ségét, konkrétan szabályozta a gyermekek jogait és kötelességeit, az önkormányzati szervek működését.

A gyermekek észrevételei figyelembevételével 2 évente a szükséges módosításokat elvégeztük. A gyermekek számára látható helyen volt, mellette ládikó az észrevételek megtételére.

Továbbá az úttörő élet törvénye is megfelelő normatív iránymutató volt és még más egyéb dokumentum.

A gyermekek, különösen a serdülők igen jól ismerték jogukat, kötelességeiket, már kevésbé. Illetve az ismeret, az elv és a tett a gyakorlat nem mindig volt kellő szinkronban.

Az egészséges jogszellem helyzetét az "A" jelű kérdőív 8. sz. kérdésére adott válaszok mutatják:

A közösségi embert melyik tulajdonság jellemzi?

/5 alternatíva, 1 választás/.

A válaszok megoszlását a 9. sz. táblázat mutatja.

9. sz. táblázat

Szsz.	válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	jogát, kötelességét ismeri, ezek szellemében él	19 fő /47,5 %/	22 fő /55 %/
2.	jogát, kötelességét ismeri, de nem aszerint cselekszik	2 fő / 5 %/	1 fő / 2,5 %/
3.	csak a kötelességét ismeri és teljesíti	17 fő /42,5 %/	15 fő /37,5 %/
4.	csak a joga érdekli	1 fő / 2,5 %/	2 fő / 5 %/
5.	egyiket sem ismeri nem is érdekli	1 fő /2,5 %/	-
6.	nem válaszolt	-	-
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: Örvendetes, hogy a serdülők állásfoglalása pozitív /tábl.1.sora/ és pubertásra emelkedő tendenciájú.

Tulajdonképpen a tábl. 3. sora is pozitív lenne, de elgondolkodtató, hogy a "jogok" ismerete és élés azzal még mindig "tabu"-ként kezelt? A normákkal ellentétes vélemények száma kevés, /tábl. 2. 4. 5. sora/ de azért ezekre is figyelni kellett. Valóban voltak olyanok, akik a jogukon kívül másról tudni nem akartak. Az esetelemző viták során is megerősödött bennem, hogy következetes, meggyőző munkával elébe kell menni annak a nem kívánatos dolognak, mely szerint a "gyermeki jog" szembe állítsa egymással a neveltet és nevelőjét.

A demokratizmus szellemének erősítése nagyon fontos feladat volt és marad is.

Megjegyzem: a gyermekek az esetleges jogsértéseket nagyon is számon tartották és ezért még otthongyűlésen is felszólaltak.

Végeredményében a jogok - kötelességek egysége szellemében való élésre is tanítanunk kellett. A mi viszonyaink között élő gyermekek morálitásbeli problémái e munkát eléggé nehezítették, a megfelelőbb eredmény sajátosabb eszközöket igényelt.

5. A GYERMEKKÖZÖSSÉG FÓRUMAI. ÖNKORMÁNYZATI FUNKCIÓK GYAKORLÁSA A NEVELŐOTTHONBAN

A gyermeki önkormányzat nagyon fontos fóruma volt a csoportgyűlés és az otthongyűlés, valamint a közösség tanácsa; az otthontanács.

A hetente tartott csoportgyűléseink a gyermekek számára is igen nagy jelentőséggel bírtak, ugyanis ez volt az a fórum, amely élettevékenységük minden területével a legközvetlenebbül foglalkozott. Az otthon tanács 2 hetente ülésezett, otthongyűlés negyedévente volt.

Makarenkó ezekről így írt: "A növendékek közgyűlését az igazgatóságnak és a növendékeknek úgy kell tekinteniük, mint az önkormányzat legfőbb szervét, s tekintélyét az intézet rendelkezésére álló minden erővel fáradhatatlanul erősíteni kell."

A közgyűlés funkcióját nálunk elsősorban a csoportgyűlés látta el. S örömmel mondom, volt tekintélye is. A gyermekek, s különösen a serdülők a szó szoros értelmében a fórumot érezték legjobban sajátjuknak. Igen komoly erkölcsi értéket jelentett, és a nevelés fegyelmezés eszközeként is hatékony volt. A gyermekek aktivitása, az egyéni és csoportérdek összhangja, a feladatok teljesítése érdekébeni mozgósíthatóság, közhangulat stb. különösen is jól lemérhető volt 1-1 csoportgyűlés alkalmával.

Milyen lényeges kérdésekkel, témákkal foglalkozott?

Néhányat ezek közül:

- Az önkiszolgáló munka
- A naposok-felelősök észrevételei
- A magatartás értékelése
- A tanulmányi munka
- Munkaprogramok
- Szabadidős programok
- Ünnepekre, családi jellegű rendezvényekre való felkészülés
- Jutalmak, fegyelmi ügyek
- Kimenőengedélyek, eltávozás

és sok-sok más aktuális problémák, amelyben intézkedni kellett.

A csoportgyűléseken megtárgyalt témák, bele értve az olykor nagyon is "kényes esetek" megvitatását is - a gyermekeket állásfoglalásra, vitára sarkalta s ez igen kedvezően hatott az egészséges közvélemény, közhangulat megteremtésében. A Makarenkó-i közösségi ráhatás elve ezekben is érvényesült.

A csoportgyűlések lefolyása általában 1 órás időtartamú volt, menetét nem kívántuk merev sémák közé szorítani.

A gyermekek közösségi fórumai rendkívül nagy pedagógiai értékűek. Ezért a következőket igyekeztünk erősíteni:

- Az összejövetel előkészítése, a résztvevők felkészülése
- A tárgyalt témák aktualitása és konkrétsága

- A helyzetelemző, értékelő-minősítő szemlélet erősítése
- a beszámolók, vélemények logikussága és lényegisége
- A felszólalás fegyelme, esztétikája
- A helyes bírálat és önbírálat szellemének fejlesztése
- A személyesközdés illetve "nyomásgyakorlás" kiküszöbölése
- Az egészséges vita kibontakoztatása: érvelés, meggyőzés módszerével
- A gyermekek önbizalmának, aktivitásának fejlesztése
- Az előrevivő mozzanatok keresése, az útmutatás szerepének fokozása a hibák javításában
- Az egyéni és közérdek összhangja
- Cél-, távlatállítás
- A gyermekek személyiségének alaposabb megismerése /kiváló alkalmak voltak!/
- Saját pedagógiai munkánk hatékonyságának ellenőrzése stb.
/Makarenkó művei V./

Az otthontanács tevékenységéről: nevelőotthonunkban u.n. úttörő otthon tanács működött. Mivel saját úttörő szervezettel rendelkezünk, célszerű volt a gyermekönkormányzati funkciók "egységbe vonása". Így nem váltak szét az egyébként nagyon is összefüggő feladatok. Lényegében az irányítás, a végrehajtás szabályozása, ellenőrzése egy központban egyesült. Ez a forma hatékonynak is bizonyult! Résztvevői: az igazgatóság tagjai, az úttörő csoportvezető, a rajvezetők, a csoportok gyermekvezetői, valamint a gyermekközösségek^{et} képviselő tanácstagok és meghívott más személyek: ifjusági vezetők, szoc. brigádok képviselői stb.

Havonta ülésezett. Elsősorban az intézmény egészére kiterjedő gyermekönkormányzati tennivalókkal foglalkozott. A gyermekközösségekkel a kapcsolata szoros volt, az információs rendszere is megfelelően működött. Az otthontanárok tagjai szinte "élesztőként" hatottak a közös ügyek megvalósításában. Nevezhetném őket úgy is, hogy "elsőszámú segítők" voltak a nevelőmunkában.

Az otthontanács megfelelően támaszkodott a kisebb közösségek véleményére, a döntések, előkészítésébe bevonta azokat.

Ugyanakkor a határozatok is gyorsan eljutottak a közösségekhez. Véleményem szerint elég dinamikus, hatékony munkakapcsolatot eredményezett: mind a gyermekcsoportok, mind pedig a gyermekcsoportok és nevelők viszonylatában.

/Horváth L., 1964.; Petrikás A., 1965./

Az otthongyűlés 2-3 havonta 1 alkalommal került megrendezésre, ezen az összes nevelt részt vett. Átfogó, egész közösséget érintő kérdéseket tárgyalt. A hozzászólások előzetes bejelentkezés alapján történtek. Nagy érdeklődés volt irántuk. Sok értékes észrevétel történt. Komoly, csoportszintű vállalások, felajánlások színterei is voltak. A kérdésekre a gyermekek minden esetben választ kaptak, indokolható okok miatt utólag is.

A serdülők véleménynyilvánító készségét egy erkölcsi konfliktus szituáció megoldásmódján szeretném ismertetni.

Az "Sz II." jelű kérdőív 3. számú kérdésére adott válaszok mutatják:

Egyik társatok fegyelmezetlen viselkedésével súlyosan megsértette a rendet. Úgyét a csoportgyűlés tárgyalja, ahol Te is elmondhatod a véleményed. Hogyan cselekednél?

/10 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoldását a 10. sz. táblázat mutatja.

10. sz. táblázat

Sz.	Válaszalternatívák	Prepubertás kor	Pubertás kor
1.	csoportgyűlésen	21 fő /52,5 %/	25 fő /62,5 %/
2.	gyűlés után bárki előtt	2 fő / 5 %/	- -
3.	gyűlés után, akiben megbízok	1 fő / 2,5 %/	4 fő /10 %/
4.	a fegyelemsértőnek négy szemközt	4 fő /10 %/	3 fő / 7,5 %/
5.	nem nyilatkozik, mert féll	2 fő / 5 %/	2 fő / 5 %/
6.	nem nyilatkozik, mert óvatos	3 fő / 7,5 %/	1 fő / 2,5 %/
7.	nem mond véleményt egyéb okból	4 fő /10 %/	1 fő / 2,5 %/
8.	nem formál véleményt	3 fő / 7,5 %/	4 fő /10 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A táblázatból egyértelműen megállapítható, hogy a csoportgyűlésen véleménynyilvánítók számaránya pubertáskorra jelentősen nőtt. /tábl. 1-3.sor/. Pozitív, továbbá, hogy az ügy mellett kiállók már prepubertás korban is sokan vannak. A gyűlés után véleményt nyilvánítók száma a 2 korcsoportban azonos /tábl. 2-3. sor/.

A nem nyilatkozók aránya is pubertáskorra némileg csökkent. /tábl. 5-7. sor/. A vétkessel rokonszenvezők száma szintén a fejlődéssel, a közösségi életgyakorlattal, a serdülőkor második felére lecsökken. /tábl. 4. sor/.

A "közömbösökre" pedig nagyon oda kell figyelni. /tábl. 8. sor/.

Az adatok reális képet tükröznek, fejlődő tendenciát jeleznek.

Az önkormányzati funkciók között jelentős szerepe van a javaslattevő készségnek is. Ezek a döntések, határozatok megszületésének előkészítői. A javaslatok készsége mutatja a közügy iránti érdeklődést, annak megoldásában való részvétel vágyát is. A gyermekek közéleti aktivitását nagyon elősegíti kibontakozni. Fontos szerepe az önmegvalósításban is.

A vizsgálati anyagból itt a javaslattevő funkciót szeretném az "A" jelű kérdőív 9. sz. kérdésére adott válaszok alapján bemutatni:

Javaslataiddal elősegíted-e a közösségi élet színesebb, élményszerűbb kialakítását? /7 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 11. sz. táblázat mutatja:

11. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	igen, rendszeresen	10 fő /25 %/	5 fő /12,5 %/
2.	általában igen	10 fő /25 %/	17 fő /42,5 %/
3.	személyes érdekelt-ség esetén	12 fő /30 %/	7 fő /17,5 %/
4.	nem rendszeresen	4 fő /10 %/	8 fő /20 %/
5.	ritkán	2 fő / 5 %/	2 fő / 5 %/
6.	nem	2 fő /5 %/	1 fő / 2,5 %/
7.	nem válaszolt	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A táblázatból megállapítható, hogy a javaslattevő készség pubertás korra tovább erősödött. /tábl. 1. 2. sora/. A személyes érdekelttség szerepe csökkent, /tábl. 3. sor/ tehát az egyéni és közérdek egyensúlya javult. A ritkán, ill. egyáltalán nem nyilatkozók 20-25 %-os aránya reális, de javítandó.

A javaslattevő funkció jelzője az aktivitásnak, az ügyek iránti fogékonyságnak. Tehát a közösség érettségének fokmérője is ez.

Nagyon fontosnak tartottuk a feladatok, programok tartalommal való töltöttsége fokozását, továbbá a "testreszabottságot".

A nevelés számára nem érdektelen az a körülmény sem, hogy hogyan látják a serdülők javasataik megvalósulását.

/"sorsát"!/

Ez is jelzi problémaérzékenységük fejlődését.

Az "A" jelű kérdőív 10. sz. kérdése a javaslatok sorsának a helyzetét mutatja:

Véleményed szerint megvalósulnak-e a javaslatok?
/5 alternativa, 1 választás/

A válaszok megoszlását a 12. sz. táblázat mutatja:

12. sz. táblázat

Sorsz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	legtöbbször igen	10 fő /25 %/	13 fő /32,5 %/
2.	részben	16 fő /40 %/	22 fő /55 %/
3.	nem	6 fő /15 %/	3 fő / 7,5 %/
4.	nem tudja	7 fő /17,5 %/	2 fő / 5 %/
5.	nem válaszolt	1 fő / 2,5 %/	- -
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A táblázatból látszik, hogy a javaslatok helyzetét a tábl. 2. sora jelzi - így van! Részben valósíthatók meg. Az érdektelenek számossága pubertáskorra lecsökken.

/tábl. 4-5. sor./

Tehát a serdülők követői a ~~tett~~ javaslatok útjának, magukénak érzik azokat. Megvalósulásuktól a "jobbulást" az ügyek előrehaladását várják. A demokratizmusnak is ezek igen jó előiskolái.

Az önkormányzati funkciók gyakorlásában nagyon fontos ak-

tus a döntés művelete is, mely alapja a határozatoknak. A nevelőotthoni élettevékenység során is gyakorta adódik olyan helyzet, hogy a felmerült problémák megoldása cselekvési alternatívák közötti választást, mérlegelést illetve tényleges döntés igényel. Ez viszont felelősségteljes feladat is, hiszen a következményekkel számolni kell.

A gyermekönkormányzat zavartalan működtetése tehát megkívánta, hogy a döntések kellően elő legyenek készítve, a döntési műveletekben a gyermekvezetők, illetve kollektívák legyenek jártasak. A döntések előkészítésében és azok meghozatalában a gyermeki részvétel lényegében a működés fokmérőjét is jelentette. A döntések megmutatták, mennyire életképes az önkormányzat. Nagyon lényeges volt ennek erkölcsi értéke is: a jó döntések serkentettek, a hibásak visszaeséseket, kedvetlenséget okoztak. Igyekeztünk azt a másik un. "tabu"-t is megszüntetni, bár nem teljesen sikerült.

Az "A" jelű kérdőív 11. sz. kérdésére adott válaszok a döntési funkciót mutatják:

Közösségében a döntéseket kik hozzák? /9 alternativa,
1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 13. sz. táblázat mutatja:

13. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	A gyermekközösség tagjai	11 fő /27,5 %/	8 fő /20 %/
2.	a felnőtt vezetők és a gyermekek együtt	10 fő /25 %/	17 fő /42,5 %/
3.	a gyermekvezetők	2 fő / 5 %/	2 fő / 5 %/
4.	a felnőtt vezetők	3 fő / 7,5 %/	5 fő /10 %/
5.	a befolyásos csoporttársak	4 fő /10 %/	3 fő / 7,5 %/
6.	barátok	1 fő / 2,5 %/	-
7.	az erősek a nagyhangúak	3 fő / 7,5 %/	3 fő / 7,5 %/
8.	saját maga	3 fő / 7,5 %/	1 fő / 2,5 %/
9.	nem tudja	3 fő / 7,5 %/	1 fő / 2,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A serdülők többségének /tábl. 1. 2. sora/ kedvező a döntéshozatallal kapcsolatos tapasztalata, sőt pubertás korra fokozódott is. A vezetőkkel szemben némi ellenállást érzek. /tábl. 3. 4. sor/. A pubertásra az egyéb tényezők szerepe lecsökkent. /tábl. 6-9. sor./ A döntésekbeni érdektelenség is csökkent. /tábl. 9. sor/.

Mindenképpen érezhető, a döntések intézményünkben általában helyesen, megelégedésre történtek. A serdülők részvételi kedve, érdekeltsége számottevő volt. Ugy gondolom, a megfelelő pedagógiai tevékenység ebben is jelentős szereppel birt.

Az információ szerepe a nevelőotthonban

Az otthonban nevelt gyermekek többsége problémájával az érdekelteket /igazgatóság tagjai, nevelők, gyermekfelügyelők, gyermekvezetők stb./ gyorsan megkeresték. Az u.n. "nyílt ügyek" /ruhajavítás, vagy csere, tanszerpótlás, betegség, étrendváltoztatás igénye, elveszett tárgyak keresése stb. / mielőbbi gyors elintézése természetes volt. Általában a gyermekek ill. a nevelők tájékozottak voltak, különösen saját csoportjaik dolgaiban. De ezt az otthon családpótló funkciója is megkövetelte. A viszonylag "naprakész" informáltságot az otthoni életrend egészére is fontosnak tartottuk, ugyanis ez hozzájárult a nyugalom, a rend biztosításához.

Ennek ellenére voltak komoly zavaró tényezők is: pl.: idegen, nem kívánatos elemek megjelenése, egyéni vagy kisebb gyermekcsoport szökése, deviáns cselekmények /lopás/, verekedések stb. - és ezeknek komoly negatív következményeivel kellett számolnunk. Tehát nagyon sok múltott azon, hogy időben sikerül-e a "rejtett ügyek"-ről, készülöhen lévő súlyos fegyelemsértésekről időben tudomást szereznünk. Néha a gyermekek /s főleg a serdülők is "falaztak" egymásnak - előre tudtak a "beavatottak" készülő dolgokról.

A gyengébben fejlett közösségekben ezek a problémák gyakoribbak voltak, megelőzésük sem mindig sikerült. Intézményünk hírnevének ezek a 2- szerencsére - ritkán előforduló esetek nem kedveztek.

Az információval kapcsolatosan itt egy erkölcsi szituációként is értékelhető példát szeretnék bemutatni.

A "Sz-II." jelű kérdőív 7. sz. kérdésére adott válaszok:

Ha tudomásodra jutna, hogy valamelyik társad bűncselekmény elkövetésére vagy szökésre készül, mit tennél?

/egy válasz, 4 alternatíva/.

A válaszok megoszlását a 14. sz. táblázat mutatja.

14. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	haladéktalanul jelentené	28 fő /72,5 %/	27 fő /70 %/
2.	szándékaról lebeszálné	6 fő /15 %/	11 fő /27,5 %/
3.	nem jelentené	3 fő / 7,5 %/	2 fő / 5 %/
4.	nem jelentené, aktívan segítené	3 fő / 7,5 %/	- -
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés: A válaszokból látható, a serdülők döntő többsége nem azonosult a deviáns megnyilvánulásokkal. /tábl.1.sor/. A meggyőző szóval élők száma is a serdülő kor második felére lényegesen megnőtt. /tábl. 2. sor/. A nem jelentők száma szintén lecsökkent. /tábl. 3. 4. sor/.

Véleményem szerint a serdülők túlnyomó többsége tudja mit ért önmagának, az intézetnek, a súlyos fegyelemsértéssel. Ugyanakkor az is látható, van bizalom a nevelők iránt, ők is segítenek ill. hajlandók a nem kívánatos eseményeknek "elébbemenni", részvételi készségük a megelőzésben észlel-

hető és ez szintén eredménye a nevelőmunkának.

Megjegyzem: a szökéses esetek éppen a kisebbeknél voltak viszonylag gyakoribbak. A személyiség fejlődésével, a hatékony nevelőmunkával ezek száma egyre csökkent. Bűncselekmény elkövetés, vagy abbani részesség nagyon ritkán fordult elő.

6. TÁRSAS SZERKEZETEK FELTÁRÁSÁNAK TAPASZTALATAI SERDÜLŐ KORÚAK CSOPORTJAIBAN

A Morenó-féle szociometriai módszert a nevelőotthoni csoportok belső strukturájának, a serdülők kapcsolatainak alaposabb megismerésében eredményesen alkalmaztuk.

A szociometriai ismérveket illetően mi is kevésnek éreztük a csupán rokon és ellenszenv kapcsolatok felderítését, ezért igyekeztünk a továbbfejlesztett változattal az u.n.

"többszempontú szociogrammal dolgozni. /Méri F. 1974./.

Igy tartalmilag gazdagabb, teljesebb képet nyertünk a csoportok közösségi viszonyairól. /strukturájáról/.

/Kalmár M., - Landvainé, 1979./.

Itt 2 alapközösség "szociális térképének" összehasonlítását, ill. néhány következtetést kívánok levonni. Az első szociogram 6. osztályosok csoportja, akik lényegében a prepubertás kornak. A második szociogram 8. osztályosok csoportja, pubertáskorúak.

Legfőképpen arra kerestük a választ, a fejlődés, az együtt eltöltött idő, a nevelés hatására a formális és informális struktúra milyen mértékű megfelelést mutat, ^{torzító} azaz a közösségek kohéziója milyen?

Szempontjaink a következők voltak:

- A kapcsolatok helyzete: /kölcönös, egyoldalú-orientatív, nincs, elutasított/?

- Milyen a központi alakzat és hozzákapcsolódó társasövezet és a tőle elkülönültek % aránya?
- Az aktiva illetve gyermekvezetők pozíciója?
- Kik a peremhelyzetűek, magányosak? részarányuk?
- Milyen társas alakzatok vannak a csoportban?
- Milyen a csoportszerkezet?
- Milyen tulajdonságok alapján választottak illetve utasítottak el?

Az erkölcsi tulajdonságok jellege és az interperszonális kapcsolatok között szoros összefüggés van. Tanulmányozásuk gazdag információs forrás a nevelés számára. /Dúró L. 1972./

Az általunk használt felmérőlap 3 + 1 szempontú. Választás 3, az elutasítás 1 ismerv alapján történt.

/mindegyik ismervhez két-két csoporttárs nevét lehetett beírni, illetve a választás - elutasítás okát kértük indokolni!/ SZ-I. jelű kérdőív.

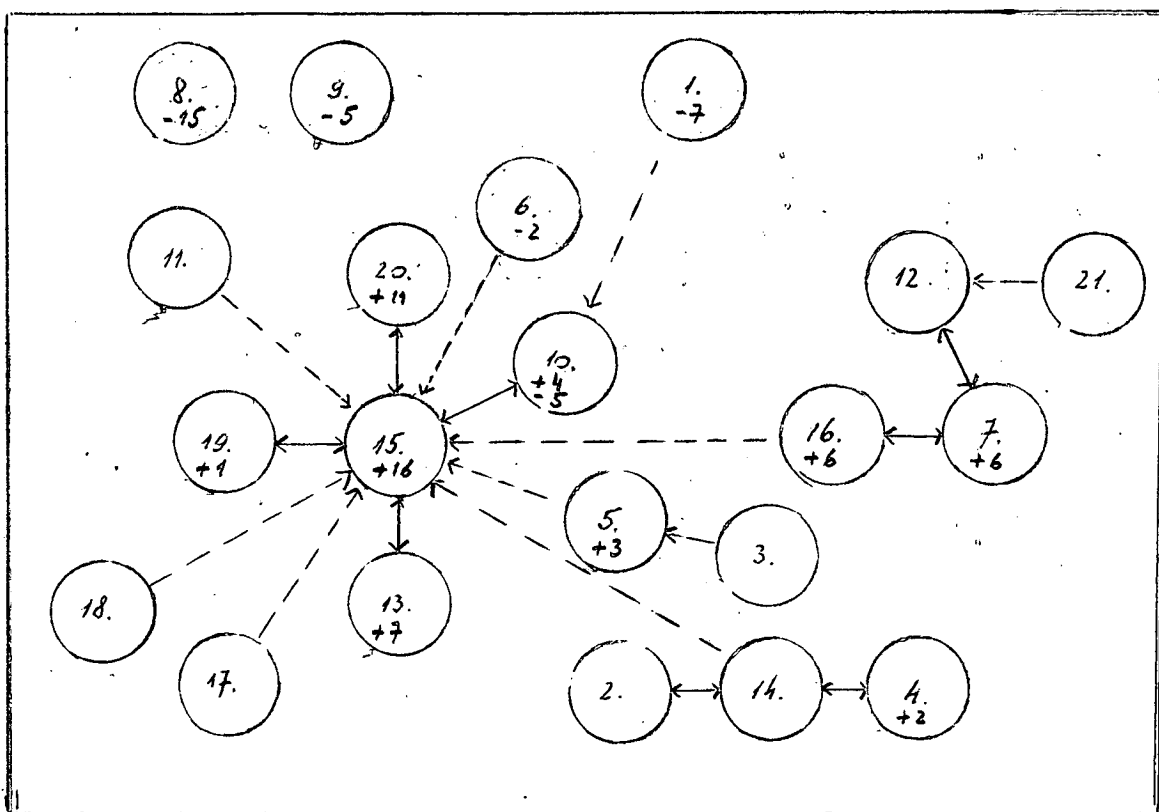
A kérdések a következők voltak:

1. Csoportodban ki vagy kik a legjobb barátaid?
2. Csoportodból kit vagy kiket választanál felelősségteljes munkához, megbízatás teljesítéséhez munkatársul?
3. Saját ügyed, problémád elintézését kire, kikre bízod?
4. A csoport becsületének, eredményes munkájának ki vagy kik a veszélyeztetői, akadályozói?

A csoportszociogramok vázlatos bemutatása és néhány fontosabb megállapítás:

VI. osztályos csoport szociogramja

1. sz. ábra

Elemzés:

A felvétel ideje 1977. A vizsgálatban 21 fő vett részt.

A kapcsolatok /választások/ alakulását az áttekinthetőség miatt vázlatosan mutatom be.

A lehetséges választások száma 126, ebből 63 választás történt. /50 %/. Kölcsönös kapcsolatok száma: 11 /a kölcsönösségi index 52 %-os, a sűrűségi index 0,52./ Az egyoldallú kapcsolatok száma 41. Három fő egyetlen választást sem kapott. /ezek: 1-es, 8-as, 21-es./

A lehetséges elutasítások száma: 42, ezzel 40 esetben éltek. A kölcsönös elutasítás száma: 2. Az egyoldallú elutasítások száma: 36. Összesen 9 főt utasított el a csoport, közülük 4 fő /ezek: 1-es, 8-as, 9-es, 10-es/, az elutasítások 80 %-át kapta.

A közösség "magja" az aktív főleg a gyermekvezetők, felelős úttörő tisztséget betöltőkből áll. /otthonatanács, örsvezető, örsvezető helyettes stb./ a szociogrammon piros koronggal jelöltem. A központi alakzat centrumában a 15-ös a csoport gyermekvezetője, úttörő rajvezető-helyettes, aki jó tanuló, aktív közösségi szellemű. A csoport egésze felé orientálódik. A 13, 19, 20-as számú serdülőkkel ők a központ, de a 7-es, 12-es, 16-os is örsvezetőjükkal feléjük irányul. Látható viszont, a felelős úttörő tisztségük egy része társaik bizalmát még nem élvezni kellően. /ezek: 3-as, 5-ös, 19-es, 20-as/.

A csoportban sok a kapcsolatban szegény, magányos gyermek, /ezek: 11-es, 17-es, 18-as, 21-es/, továbbá egy lánc /ezek: 2-es, 4-es, 14-es/, ők elég passzivad, de nevelési problémát alig jelentenek.

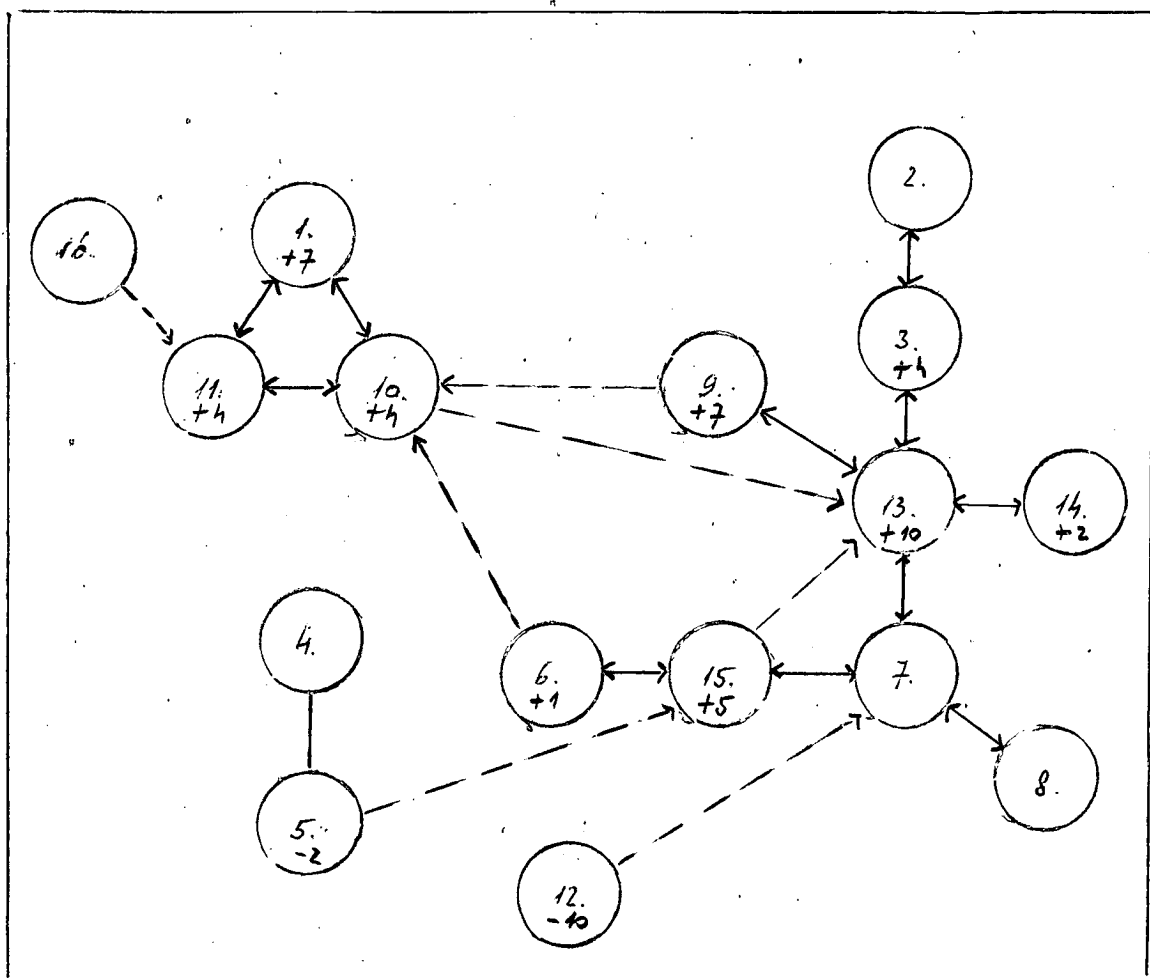
A csoport perifériájára 3 serdülő szorult, /ezek: 1-es, 8-as, 9-es, ^{kek} fekete koronggal jelöltem/, nagyon agresszív, rendetlen^{ek}, sok nevelési nehézséget jelentenek.

Tehát megállapítható: a csoport szerkezete elég "laza". A központi alakzat és a hozzákapcsolódó társas övezet alig 30-35 %-os. A perifériás, vagy kapcsolatokkal alig rendelkezők száma magas, kb. 35 %-os. Lényegesen több kölcsönös kapcsolat lehetne, de ezt az is befolyásolta, hogy a csoportnak - már eddig - 4 vezetőtanára volt. A legfontosabb tennivaló a viszonylag különösebb problémát nem okozó, de erősen passzív serdülőknek a csoportéletbe való aktívabb bekapcsolása, továbbá a periférikus helyzetűek pozíciójának javítása, "átnevelésük" gyorsításával.

Összegezve: tendenciájában alakulni - fejlődni képes csoportot láthattunk, ahol a formális és informális struktúra közeledése határozottan észlelhető, de a kohézió javítása érdekében nagyon sok még a tennivaló.

A VIII. osztályos csoport szociogramja /vázlatosan/

2. sz. ábra

Elemzés:

A felvétel ideje 1979. A vizsgálatban 16 fő vett részt.

/A jelzések az 1. sz. ábrán használtakkal azonosak/.

A lehetséges választások száma: 96, ebből 52 választás történt.

/56,5 %/

A kölcsönös kapcsolatok száma: 14. A kölcsönösségi index 87,5 %. A sűrűségi index 0,87. Az egyoldalú kapcsolatok száma: 26. Egyetlen választást sem kapott: 2 fő. /ezek: 12-es, 16-os./

A lehetséges elutasítások száma: 32. Kölcsönös elutasítás: 0. Egyoldalú elutasítás: 15, ez 5 főt érint. Az elutasítások 66,6 %-át a 12-es kapta.

A közösség „magja” a központi alakzat, elég szoros kapcsolatot képez. A centrumban a 13-as, aki a csoport gyermekvezetője, körülötte a 3-as, 6-os, 9-es, 14-es, 15-ös, akik felelős tisztségű úttörővezetők. Egy zárt háromszög is található a társasövezetben /ezek: 1-es, 10-es, 11-es/, akik orientálódnak a „mag” felé, illetve onnan hozzájuk. /6-os, 9-es./ Található egy párkapcsolat /4-es, 5-ös/, de ők is kapcsolatot keresnek örsvezetőjükkel /15-ös/.

A csoport igazi magányosa a 16-os, csendes, jó indulatú, de igen passzív serdülő.

Az egyetlen perifériára szorult: a 12-es, akit 10 fő utasít el és egyetlen választást sem kapott. Igaz, ő is orientálódik a csoporthoz. /megbízhatatlan, lop, nagyon rendetlen/.

A csoportban a tisztségviselők, aktív tagok aránylag magasabb potenciális értékekkel rendelkeznek.

A jó közösség jellemzője, hogy tagjait tényleges társadalmi

értékei alapján itélik meg. /Dúró L., 1972./ Ez a közösségfejlődés minőségi jelzője is.

Megállapítható, hogy erre a csoportra a tömbszerkezet jellemző. Egyébként nyugodt, kiegyensúlyozott közösség, volt.

A 8 év alatt 2 nevelő vezette őket! Tehát a csoport fejlődésében a ^{szubjektív} pedagógiai feltételek is nagyon meghatározóak.

Ezekből a gyermekekből is lehet közösséget kovácsolni!

7. A III. TÉMAEGYSÉGRE VONATKOZÓ FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSOK

A közösségi nevelőmunka területén:

1. A serdülők közérzete a megfelelő gondozói-nevelői munka ellenére sem ideális. A nevelőotthoni életviszonyok elviselése a jellemző. Pubertáskorra "saját helyzetük" /Lénárd F., 1980./ sokukban tudatosul. A nevelőotthoni nevelőmunkában előbbrelépést csak úgy lehet várni, ha az emberi tényezőket fokozottabban figyelembe vesszük. /demokratikus vezetési stílus, indirekt pedagógiai eljárások, egyéni bánásmód stb./.
2. Általános iskolát működtető, önálló úttörőcsapattal rendelkező nevelőotthonban célszerű és eredményes a gyermekönkormányzat egységes rendszerre fejlesztése és működtetése. Az úttörő otthontanács irányítása így a nevelőotthoni alapközösségekre és az úttörőszervezet önkormányzati alapegységeire /örsök, rajok/ egyaránt kiterjedt.
3. A közösségek szerveződését a prepubertás korúak önkormányzati alapegységeiben gyorsítják a korábbi tapasztalatok is. /a nevelőotthoni alsó tagozatosak is már szerveződő közösségek/. Így 5.-6. osztályokban újjá szerveződésük, szilárdulásuk, beilleszkedésük az otthonközösségbe nem okoz problémát. Szervezettségük, kapcsolataik fejlődése kielégítő. A pubertáskorúak önkormányzati alapegységeiben a szervezettség, az együtt-

- működés, munkamegosztás tovább fejlődése, differenciálódása észlelhető. Keresik a külső kapcsolatokat. /KISZ - MHSZ. és más szervezetekkel/. A közösségi - szervezeti tapasztalataikat igyekeznek az alacsonyabb korosztály önkormányzat alapegységeinek átadni. /mint rajvezetők, örsvezetők, sth./
4. A nevelőotthon felsőtagozati közösségeiben az "aktívamag" kialakulása jónak értékelhető. Az aktívák többsége eredményesen tölt be fontosabb gyermekvezetői tisztséget. Továbbképzésük a gyermekösszetétel sajátosságai miatt is a nevelőotthonban elengedhetetlen feladat.
5. A gyermekönkormányzat valamennyi egységében a megbízatási rendszer illetve választott tisztségviselők hierarchiájának kialakítása eredményes. Jelentékeny nevelőerőt jelentő tényezők mind a nevelés, mind az önalkítás-önmegvalósítás vonatkozásában. /követelés - önkövetelés egysége/.
6. Az önkormányzati élet igen jó előmozdítója a gyermek és gyermek ill. gyermek és felnőtt közötti folyamatos munkakapcsolatoknak, ez utóbbi főleg a pubertáskoruknál. A serdülők alkalmas tagjai így nem csupán "neveltek" voltak, hanem a pedagógiai munka aktív segítői is.
7. Az önkormányzati szervek működésében szintén észlelhető előbbrelépés. A prepubertáskoruk önkormányzati alap-

egységeiben fejlődik a nyílt bírálat, a véleménynyilvánítás készsége, a javaslattevő funkció, azonban a közvélemény még nem elég egységes. A pubertáskorúak alap-egységeiben az állásfoglalás, a vitaszellem intenzívebb, de a közvélemény lehetne egységesebb. De ezt már gátolják a nevelőotthonon kívüli "önállósodási" törekvések. /lásd. csoporteszmény befolyása^{stb.}/.

8. Az önkormányzati fórumok /csoportgyűlés, otthongyűlés, illetve örs-raj gyűlései stb./ életképesek. A "gyermek-közügyek" intézésének fontos letéteményesei, a gyermekek sajátjuknak érzik!
9. Az önkormányzati élet, a szervek munkájában való részvétel fokozója, elősegítője a közösségi - közéleti aktivitás kibontakoztatásának. A prepubertás-korú csoportok saját alapegységeikben, a pubertás-korúak érdemes tagjai intézményi szinten gyakorolhatják magukat a tervezés, szervezés, döntés, értékelés stb. fontos területein.
10. A közösségi élet gyakorlat, a szervezet működése rendkívül elősegítette az értékes emberi jellemvonások kialakulását, megerősödését:
Igy a prepubertáskorúaknál pl.: nyíltság, becsületesség, őszinteség, kötelességtudat, segítőkészség stb. A pubertáskorúaknál: kooperáció, együttműködés, tárgyilagosság, felelősségtudat, kritikus-önkritikus viselkedés stb.

11. A nevelőotthon közösség-szerveződési folyamatában megfelelően fejlődhettek a serdülők szocializációs készségei is pl.: beilleszkedés, alkalmazkodó képesség stb.
12. Nem utolsósorban az önkormányzati életnek is jól használható programot nyújtottak az úttörőmozgalmi-akció feladatai. Igaz, főleg a prepubertások mozgósításában hatott jobban. De a pubertáskorúak kitekintése, fokozottabb érdeklődése KISZ., MHSZ szervezetek, Ifju Gárda alegységek irányába ^{indokolt} helyes volt, és építettünk is ezekre.

Összegezve: Nevelőotthonunk közösségfejlesztő munkája eredményesnek értékelhető!

IV.

T É M A E G Y S É G

A SERDÜLŐK TÁRSAS KAPCSOLATAINAK FEJLESZTÉSE
A NEVELŐÖTTHONBAN

RÉSZTÉMAK

	Oldal
1. A nevelőotthon szerepe a serdülők szocializációja korrigálásában, fejlesztésében	109.
a/ Társaskapcsolat alakításának igénye	110.
b/ A gyermek-felnőtt viszonya	113.
c/ A szükséglet tendenciák serdülőink kapcsolatképzésében	116.
2. A témavizsgálat főbb megállapításai	119.

1. A NEVELŐOTTHON SZEREPE A SERDÜLŐK SZOCIALIZÁCIÓJÁNAK KORRIGÁLÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN

Neveltjeink többsége a nem kielégítő családi élet különböző károsító hatásai miatt, egy kisebb hányada családját nem is ismerve került a nevelőotthonba. A bensőséges, biztonságérzetet nyújtó, szeretetkapcsolaton nyugvó családi-élet, a hospitalizáció, s különösen az anya hiánya /Csőregh É., 1979; Bagdy E., 1977./ a gyermekek szocializációs fejlődését késleltették, azokban zavarok voltak észlelhetők. A nevelőotthon ezek ellensúlyozására súlyt fektetett.

Számunkra a feladat adott volt: abban a mikro-miliőben, amit a nevelőotthon és környezete jelentett, a serdülők társas viselkedésének alapjait kialakítani, szilárdítani. Megtanítani - felkészíteni a társadalmi normák, a helyes együttélés szokásainak, formáinak elsajátítására, a kisebb-nagyobb közösségekbe /csoportokba/ való beilleszkedésre, a humanista szellemű emberi kapcsolatok, viszonyok, kialakítására, ápolására. Tehát a "családias jelleg" erősítése döntő volt! /Rizner D. 1980./

Ilyen irányú személyiségfejlesztő munkánkat meglehetősen sok körülmény nehezítette, befolyásolta: pl.: a homogén fiúcsoportok, serdüléssel járó változások, az erkölcsi-jellembeli fejlődés defektusai, a morális ítélőképesség

alacsonyabb szintje, a negatív példák, a csökkent értékűség megnyilvánulásai, a morális társulások stb. /Csőregh É., 1979./

Ez a tevékenység tehát nagyon céltudatos, összetett, speciális nevelői magatartást, hozzáállást igényelt, Sajnos, ennek feltételei /szubjektív/ nem voltak mindig és mindenkinél a legideálisabbak, de kétségtelen: értünk el eredményeket. /Kádár J.-né 1980./

Ágoston György szavai, melyszerint: "A legfontosabb feladat az emberbe vetett hit, bizalom meggyökereztetése lelkünkben." /Ágoston Gy., 1970./ - a nevelőotthon hatásrendszerében méginkább nyomatékot nyernek, hiszen a gondozott gyermekek számára a családi életet s ebben a mély, bensőséges érzelmi hatás pótolni, biztosítani kell. Ezért törekedtünk az otthoni életviszonyokat meleggő, bensőségesé formálni mind a gyermekek egymás közti, mind pedig a gyermekek és felnőttek relációjában egyaránt. Az igazi értelemben vett "otthonosság" követelményszerűsége is csak így volt reálisan megvalósítható.

A vizsgálatok során az emberi kapcsolatok iránti igények, kapcsolatok iránya, interperszonális viszonyok bemutatására törekedtem:

a/ A társas kapcsolatok alakításának igénye:

"B" jelű kérdőív 1. számú kérdése:

Hol és kikkel érzed magad legjobban? /8 alternatíva, 1 válaszlehetőség./

A válaszok megoszlását a 15. sz. táblázat mutatja.

15. sz. táblázat

Szsz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	jó közösségben	7 fő /17,5 %/	5 fő /12,5 %/
2.	barát, v. barátokkal	16 fő /41 %/	16 fő /41 %/
3.	hasonló tulajdonságúakkal	3 fő / 7,5 %/	1 fő / 2,5 %/
4.	kisebb gyermekekkel	1 fő / 2,5 %/	2 fő / 5 %/
5.	felnőttekkel	1 fő / 2,5 %/	1 fő / 2,5 %/
6.	egyéb személyekkel	6 fő /15 %/	12 fő /30 %/
7.	egyedül	5 fő /12,5 %/	2 fő / 5 %/
8.	sehol, senkivel	1 fő / 2,5 %/	1 fő / 2,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A táblázatból elsőként érzékelhető a társas kapcsolatok iránti igény mindkét fejlődési időszakban: 85 ill. 92,5 % -ban, ami pubertásra némileg tovább erősödött /tábl.: 1-6.sor/.

A kapcsolatot nem igénylők vagy azt elutasítók részaránya alacsony: 15 ill. 7,5 %. /tábl.: 7-8. sor/.

A kortárscsoport ill. barát szerepe egyformán jelentős 41-41 % /tábl. 2. sor/ - ez az együttélésből következik.

Ugy tűnik, a csoportok egésze még nem jelent a serdülők értékelésében igazi, jó közösséget /tábl. 1. sor/.

A felnőttek irányában csekély az érdeklődés /tábl. 5. sor/, ez jelzi, hogy e téren nincs minden rendben.

Nagyon figyelemre méltó a tábl. 6. sora, az egyéb személyek

vonatkozásában szülőt, nevelőszülőt irták be legtöbbször
15 % ill. 30 % - jelezve a család iránti igényt és ez pu-
bertásra még erősebbé vált.

Néhány önvallomás vonatkozó részletével kiegészítve:

prepubertás korban:

"Szeretném, ha valaki velem is barátkozna." /10 éves/

"Sok barátom van az intézetben, szeretek itt lenni." /10 éves/

"A többiekkel jó kapcsolatom van." /11 éves/

"Néhány gyermek kivételével az egész osztály a barátom."

/12 éves/

"Barátom nincs, mert én nem szeretek senkivel barátkozni."

/10 éves/

"Én a felnőtteket nagyon szeretem, különösen a jó tanárokat."

/12 éves/

pubertás korban:

"Szeretem a közösséget. Szeretem a jó tanárokat, akik en-
gen is kedvelnek." /13 éves/

"Szeretek olyan gyermekekkel barátkozni, akik nem visznek
a rosszba." /14 éves/

"Szeretem, ha barátaimmal egy közösségben vagyok." /14 éves/

"Szeretem a szüleimet, tanáraimat, csoportvezetőm."

/14 éves/

"Szeretem a barátaimat, tanáraimat, gondozóimat." /15 éves/

"Van néhány barátom, megértjük egymást." /15 éves/

"Azokat a felnőtteket és gyermekeket szeretem, akik velem szemben igazságosak és megértőek." /16 éves/

Összegezve: A serdülők igénylik a társas kapcsolatokat. A kapcsolat kialakítását legtöbbjük elvárás teljesítéséhez is köti - különösen pubertás korra erősödik fel az a szelektivitásuk is. Az érzelmi-elem, a "hovatartozás" nagyon fontos számukra. A vizsgálat során nem elidegenedést, elmagányosodást, hanem annak ellenkező tendenciáját észleltem. Ha nem is magas a kapcsolat nélküli v. azt elutasítók száma, a velük való fokozott törődés, egyéni bánásmód indokolt, folyamatos feladatot jelentett.

b/ A gyermekek és felnőttek viszonyának értékelése:

a "B" jelű kérdőív 2. sz. kérdése:

Milyennek tartod a gyermekek és a felnőttek viszonyát?

/6 alternatíva, 1 válaszlehetőség/

A válaszok megoszlását a 16. sz. táblázat mutatja.

16. sz. táblázat

Ssz	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	nagyon jó	12 fő /30 %/	9 fő /22,5 %/
2.	eléggé jó	9 fő /22,5 %/	8 fő /20 %/
3.	megfelelő	6 fő /15 %/	16 fő /40 %/
4.	lehetne jobb	12 fő /30 %/	5 fő /12,5 %/
5.	problémás	1 fő / 2,5 %/	2 fő / 5 %/
6.	rossz	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A válaszok döntő többsége /+/ /tábl. 1-3. sor/.

A prepubertáskori 67,5 % pubertásra 82,5 %, mindenképpen elfogadható állapotra utalt. Ebben az összeszokottság, "egymás elviselni tudása" is benne volt. A prepubertáskori /tábl. 4. sorának adata/ 30 % elég magas. A válaszok oka elsősorban: a friss beutalások száma prepubertásban több, és a nevelői követelménytámasztástól idegenkednek.

Ez utóbbi még nem megszokott, nem eléggé elfogadott - így az ezekből adódó konfliktusok - a viszony megítélésében is szerepet játszottak. /az esetelemző viták ezt igazolták!/
.

Saját tapasztalataim alapján is megerősíthetem, hogy a gyermekek és nevelők viszonya a - javítandók mellett is - megfelel^t a szocialista pedagógia követelményeinek.

A nagyobb, korosabb fiúk legtöbb esetben segítők voltak /úttörőtanács tagjai stb./, a kisebb korosztályokkal viszonylag több problémánk adódott.

A gyermekek és nevelők közötti viszonyok minőségéről a következő kérdőívi kérdés válaszai is értékes információt nyújtanak.

A "B" jelű kérdőív 3. sz. kérdése:

Ha problémád van, ki az? akitől a legszivesebben kérsz tanácsot, segítséget? /11 alternatíva, 2-3 választás/.

A válaszok megoszlását a 17. sz. táblázat mutatja.

/rangsor skála: 1. a legértékeltőbb!/
.

17. sz. táblázat

a/ Prepubertás korban

b/ Pubertás korban

Helye- zés	választása megnevezése	Helye- zés	választása megnevezése
1.	csop.vez. nevelő	1.	csop.vez. nevelő
2.	osztályfőnök	2.	osztályfőnök
3.	gyermekfelügyelő	3.	igazgató vagy helyettes
4.	igazgató v. helyettes	4.	gyermekfelügyelő
5.	tanárok egyike	5.	barát, csoporttárs
6.	szülő, nevelőszülő	6.	szülő, nevelőszülő
7.	barát, csoporttárs	7.	tanárok egyike
8.	patronáló	8.	gyermekvezető
9.	gyermekvezető	9.	patronáló
10.	egyéb személy	10.	egyéb személy

Elemzés:

A táblázatnak több fontos tanulsága van. Elsősorban igen öröndetes, hogy a gyermekek, illetve csoportok közvetlen irányítói, nevelésükért elsősorban felelős személyek értékeltsége jó / a/ b/ tábl. 1-4 helyezés/. Különösen fontos a csoportvezető személyének elfogadása, aki elsősorban pótolja a szülőnek /tábl.1.helyezés/ személyét.

Pubertás korra a barát, csoporttárs szerepe megnőtt - ez szociálpszichológiailag is típusjelenség /tábl. 7. 5. hely/. Sajnálatos, hogy a gyermekvezetők és patronálók szerepe nem kellő jelentőségű - ez utóbbiaknál a "kampányszerűség"

lerontotta azt a jó hatást, amit egyébként a jól szervezett működő patronáló rendszer nyújtani képes. /tábl.8-9.hely/. Nagyon figyelemre méltó, hogy a szülő-nevelőszülő a gyermekek számára fontos volta /tábl. 6-6. helyez./. A serdülők családi kapcsolatainak megtartása, ápolása, a családi körülmények rendeződése igen hatékonyan segítette elő egészséges személyiségfejlődésüket - de sajnos ez csak kevés esetben következett be, legtöbbször számukra ez csupán vágy maradt.

c/ Vágy- szükséglet tendenciák a serdülők kapcsolat-
képzésében

A "B" jelű kérdőív 4. sz. kérdése:

A nevelők a gyermekek kívánságait figyelembe veszik-e?

/4 alternatíva, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 18. sz. táblázat mutatja.

18. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertás korban	Pubertás korban
1.	igen, rendszeresen	13 fő /32,5 %/	7 fő /17,5 %/
2.	eléggyé gyakran	12 fő /30 %/	15 fő /37,5 %/
3.	ritkán	5 fő /12,5 %/	5 fő /12,5 %/
4.	nem	10 fő /25 %/	13 fő /32,5 %/
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés - értékelés:

A táblázatból kitűnik, a prepubertás korban 62,5 % elégedett volt, pubertás korban viszont ezek számossága 55 %-ra csökkent. /tábl. 1-2. sor/. Meglehetősen magas az elégedetlenek részaránya 37,5 % ill. 45 % /tábl. 3-4. sor/.

Tehát pubertás korra a serdülők kívánságai, kielégítetlen igényei növekedtek. Ezen igények sokfélék voltak: pl. gyakoribb eltávozás, hazautazás; divatosabb ruházat, több, választékosabb élelem, kirándulás-üdültetés és sok egyéb. Ezek maradéktalan kielégítése anyagi okok miatt sem sikerült mindig és mindenki számára - így emiatt keletkezett feszültség. A gyermekek, különösen a pubertás korúak többre vágytak, mint amire reális lehetőség volt.

Ennek ellenére a nevelőtestület igyekezett a gyermekek kívánságainak figyelembe vételét, számolni kellett azokkal. Megítélésem szerint az elégedetlenség oka sokkal inkább a nem eléggé kielégített szeretet^{et}igény, a család, igazi szülő utáni vágy volt - s ez teljesen érthető. Továbbá a serdülőkorral járó önállósulási, - önmegvalósítási törekvések is.

A serdülők szükséglet tendenciái, melyek a kapcsolatok alakításában, de az érzelmi élet stabilitásában is nagy szerepük - a vizsgálat során szintén értékes információt szolgáltatottak.

A "B" jelű kérdőív 5. számú kérdése:

Az alább felsoroltak közül mi az? amire legjobban vágyakozol? /7 alternatíva, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 19. sz. táblázat mutatja:

19. sz. táblázat

/A rangsor tábla 1. helye a legértékeltőbb!/ a/ prepubertás kori értékelés				b/ pubertás kori értékelés	
Helyezés	választása		Helyezés	választása	
1.	szeretet		1.	szeretet	
2.	megértés		2.	megbecsülés	
3.	egyéb		3.	megértés	
4.	dicséret		4.	egyéb	
5.	sikeresség		5.	siker	
6.	megbecsülés		6.	dicséret	
7.	jutalom		7.	jutalom	

Elemzés:

A táblázatok egyértelműen tükrözik: a serdülők legfőbb vágya mindkét fejlődési szakaszban a szeretetteljes kapcsolat, továbbá a megértés-megértettség vágya /tábl. 1.

3. helyezés/. Az "egyéb" helyére szülőt, családot jelöltek /tábl. 3. 4. helyezés/. Pubertás korra jelentősen megnő a megbecsülés iránti igény /tábl. 2. helyezés/, ami nagyban összefügg bontakozó önértékelési tevékenységükkel.

A vizsgálat legfőbb tanulsága: a serdülők bensőséges, szeretetkapcsolatokra, emberi szóra és legkevésbé tárgyasult dolgokra vágynak.

A IV. TÉMAEGYSÉG FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A társas kapcsolatok fejlődése:

1. A nevelőotthon alapközösségeiben a kohézió erősödése észlelhető. Prepubertáskorú csoportoknál még "lazább" a struktúra, a pubertáskorú csoportokban közelít a "tömbszerkezet" felé. /lásd: szociogram./
2. Az intézeti közösséggé válásban van fejlődés, de a csoportközösség még részleges. A testvér u.n. patronáns közösségek kapcsolata elfogadható. /pl.: 6. osztály 2. osztályt patronál stb./.
3. A prepubertáskorú alapközösségekben a peremhelyzetű serdülők száma a 20-25 %-ot is eléri, a pubertáskorú csoportokban ez lecsökken. Jelezve az illeszkedés, elfogadás tendenciáját.
4. A "magányosok"-ra, akik nevelési szempontból nem jelentenek problémát továbbra is figyelni kell, megtalálva a lehetőségét a közösséghez kapcsolódásukra.
5. A formális struktúra pubertáskorra jelentős megfelelést mutat az informálissal - különösképpen a közösségek gyermekvezetői ill. peremhelyzetűek vonatkozásában.
6. A serdülők egyértelműen igénylik a társas baráti kapcsolatokat, de a felnőttek vonatkozásában is ez az elvárás

észlelhető. Mindenek előtt a demokratikus szülő-nevelt ill. tanár-diák viszony kettős, de összekapcsolódó aspektusaiban kell gondolkodni, tevékenykedni.

7. A család, anya ill. a belsőszékes érzelmi kontaktus irányába erős a vágy. Tehát a nevelőotthonban a családias kapcsolatok folyamatos fejlesztése elengedhetetlen nevelési tényező.
8. A serdülők szülőkkel /a nem eltiltott!/
ill. nevelőszülőkkel, rokonaikkal elég laza kapcsolatban állnak.
/Pl.: levelezés, hazalátogatás stb./. A kapcsolatok ápolásában segíteni, ösztönözni kell a gyermekeket!
9. A patronáló hálózat kiépítettsége nem kielégítő. A találkozási alkalmak szerűek. /itt-ott kampányakciók!/?
A kapcsolatok gyakran felszinesek és hamar megszakadnak. . . újabb érzelmi sérülést okozva.
E területen is az állandósultság és tartalmasság javítása indokolt.
10. A nevelői módszerekben már a prepubertáskorú csoportokban is indokolt az indirektebb eljárások alkalmazása.
/igaz a normatudat gyenge szintje, a gyakoribb "hazaszökök" stb. nem kedveznek a nevelésnek!/ Az érzelmi kontaktus fokozása szükséges.

11. Mindent el kell követni az alapközösségeket vezető nevelőszemélyzet fluktuációja megszüntetésére.
/a 6. osztályos szociogram erre iskola példa!/
 12. A nevelőotthoni "zárttság" oldása érdekében, a nagyközségi iskola közösségeivel a testvérosztály /raj/ jól bevált kapcsolati formáit továbbra is ápolni, fejleszteni kell. Valamint külső, egyéb pozitív kapcsolatforrásokat is keresni.
 13. A csoportok, illetve otthonközösség érzelmi közeledését elősegítették a családias rendezvények, ünnepek.
/pl.: közös névnapok stb./. Ezt a hagyományt is folytatni kell.

Összegezve: A gyermekközösség "mi" tudatának fejlesztésének az együttes élmények gyarapításának feltételeit elősegítve lehet az otthonhoz és egymáshoz kötődést jobban elmélyíteni.

V.

T É M A E G Y S É G

SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA ÉS PROLETÁR INTERNACIONALIZMUSRA NEVELÉS

RÉSZTÉMAK

Oldal

1. Hazafiságra, internacionalizmusra nevelés a nevelőotthonban	123.
a/ A hazához való viszony, cselekvő hazafiság igénye értéktételeikben	124.
b/ Az internacionalista szellem bontakozása	126.
2. A nevelőotthon politikai nevelőmunkája /néhány kérdése/	
/érdeklődés - tevékenységi szintér	
- tevékenység lehetőségei/	129.
3. A témavizsgálat megállapításai	133.

1. HAZAFISÁGRA, INTERNACIONALIZMUSRA NEVELÉS A NEVELŐÖTTHONBAN

A hazaszeretet az ember legnemesebb érzelmeinek egyike.

A hazához, szülőföldhöz, nemzethez való viszonya a személyiség minősítő tényezője.

"Szocialista hazafiságnak lényege a szocializmust építő hazánk gazdasági, politikai és társadalmi rendjének szeretete, a rendithetetlen hőség hozzá, aktív részvétel erősítésében, fejlesztésében és készség a megvédésre életünk árán is. A szocialista hazafiság tehát nem csak a múltból, hanem elsősorban a jelenből és a szocialista, kommunista fejlődés távlatából táplálkozik."

/Ágoston Gy., 1970./

A nevelőotthoni nevelés célja, idevonatkozólag: ". . . hazáját, népét szerető, azért dolgozni képes és akaró fiatalokat neveljen."

Neveltjeink számottevő részaránya sajnos olyan miliőből érkezik, ahol a társadalomhoz, annak normáihoz, a közrendhez stb. való helyes viszonyulást nem igen tapasztalhatja, vagy sajátíthatja el. Tehát potenciálisan meg van annak a veszélye, hogy a kiskorú - megfelelő beavatkozás hiánya esetén - társadalom ellenes befolyás alá kerül, a modell-követés hatására erkölcsi fejlődése e nagyon fontos területén is károsodhat.

A nevelőotthoni nevelőmunka súlyozott feladata: a helyes képzetek, fogalmak, a pozitív viszonyulás, a meggyőződés illetve magasrendű erkölcsi érzelmek kialakítása és továbbfejlesztése - a hazafiságra, internacionalizmusra nevelés vonatkozásában is.

Az a tapasztalatom, és úgy érzem nem csupán az enyém - hogy az állami gondozott gyermekek fejlődésük - nevelődésük előrehaladtával, egyre jobban megértik és méltányolják az államnak, nemzetnek értük való gondoskodását. Szocialista államrendünk irányábani pártosságuk, elkötelezettségük bontakozása is észlelhető.

a/ A szocialista hazához való viszony illetve a cselekvő hazaszeretet igénye: /önvallomások alapján/

- Prepubertás korban

"A hazámat szeretem." /12 éves/

"Megvédem a hazát." /12 éves/

"Hazámat védelmező munkásör akarok lenni." /13 éves/

"Építeni akarom a hazát." /12 éves/

"Olyan ember szeretnék lenni, aki építi a szocializmus."
/12 éves/

"Törekedni fogok a hazámért jól dolgozni." /13 éves/

"A szocialista jövőt akarom fejleszteni." /13 éves/

- Pubertáskorban:

"Olyan ember szeretnék lenni, aki építi a szocializmust, akit megbecsülnek." /14 éves/

"Szépen akarok élni, megbecsülni hazámat." /14 éves/

"A társadalomért akarok dolgozni, önként szolgálni a közösséget." /15 éves/

"A társadalom hasznos tagja akarok lenni." /14 éves/

"Becsületesen fogok dolgozni a társadalomért." /15 éves/

Elemzés: A serdülők ezen állásfoglalásai, mint értékítéletek is, mély erkölcsi tartalommal bírnak. Életprogramjaikban is ezek meghatározó elemek lehetnek. A serdülőkor második felére felerősödik a cselekvő hazafiságra való készségük. A haza építéséből - fejlesztéséből részt kérnek. A társadalomért való cselekvés vágya motivált.

A szocialista államunkhoz és pártunkhoz való viszonyulás

Az "E" jelű 1. sz. kérdés:

Mi a véleményed szocialista államunk és a Párt politikájáról? /4 válaszalternatíva, 1 válasz/. Indokold is!

A válaszok megoszlását a 20. sz. táblázat mutatja:

20. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	igényli, helyesnek tartja	39 fő /97,5 %/	40 fő /100 %/
2.	ellenzi	-	-
3.	nem tudja	1 fő / 2,5 %/	-
4.	nem válaszolt	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Az indokok közül idézve:

"Boldog életet biztosít mindenki számára."

"Ez a politika az egész magyar nép érdekét szolgálja."

"A békét és a nép jó életszínvonalát biztosítja."

"Ezt a politikát soha nem hagyom cserben."

"Ha felnövök én is ezért a politikáért fogok küzdeni."

"Egyetértek vele, ha kell harcolok érte."

"Igy maradjon! ez jó nekünk is és másoknak is!"

"Békében élni - hazát építeni."

Elemzés:

A vizsgálati adatokból a serdülők politikai pártosságának kibontakozása észlelhető, az azonosulásukban tükröződik a szocialista építőmunka eddig elért eredményeinek értékeltsége is. A társadalmi méretű érdekazonosság felismerése szintén tapasztalható. Az indoklások, mint értékitéletek szintén tapasztalható. Az indoklások, mint értékitéletek különösen a serdülőkor második felére - tartalmukban, jóval gazdagabbak, fejlődő szemléletet is tükröznek.

b/ A serdülők internacionalista szellemű nevelésének szintén vannak kedvező tapasztalatai, de e téren a vizsgálat anyaga és megfigyeléseim alapján is - jóval szerényebbek az eredmények. Az önvallomásokban például kevés a tipusos és tömeges, ²területre vonatkozó utalás, állásfoglalás. A gyermekekkel való beszélgetések alapján elsősorban az állapítható meg, hogy a Szovjetunió világpolitikai jelentősé-

gét, a szocialista országok közösségét, együttműködését elismerik. De pl. a KGST. illetve a Warsó-i szerződés lényegéről főleg csak a 8. osztályosok tájékozottabbak.

Figyelemre méltó körülmény, hogy serdülőink a függetlenségükért harcoló népek iránt szolidárisak.

Továbbá a béke-vágyuk erős.

A csoportos interjúkból néhányat példaként:

"Sajnálom az elnyomás alatt élő népeket."

"Kár, hogy nincs mindenütt béke és szocializmus."

"Békében és barátságban élni más népekkel."

"Soha ne legyen háború, békében éljünk!"

"Békében élni, szeretni embertársainkat!"

"Örülök, ha újabb ország építi a szocializmus."

Az "E" jelű kérdőív 2. sz. kérdése szintén tájékoztat:

Hiszed-e, hogy egyszer minden nép kivívja szabadságát és a világon béke lesz? /6 alternatíva, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 21. sz. táblázat mutatja:

21. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	igen, meggyőződése	8 fő /20 %/	10 fő /25 %/
2.	hisz benne	9 fő /22,5 %/	13 fő /32,5 %/
3.	valószínűnek tartja	12 fő /30 %/	7 fő /17,5 %/
4.	nem hiszi	5 fő /12,5 %/	4 fő /10 %/
5.	nem tudja	4 fő /10 %/	3 fő / 7,5 %/
6.	nem válaszolt	2 fő / 5 %/	3 fő / 7,5 %/
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

2. A NEVELŐOTTHON POLITIKAI - NEVELŐMUNKÁJÁNAK TAPASZTALATAI

Neveltjeink erkölcsi arculatának, pozitív jellem tulajdonságainak alakítása során lényegesnek tartottuk, azok politikai érdeklődését, tájékozottságát, vitakészségét a lehetséges határok között kibontakoztatni. Ezzel egyidejűleg szintjüknek megfelelő gyakorlati politikai tevékenységre is képessé tenni őket. /pl.: kisdobosoknál örsvezetői megbízatás ellátása stb./

A neveltek érdeklődése, aktivitása általában jónak értékelhető volt. Problémát elsősorban az ismeretek, tájékozottságuk "atomisztikussága" jelentett. Az összefüggések meglátása, az értelmezés a legtöbb esetben nevelői segítséggel, irányítással történt. Mindettől függetlenül - ismerve neveltjeink képességeit - eredményeket értünk el.

A serdülők politikai események iránti érdeklődését az "E" jelű kérdőív 3. sz. kérdésére adott válaszok mutatják.

Érdekelnek-e a bel- és külpolitikai élet eseményei?

/5 alternatíva, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 22. sz. táblázat mutatja:

22. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertásban	Pubertásban
1.	igen, nagyon	2 fő /5 %/	16 fő /40 %/
2.	legtöbbször igen	16 fő /40 %/	18 fő /45 %/
3.	föbbsnyire	14 fő /35 %/	2 fő / 5 %/
4.	nem rendszeres	6 fő /15 %/	3 fő / 7,5 %/
5.	nem	2 fő / 5 %/	1 fő / 2,5 %/
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

Serdülőkor elején, de a későbbiekben is az érdeklődés elég jelentékeny. /tábl. 1-3. sor/. A serdülőkor második felére azonban még határozottabb. /tábl. 1. 2. sor/. Az érdekteleb-
nebbek, nem érdeklődők száma szintén a pubertásra csökken.
/tábl. 4. 5. sor/. E viszonylag igen jó mutatóban, szerin-
tem pl. a televízió vonatkozó műsorainak megtekintése is
szerepet játszik. Ettől függetlenül, feltétlen jelzi az
érdeklődést, a háttékozódási igényt és ez tendenciálisan is
észlelhető.

A politizálás színtereit az "E" jelű kérdőív 4. sz.
kérdésére adott válaszok mutatják:

Hol szoktatok politikai témájú megbeszéléseket, vitákat
folytatni? /6 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 23. sz. táblázat mutatja.

23. sz. táblázat

Prepubertás korban	Pubertás korban
1. osztályfőnöki óra	1. osztályfőnöki óra
2. csoportfoglalkozás /otthon/	2. egymás között
3. úttörő foglalkozás	3. csoportfoglalkozás /otthon/
4. egymás között	4. tanítási óra
5. tanítási óra	5. úttörő foglalkozás
6. egyéb	6. egyéb

Elemzés:

A politizálás legfőbb fóruma továbbra is osztályfőnöki óra. Jelentékenyek az otthonban szervezett csoportviták.

A pubertásra előtérbe lépnek a néhány fős /mikrocsoportos/ illetve társak közötti viták, beszélgetések alkalmai is.

A tanórák között főleg a történelem óra a politikai beszélgetések színtere. Az úttörő foglalkozások ilyen jellegű tevékenysége pubertásra lecsökken.

Az "egyéb" között főleg veteránokkal való beszélgetéseket említettek. A kapott adatok reálisak!

A serdülők politikai érdeklődését a tömegkommunikációs eszközök közül főleg a TV műsorai fokozták. Különösen a történelmi sorozatok pl.: "Századunk."; "Akik nem tették le. ." portrék, riportok kiemelkedő munkásmozgalmi személyiségekkel, a "Hét", a "Fórum", az "Esti Krónika - TV híradó" műsorai stb.

De sokan hallgatták a rádió vonatkozó műsorait is, ill. olvastak napi lapokat, folyóiratokat.

Végeredményében a nevelőotthonban sokféle alkalom, lehetőség nyílt a politikai tájékozási igények kielégítésére, igen jól beépültek ezek a kulturális - szabadidős tevékenységek rendszerébe. A neveltek személyiség fejlesztését jelentékenyen elősegítették, alakítólag hatottak azok erkölcsi-világnézeti fejlődésére.

A serdülőink hazafias érzelmeinek elmélyítését, társadalmi rendszerünkkel szembeni politikai elkötelezettségét az úttörő, KISZ, MHSZ-szervezetek is sajátos eszközeikkel, hatékonyan segítették. Az Ifju Gárdisták, alegységében egy 12 fős rajunk volt képviselve, továbbá honvédelmi-kört is működtettünk. Ezek példás, katonás fegyelme, tartalmas gyakorlataik, akcióprogramjaik, nagyon vonzóak voltak neveltjeink számára. Értékes versenyhelyezéseikkel az intézmény jó hírnevét, hagyományait is szolgálták.

Sikerült az ifjúsági mozgalom patronáló rendszerének kiépítésében is előbbre lépni: a kisdobos örsöket felső tagozatos "aktívák" irányították mint örsvezetők. /Ezek főleg 7.-8. osztályosokból kerültek ki/. A felsőtagozatos úttörő örsöket, pedig KISZ-es ifjúsági vezetők patronálták. Így az úttörő és KISZ szervezet között nagyon gyümölcsöző kapcsolat alakult ki, amely a politikai szervezet hez tartozás érzését, a folytonosság további igényét erősítette.

3. AZ V. TÉMAEGYSÉG FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

Hazaszeretetre, internacionalizmusra nevelés:

1. Serdülőink a hazával, hazaszeretettel összefüggő erkölcsi képzetekkel rendelkeznek. Pubertáskoruknál már differenciáltabbak is.
2. Viszonyuk hazánkhoz és annak társadalmi berendezkedéséhez pozitív. A serdülők értelmi szintjüknek megfelelően politikánkkal azonosulnak. A hazaszeretet érzése elmélyülése tapasztalható.
3. A vizsgálat anyaga is és megfigyeléseink is alátámasztják: a cselekvőhazafiság igénye biztatóan fejlődik. Remélhető, hogy egyéni életútjaikban ezt realizálni is fogják.
4. A pubertáskorúaknál már az elkötelezettség, a pártosság jelei is észlelhetők, sőt politikai szervezetekhez való tartozni akarásukat - még kevesen - de kifejezik.
5. A minden napok hazafisága: a cselekvő felkészülés /tanulás, elvtársi szellemű viselkedés/ még nem kellően tudatosult.
6. A proletár internacionalizmus szelleme is bontakozik, főleg pubertáskorúaknál. A megfelelő tantárgyak /történelem, földrajz/ nevelőhatása jól érvényesül.

7. A tömegkommunikációs eszközök /különösen a televízió/ elősegítik politikai érdeklődésüket. Elég tájékozottak, sőt beszélgetéseik, vitáik tárgya is főleg a végzős csoportokban észlelhető intenzívebben.

8. A serdülők jelentékeny többsége méltányolja társadalmunk gondoskodását, ha kevesen is de vannak, akik követelőzőek, esetenként hajlamosak visszaélésre.

VI.

T É M A E G Y S É G

SZOCIALISTA HUMANISTA SZELLEMŰ, FEGYELMEZETT -
KULTURÁLT MAGATARTÁSNEVELÉS A NEVELŐÓTTHONBAN

RÉSZTÉMÁK

	Oldal
1. Az állami gondozott serdülők erkölcsi fogalmai	139.
2. Értékelő viszonyulás centrális jellegű erkölcsi tulajdonságokhoz, normákhoz	142.
a/-b/. A preferált és elutasított erkölcsi viselkedések	144.
c/ Az elítélt viselkedések önminősítésükben	146.
d/ Viselkedésjavítás szándékoltsága	147.
e/ Magatartás a jutalmazás és büntetés relációjában	148.
3. A serdülők erkölcsi ítélőképesége, kognitivitása jellemzői a viselkedés értékelése - önértékelése vetületében	153.
4. A pszichés sérülések utóhatása a serdülői viselkedéskulturában	160.
5. A kulturált-fegyelmezett magatartás milyenségének tükröződése morális konfliktus szituációk megoldásában /segítőkézség, önkritika stb./.	163.
6. A témavizsgálat főbb megállapításai	174.

A SZOCIALISTA HUMANISTA SZELLEMŰ, FEGYELMEZETT-KULTURÁLT MAGATARTÁSNEVELÉS A NEVELŐTTHONBAN

A nevelőotthonunkban élő serdülők személyiségfejlődése, ezen belül az erkölcsi-jellem fejlődése - ha eltérő mértékben is, de a korábbi nem megfelelő környezeti hatások miatt zavart szenvedett. A célirányos nevelőmunka /s beleértve a korrekciós tennivalókat is/ számára nem volt közbös, milyen módon? milyen hatékonysággal? avatkozhatunk be a nevelés folyamatába. Továbbá az sem, hogy mennyire tudunk a speciális követelményszerűségeknek eleget tenni.

A nevelőotthon hatás és viszonyrendszerében a serdülők viselkedés kulturáját, erkölcsi arculatát mind egyének, mind pedig csoportok vonatkozásában sokoldalról, fejlődésében vizsgálhattuk, tanulmányozhattuk. A változatos élethelyzetekben /tanulás - felelősi, megbízatási tevékenységek, szabadidő eltöltés-játék, önművelő- önképző igények kielégítése stb./ a serdülők pregnáns magatartási megnyilvánulásokat produkáltak. Ezek jól tükrözték fejlődésüket, de ugyanakkor saját munkánk eredményességét, fogytékosságát is.

A még tudatosabb, szervezettebb, módszergazdagabb nevelőmunka érdekében magunk is törekedtünk tudományos igényekhez közelítő, megbízható, jól felhasználható pedagógiai és pszichológiai vonatkozású vizsgálódással is adatokat gyűjteni a nevelés folyamatáról, a fejlődő-alakuló serdülő gyermeki személyiségről. /Dúró Lajos, 1972, Veczkó J., 1982./

Az erkölcsi nevelés és folyamatának, a nevelési jelenségek vizsgálatának kutatásmetodikai problémái ma sem befejezettek. /Bíró K., 1976; Szarka J., 1966./

Nem kevés dilemmát okozott a vizsgálódások során a mit? és hogyan? problematikája.

Munkánk specifikumát éppen az jelentette, hogy neveltjeink élő, valóságos magatartás gyakorlata szemünk előtt történt, részesei voltunk azoknak. Különösen kifejeződött ennek minősége a kulturált-fegyelmezett magatartás vonatkozásában. Hiszen a serdülők interperszonális viszonyai, interakciói árulkodtak neveltségük mértékéről. /s akadtak, akik hamar éltek a "summás ítélet" lehetőségével is/.

A vizsgálódás során egyrészt igyekeztünk információt gyűjteni a serdülők erkölcsi tudatossága /intellektusa/ minőségéről, másrészt az effektív magatartás színvonaláról. /tehát a tudati elemek magatartásban való realizációjáról/. Végeredményében az elv és a tett dialektikus egységének jegyében kívántuk a kérdést megközelíteni.

Ennek megfelelően a vizsgálódás iránya az alábbi részkérdésekre terjedt ki:

- ismert és használt erkölcsi fogalmak, viselkedési megnyilvánulások
- normatudatuk milyensége
- erkölcsi ítélőképesség foka és vonatkoztatás készsége

- az erkölcsi szokások, meggyőződés kialakulásának helyzete
- Az érzelmi-akaratí és motivatív elemek szerepe
- azonosulás, példa-eszménykép választás
/lásd. a ~~III.~~ rész 1. témaegységben!/
 - erkölcsi konfliktus-szituációk megoldása
 - a tényleges erkölcsi magatartásról nyert tapasztalati-kép.

1. A SERDÜLŐK ÁLTAL GYAKRABBAN HASZNÁLT ERKÖLCSI FOGALMAK

A vizsgálatok során Cser János és Nagy Katalin kutatásai is segítettek, így saját felhasználásra, tájékoztató értékű adatokat nyertünk, a nevelőotthon serdülőinek erkölcsi-fogalom nagyságáról.

A vizsgálatokhoz alapul szolgáltak a gyermekek önjellemzése, önvallomásai, továbbá nevelőtársaim és saját tapasztalataim is. /etikai beszélgetések, viták, egyéb erkölcsi vonatkozású szituációk stb. kapcsán/.

Neveltjeink gyenge szintű kiejezőkészsége, szegényes-primitív szókincese és nem utolsósorban elég szűkös - hiányos erkölcsi fogalom köre előttünk ismert körülmény volt,

- mégis a vizsgálatunk tanulságos. Így a használt, viszonylag értett fogalomkör számbeli nagysága:

- prepubertáskorban: kb 40-60 közötti
- pubertáskorban: kb 60-80 közötti.

Ezen belül a gyakrabban használt fogalmak száma:

- prepubertáskorban: kb 25
- pubertáskorban: kb 45-50

A prepubertáskorban gyakrabban használt erkölcsi fogalmakat a 24. sz. táblázat mutatja.

24. sz. táblázat

/+/ erkölcsi tulajdonságokat jelentő fogalmak:

- becsületes	- közösségi	- szófogadó
- igazságos	- őszinte	- szorgalmas
- dolgozó	- rendes	- udvarias
- jó	- segítőkész	- vidám
- jó barát	- magatartás	

/-/ erkölcsi tulajdonságokat jelentő fogalmak:

- árulkodó	- hazug	- szemtelen
- bohóckodó	- irigy	- szökös
- csúfolódó	- ideges	- tolvaj /lopós/
- feleselő	- rossz	- verekedős

A pubertáskorban gyakrabban használt erkölcsi fogalmakat a 25. sz. táblázat mutatja.

25. sz. táblázat

a /+/ erkölcsi tulajdonságok fogalomköre kiegészül:

- fegyelmezett	- megértő	- titoktartó
- komoly	- önálló	- tiszteletudó
- kötelességtudó	- önérzékes	- vállalkozó
- lelkiismeretes	- önzetlen	- vitatkozó
- megbízható	- tevékeny	

a /-/ erkölcsi tulajdonságok fogalom köre kiegészül:

- beképzelt	- sértődékeny	- kétszínű
- csaló	- kötekedő	- sunyi
- gyáva	- lusta	- zsugori
- hízogó	- önző	

Elemzés:

Az adatok elsősorban a csoportok egészére vonatkozóan informálnak. A serdülők között vannak lényeges eltérések /+/ /-/ irányban. Továbbá passzív szókincsben is lehet több, itt nem szereplő, ismert fogalom. Nagyon sok a zsargon fogalom is. Kétségtelen, hogy a nevelőotthoni pedagógiai szintér pl.: csoportgyűlés, mint fórum, etikai beszélgetések stb. hatékony eszközei voltak az erkölcs fogalmi gazdagodásnak.

2. A SERDÜLŐK ÉRTÉKELŐ VISZONYULÁSA CENTRÁLIS JELLEGŰ ERKÖLCSI TULAJDONSÁGOKHOZ, NORMÁKHOZ

A vizsgálatban a preferált és elutasított erkölcsi fogalmak csoportjain belül rangsorba állítást kértünk. Célunk a fogalmak erkölcsi súlya, értéke közti differenciálás. A serdülők analizáló-szintetizáló műveletvégző tevékenysége révén képet nyerhettünk a centrális jellegű erkölcsi fogalmak értékrendjéről /Murányi M., 1974., Biró K., 1976./

a/ Preferált erkölcsi viselkedések csoportja

a. "C" jelű kérdőív 2. sz. kérdése

Az alább felsorolt emberi tulajdonságok közül válaszd ki azokat, amelyeket legértékesebbnek tartasz? /10 alternatíva, 3 választás lehetőség/

A válaszok megoszlását a 26. sz. táblázat mutatja:

26. sz. táblázat

/a rangsor 1. a legértékeltébb/			
<u>Prepubertáskorban</u>		<u>Pubertáskorban</u>	
1. becsületesség	85 %	1. becsületesség	80 %
2. igazságosság	57 %	2. igazságosság	75 %
3. kötelességtudat	50 %	3. segítőkészség	50 %
4. önzetlenség	42,5 %	4. kötelességtudat	47,5 %
5. szorgalom	37,5 %	5. titoktartás	42,5 %
6. segítőkészség	35 %	6. önzetlenség	32,5 %
7-8.fegyelmezettség	32,5 %	7. szorgalom	25 %
önállóság	32,5 %	8. önállóság	17,5 %
9.titoktartás	25 %	9. fegyelmezettség	15 %
10.tudásvágy	25 %	10. tudásvágy	12,5 %

Elemzés:

Mindkét fejlődési szakaszban a legértékesebbnek a "becsületesség", "igazságosság" fogalmát tartották. Ebből is érzékelhető: e 2 fogalom a személyiségtulajdonságok integráns, átfogó kategóriája. Jól érzékelhető, a nevelőotthoni nevelőmunkában is komoly realitása van az igazság szeretetére nevelésnek. /Ágoston Gy., 1970./ A "kötelességtudat" értékeltsége szintén jó. Érdekes azonban, hogy a "fegyelmezettség" "tudásvágy" a rangsor végén állva az otthoni élet normáihoz való igazodás és az iskolai tanulás problémáit veti fel, engedi rejtetni elsősorban.

Pubertásra a "megítőkészség", "titoktartás" jelentősége megnőtt, ez a serdülőkorra jellemző sajátosság is. Kár, hogy éppen az "önállóság" - amire oly nagy szükségük lenne /hiszen jó néhány neveltünk élete éppen ennek nem megfelelő volta miatt siklik ki/ nem kapott kellő jelentőséget.

A saját megfigyeléseim, etikai beszélgetések is e táblázat adatainak realitását támasztják alá. A gyermekek számára a normatív-élet kötelmei, a szorgalmas, rendszeres tanulás /itt beleérttem az elszenvedett kudarcaikat is, mint oki tényezőket/ nem elég vonzó. /Eröss L., - Hans L., 1974./ A "kötelességtudat" jó értékeltségét némileg kétséssé teszi, hogy ebben döntően a naposi-felelősi-önkiszolgáló jellegű tevékenységek képezik az értéktényezőt. /igaz, ezekre is szükség van/.

b/ Elutasított erkölcsi viselkedések csoportja:

"C" jelű kérdőív 3. sz. kérdése

Az alább felsorolt helytelen viselkedések közül melyeket ítélsz el legjobban? /12 alternatíva, 3 válaszlehetőség/

A válaszok megoszlását a 27. sz. táblázat mutatja:

27. sz. táblázat

/A rangsor 1. a legelítéltebb/					
<u>Prepubertáskorban</u>			<u>Pubertáskorban</u>		
1. lopás	85	%	1. lopás	70	%
2. szökés	57,5	%	2. szökés	62,5	%
3. káros szenvedély /dohányzás	52,5	%	3. verekedés	55	%
4. hazudozás	47,5	%	4. rongálás	42,5	%
5. rongálás	32,5	%	5. káros szenvedély /dohányzás/	37,5	%
6. verekedés	32,5	%	6. hazudozás	35	%
7. durva beszéd	27,5	%	7. árulkodás	30	%
8. árulkodás	20	%	8. feleselés	27,5	%
9. feleselés	17,5	%	9. káröröm	17,5	%
10. irigység	15	%	10. durva beszéd	12,5	%
11. káröröm	12,5	%	11. irigység	10	%
12. rendszeretet hiánya	2,5	%	12. rendszeretet hiánya	5	%

Elemzés:

A serdülők között a legnagyobb vétség a "lopás", sajnos ez döntően az egymás közti tulajdonviszonyokra volt érvényes. A valóságban a helyzet rosszabb ettől. A "szökés" és az azzal járó gyakori deviáns tettek hallatlan erkölcsi

kárát hamar felismerték, különösen nem volt ez jellemző figyelem-sértés. A "rongálás", "verekedés" elítélése pubertásra erősödött. Ebben közrejátszott, hogy a nagyobbak javították a felszereléseket, parkosítottak stb. és közben összeszokva csökkentek az egymás közti konfliktusok is. Sajnos a "károsszenvedély-élvezés" nőtt és ezt a pubertás korra meglehetősen bocsántatos bűnnek tartották. A "hazudozás" elítéltsége megfelelő. Nem szerették azt, és előbb-utóbb a nem kívánatos tettekre fény derült. A csoportok közvéleménye is szerepet játszott az igazmondás-igazságszeretet meggyökeresedése érdekében.

Az "árulkodás" ítélete pubertásra nőtt - előfordult, hogy a jogos bejelentést is annak minősítették.

A "feleselés", "irigység", "rendszeretet hiánya" nem tartozott a súlyosan megítélt viselkedések közé.

Viszont a "káröröm" pubertás korra ellenszenvesebb tulajdonsággá lépett elő. Nagyon figyelemre méltó, a "durva beszéd" elítéltsége, jelentősen csökkenő tendenciájú, sajnos kevésbé sikerült ellene tennünk. Kétségtelen, sokak modora nyers volt, de a jó szóért hálások voltak, hatni lehetett rájuk.

Végeredményben a normaszegő viselkedési formák között megfelelően differenciáltak.

c/ A gyakoribb fegyelemsértő viselkedési megnyilvánulások saját személyre való vonatkoztatása

"C" jelű kérdőív 4. sz. kérdése:

Az előbb felsorolt helytelen viselkedések közül melyek illenek Rád is? /az üres helyre írd be!/
A válaszok megoszlását a 28. sz. táblázat mutatja.

28. sz. táblázat

<u>helyezés</u>	<u>prepubertáskorban</u>	<u>pubertáskorban</u>
a ranglista élén	- dohányzás - verekedés - visszabeszélés	- dohányzás - visszabeszélés - fegyelmezetlenség
a ranglista közepén	- fegyelmezetlenség - durva beszéd - árulkodás - hazudozás - rendetlenség - káröröm	- rendetlenség - durva beszéd - verekedés - hazudozás - káröröm - árulkodás
a ranglista végén	- szökés - lopás - rongálás	- rongálás - lopás - szökés

Elemzés:

A táblázat sok megfelelést mutat a 27. sz.-val. A serdülők elég őszintén nyilatkoztak meg. Megfigyelhető, a leggyakoribb vétségeket a 2 korcsoport elismeri, első helyen vo-

natkoztatja önmagára. Pubertás korra a középmezőben változnak a norma sértések pl.: a "verekedés", "árulkodás" elkövetése. A ranglista végén a "szökés", "lopás", "rongálás" elkövetését csak kevesen ismerték el. /szökés, rongálás valóban nem volt gyakori, de a lopások sajnos igen.

/Ugy tapasztaltam, hogy a "lopós gyerekekkel" szembeni diszkrimináció erős volt, szemükbe a legnagyobb vétségnek számított!?!/

A serdülők alakuló kritikus-önkritikus viselkedését saját fórumaikon: a csoportgyűléseken szintén jól lehetett érzékelni, fejleszteni. Különösen pubertás korra már számottevő tényező volt erősödő önértékelő tevékenységük is. A követelmény rendszerhez való sikeres alkalmazkodás a serdülőtől helyes igazodást, a megkívánt magatartási formák kialakítását igényelte, ez reális "énképük" önértékelésük fejlődését is elősegítette. /Kiss Tihamér, 1978./

d/ A kérdés kapcsán kíváncsiak voltunk: van-e a gyermekekben szándék a hibás viselkedés megváltoztatására:

"C" jelű kérdőív 5. számú kérdése:

Hibás viselkedéseden szándékozol-e javítani?

/3 alternatíva, 1 válaszlételem/

A válaszok megoszlását a 29. sz. táblázat mutatja:

29. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőség	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	igen	32 fő /80 %/	28 fő /70 %/
2.	nem	5 fő /12,5 %/	7 fő /17,5 %/
3.	nem válaszolt	3 fő / 7,5 %/	5 fő /12,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

A táblázat adatai szerint és a serdülő csoportokkal való etikai beszélgetések során is meggyőződünk, a gyermekek valós magatartásjavító szándékáról. Sajnos a dohányzás mint káros szenvedély olyannyira elvult terjedve, hogy sok gyermek "akart" ugyan, de nem tudott róla leszokni. /a "nem" válasszal élők ezt szóban is megerősítették!/

Általános tapasztalat alapján is mondhatom, a neveltjeink eléggé ismerték a saját és társaik által elkövetett rendellenes viselkedési megnyilvánulásokat és azok káros következményeit is. Sajnálatos viszont, hogy az effektív, valószínű viselkedési gyakorlatban ennek jóval alatta produkáltak.

e/ Az erkölcsi magatartás milyensége a jutalmazás és büntetés relációjában.

- Jutalmazott magatartási formák önminősítésükben

"C" jelű kérdőív 6. sz. kérdése:

Az alábbiak közül válaszd ki: amiért legtöbbször részesülsz dicséretben, elismerésben? /a választ az üresen hagyott helyre írd be! /3 választ jelölhetsz! /

A válaszok megoszlását a 30. sz. táblázat mutatja

30. sz. táblázat

<u>helyezés</u>	<u>prepubertáskorban</u>	<u>pubertáskorban</u>
a ranglista élén	<ul style="list-style-type: none">- becsületes, nyílt viselkedés- közösségi munka- szorgalom	<ul style="list-style-type: none">- közösségi munka- segítőkészség- igazságszeretet
a ranglista közepén	<ul style="list-style-type: none">- kulturális munka- társadalmi munka- sport tevékenység- tanulmányi munka- segítőkészség- kulturált viselkedés	<ul style="list-style-type: none">- sporttevékenység- társadalmi munka- kulturál viselkedés- tanulmányi munka- kulturális munka- szorgalom
a ranglista végén	<ul style="list-style-type: none">- káros szenvedély elhagyása- normaszegő viselkedéstől való tartózkodás	<ul style="list-style-type: none">- káros szenvedély elhagyása

Elemzés:

A nevelőotthon igen gazdag lehetőséget kínál sokféle értékes tevékenység elvégzésére. A serdülőkorúak számára különösen is jelentősek a kollektiva és önmaga által is értékesnek ítélt tettek véghezvitele. Nagyon fontos motivatív, érzelemgazdagító a sikerélmény, mely a cselekvés

kivitelezését kíséri, de a megerősítés is, amely dicséret - elismerés formájában fejeződhet ki.

Serdülőink fogékonyak - érzékenyek voltak teljesítményeik értékelését illetően. Örültek, várták a megérdemelt jutalmat, elismerést.

Mind két fejlődési szakaszban a közösségért végzett munka /az otthon, úttörő önkormányzati szerveiben/ sokféle elismerés forrása volt.

A serdülők becsületes, nyílt kiállása a rend, a fegyelem megőrzéséért, egymás és főleg a kisebbek patronálása sokak számára hozott erkölcsi sikert. Prepubertás korban a kulturális tevékenységek /műsoros rendezvények, ünnepek szervezése/, pubertáskorban az aktívabb sportélet kapott több elismerést.

Sajnos a tanulmányi munka és a kulturált viselkedés terén szerények voltak az eredmények. A káros szenvedélyélvezés helyzetét a rangsor tábla ismételten jelzi.

Nevelőtestületünk igyekezett a buzdítás-ösztönzés változatos eszközeit felhasználni: mind a primitivebb - materiális jellegű formáit, mind pedig az árnyalt, differenciált eljárásait. /Makarenkó művei V. k./

- Elmarasztalt, büntetett magatartás formák önminősítésükben

"C" jelű kérdőív 7. sz. kérdése.

Válaszd ki azokat, amelyekért legtöbbször kapsz büntetést?
/a választ az üresen hagyott helyre írd! 3 választ jelölhetsz/

A válaszok megoszlását a 31. sz. táblázat mutatja.

31. sz. táblázat

<u>helyezés</u>	<u>prepubertáskorban</u>	<u>pubertáskorban</u>
a ranglista élén	- verekedés - dohányzás - tanórai fegyelmsértés	- tanórai fegyelmezetlenség - dohányzás - tiszteletlen viselkedés
a ranglista közepén	- tanulás elhanyagolása - feleselés - gúnyolódás - durva beszéd	- verekedés - tanulmányi munka elhanyagolása - rendszeret hiánya - durva beszéd - gúnyolódás
a ranglista végén	- megbízatás elhanyagolása - lopás - szökés - önbíráskodás	- lopás - szökés, csavargás - rongálás - megbízatás elhanyagolása

Elemzés:

Ez a táblázat is jelzi, hogy serdülőink /-/- viselkedési megnyilvánulásai túlnyomóan a nem súlyos normaszegések köréből tevődött össze. Legtöbb problémát a verekedés, gúnyolódás, tiszteletlenség, visszabeszélés, durva beszéd vonatkozásában észleltük.

A súlyosabb fegyelemsértések ritkábban fordultak elő, a gyermekek kis részarányát érintették. A ráhatás, a meggyőzés sokféle változatát alkalmaztuk több-kevesebb sikerrel. Ők ugyanis belátták, elismerték helytelen megnyilvánulásaikat, de legtöbbször hibáikat újra és újra elkövették.

A csoportok többsége érzelmileg sérült, elég érzékeny és magatartási zavarokkal, rendkívül eltérő - heterogén neveltségi állapotban érkezett az otthonba. A serdülőkorra jellemző "tömegállapotba" kerülés a mi viszonyaink között méginkább észlelhető volt. Az állandó együttlét, összezártság negatív hatása a kölcsönös "érzelmi fertőzés" károsan befolyásolta a magatartást. A kikapcsolódó, józan megfontolás, az affektív cselekvésekre való erős hajlam sok nevelési gondot okozott. /G. Clauss - H.Hiebsch, 1973./. Továbbá intézményünk országosan azon kevesek közé tartozott, melyek koedukálatlanok. /csak fiú gyermekeket neveltünk!/
Ez a körülmény is negatívan befolyásolta a nevelést.
/a koedukálatlanságnak szexuálpatológiai hatása is volt!/
Összegezve: a jutalmazás különböző formáinak alkalmazása, különösen prepubertás korban volt a legeredményesebb. Pubertás korban viszont a kritikára voltak fokozottabban érzékenyek. /Buda B., 1970./

A jutalmazás - büntetés hatásának, az arra való reagálásnak az "ingerküszöbe" - serdülőknél eltérő volt. A differenciált nevelői munka tehát alapvető kritériumként jelentkezett.

3. SERDÜLŐINK ERKÖLCSI ITÉLETALKOTÓ KÉPESSÉGE

ÖNJELLEMZÉSEIK, ÖNVALLOMÁSAIK TÜKRÉBEN

Az erkölcsi ítéletalkotó képesség, ítélőképesség megbízható mutatója a személyiség erkölcsi fejlődésének fejlettségének. Segítségével a folyamat lényegi összetevői ragadhatók meg. Az értékelés a követelményeket a valóságban már meglevő konkrét jelenségekkel, eseményekkel hozza összefüggésbe - megállapítja, összhangban vannak-e egymással? Azaz jelzi - visszajelzi: az erkölcsi követelménytámasztás hogyan - mennyiben realizálódik a gyermekek erkölcsi ítéleteiben és viselkedésében. /Nagy Jánosné, 1970./

Az erkölcsi ítéletek igen alkalmasak a cselekvés és viselkedés szabályozására. /Királyné Dévai Margit, 1969./

Az erkölcsi tapasztalatok megítélése intellektuális teljesítményt is tételez. /viszonyítás, döntés, azonosulás/. A cselekedetek reális analizására épül. Az erkölcsi ítéletekben a helyes és helytelen viselkedések, beállítódások visszatükröződése jól észlelhető.

A kérdés vizsgálata a nevelőotthoni serdülők erkölcsi fejlődésének viszonylatában még nehezebb feladatnak ígért a már előbbieken vázolt okok miatt. /pl.: az intellektuális teljesítményekhez szükséges eszközfunkciók gyengesége, a kifogásolható környezeti hatások, negatív tapasztalatok stb./

A vizsgálat során alapul az önjellemzések, önvallomások

szolgáltak - s így képet nyerhettünk a serdülők megítélő-képességéről: mások és saját személyiségük vonatkozásá-ban is. De információt jelentett ez az önismeret fejlődése szempontjából is.

A vizsgálatainkkal csupán tájékozódni kívántunk nevelőott-honunkra vonatkozó helyzetképet illetően. A témát részle-tesen is vizsgáló kutatók tapasztalatai számunkra is támpontul szolgáltak. /Bíró Katalin, 1976; Nagy Jánosné 1970, és mások/.

A vizsgálatban a bennünket is különösen érdeklő szempontok az alábbiak voltak:

- az erkölcsi fogalom-használat
- az erkölcsi tett alanya
- ítéletek típusa, mennyisége, helyessége
- az intellektuális tevékenység ítéleteikben
- azonosulás, személyes viszonyulás /követelmények elfo-gadásának, az általános "jobbra" való törekvés vágya/
- a cselekedetek iránya
- motiváns tényezők
- emóciók és moralitás az ítéletekben
- a viselkedésszándék
- az ítéletek biztonsága
- "én-kép" minőség.

A továbbiakban prepubertás és pubertás korban készített önvallomások, önjellemzések anyagában talált tipusos

erkölcsi ítéletekből kívánok néhányat bemutatni.

a/ Prepubertás kori erkölcsi ítéletek:

"Azt a gyermeket szeretem, aki becsületes, nem lop, nem hazudik." /11 éves/

"Szeretem a jószívűeket." /11 éves/

"Szeretem az igazságot". /11 éves/

"Jó gyermekekkel szeretek együtt lenni." /1⁰ éves/

"Szeretek olyanokkal barátkozni, akik rendesek, nem visznek bele a rosszba" /12 éves/

"Nagyon szeretem az úttörő munkát, a tanulást. Szívesen segítek másoknak. /13 éves/

"P.-ről azt tartom, nagyon rossz a viselkedése, szüleivel, tanáraival szemben." /10 éves/

"magamat jó embernek tartom." /11 éves/

"Órákon elég csendes vagyok, tanulni nagyon szeretek." /11 éves/

"Magatartásom, szorgalmam, tanulásom elég jó." /13 éves/

"Vannak közöttünk olyanok, akik azt kívánnák tőlem, hogy én is rossz legyek, ne tanuljak. En ezt nem tudom megtenni. Nem tudok hozzájuk illeszkedni." /13 éves/

"Ugy érzem, egyszer jobb a viselkedésem, máskor rosszabb." /10 éves/

"A magatartásommal baj van." /12 éves/

"Gorombán beszélek, kötekedek, nem szeretek dolgozni." /13 éves/

"Nem szívesen verekszem, csak ha muszály." /13 éves/

"Ha kijövök a béketüreésből a tanárokkal is feleselek."

/13 éves/

"A kevésbé szigorú tanárokkal szemben nem valami jó a viselkedésem." /13 éves/

"A magatartásomon szeretnék javítani." /12 éves/

"Rendetlen vagyok, de a tanulásom és a magatartásom sokat javult." /13 éves/

Elemzés:

A prepubertáskori vizsgálati anyag ha nem is egzakt mutatókkal, de tükrözi az erkölcsi ítélőképesség fejlettsége színvonalát.

Igy: Az erkölcsi fogalomkincs szegényes. Többségük konkrét fogalom illetve konkrét erkölcsi cselekedetet tartalmaznak, az elvont erkölcsi fogalmak részaránya kicsi.

Ítéletek alkotására elemi szinten képesek, de ezek főleg ténymegállapítást, állásfoglalást tartalmaznak.

Ítéleteik száma 1-1 önjellemzésben, önvallomásban átlag 2-6 közötti. Kevés bennük a logikai, intellektuális elem: okkeresés, következménnyel számolás stb.

Azonosulásuk elég emocionális töltetű, nevelői direkt követelményeket elfogadó. Helyenként a viselkedésjavítás határozott igényét is jelzik. Énképük, önértékelésük mozaikszerű, inkább szituatív. Primitív fokú ítéleteikben azonban van realitás - általában azok valós állapotot tükröznek. /Megjegyzés: a serdülők retardációja, 1-3 éves átlagtól lemaradása ítéleteik minőségében is észlelhető.

b/ Pubertáskori erkölcsi ítéletek:

"Amikor az igazságról van szó, akkor csak az igazság mellett vagyok." /14 éves/

"Megvetem aki szidja, bántalmazza a másikat és azt is aki lop." /14 éves/

"Nem tartok azzal aki kapzsi, önző." /16 éves/

"Utálok aki hazudik. Nem szeretem az udvariatlan, kíváncsi embereket." /14 éves/

"Szeretek igazságot tenni. Ha igazságom van, a nálamnál erősebbekkel is összeütközök." /14 éves/

"Szeretem az igazságot kideríteni." /15 éves/

"Megfogadom a tanárok és gyermekek tanácsait. Alkalmazkodom ezekhez." /15 éves/

"Nyugodt, szófogadó, társaimhoz igazságos és jószívű vagyok. Nem szeretem a cifakodást, a görömbaságot." /14 éves/

"Ha valaki jogos kéréssel fordul a nevelőhöz vagy hozzám, azt támogatom." /14 éves/

"Azokat a gyermekeket, akik valamilyen fegyelemsértést akarnak elkövetni igyekszem erről lebeszélni. Ha ez nem sikerül, jelentem." /16 éves/

"Néha lopok, dohányozni is, rendetlenkedni is szoktam, pedig tudom nem lenne szabad." /14 éves/

"A tanárok kedvelnek, mert amivel megbiznak elvégzem. Nagyon örülök ha megdicsérik." /14 éves/

"Azt a közösséget nem tartom jónak, ahol az erősebb gyermekek hibáit nem merik megmondani, csak a gyengébbekét." /14 éves/

"Nem vagyok jó szívű, de a többiek sem azok. Rosszul tanulok. Magammal elégedetlen vagyok." /14 éves/

"Rossz tulajdonságom: kerülöm a munkát, hazudok, sokat dohányzom, durva vagyok. Szeretek verekedni, csavarogni."

/16 éves/

"Jóságról nálam nem lehet beszélni. Nagyon bánt, hogy rákaptam a dohányzásra, erről le akarok szokni. /16 éves/

"Hibám, hogy kötekszem és verekedek. Csavarogni és dohányozni is szeretek." /15 éves/

"Izmos, erős vagyok. Dolgozni nem szeretek." /15 éves/

"Azért nem verekszem, hogy ne büntessenek meg." /14 éves/

"Tolvaj voltam, de most már ritkán lopok." /14 éves/

"Rossz tulajdonságom a szitkozódás. Ezt ki akarom javítani." /14 éves/

Elemzés:

A pubertáskor vizsgálati anyagában az erkölcsi fogalomkincs lassú bővülése látható. Konkrét és elvont fogalmak használata gyakoribb, differenciáltabb. Az erkölcsi ítéletek számossága javult. Már több ítélettel élnek önmaguk és mások vonatkozásában. A logikai, intellektuális tevékenység ítéleteikben kis mértékű fejlődést jelez, az emóciós oldal befolyása csökkent. Ítéleteikben a ténymegállapítás, állásfoglalás, helyenként szabályokra utalás a gyakori. Az önkritikai oldal fejlődése észlelhető, de a viselkedésváltoztató szándék még nem tömegesen tapasztalható.

Énképük, önértékelésük mozaikszerű, bár személyiségük milyenségét differenciáltabban tükrözik. A nevelő direkt követelmények elfogadása, azonosulás azokkal, szintén tapasztalható.

Nem általános, de már az önkövetelés igénye is bontakozik. Ítéleteik realitás tartalma elfogadható, valós helyzetet mutatnak.

Ebben a korcsoportban az erkölcsi fogalmaik, normatudatuk, ítélőképességük fejlődésében közre játszott a nevelőotthoni szervezett nevelőhatás is.

Összegezve: A nevelőotthon életviszonyai között a céltudatos nevelői ráhatás feltételei jobbak. Az erkölcsi tapasztalatszerzés, a feldolgozás, tudatosítás, a gyakoroltatás lehetőségei, feltételei kedvezőbbek. A serdülők erkölcsi fejlesztése, ha nem is látványos, de mégis konkrét eredményeket hozott.

4. A PSZICHÉS SÉRÜLÉSEK UTÓHATÁSA A SERDÜLŐK VISELKEDÉSKULTURÁJÁBAN

Nevelőotthonunkban elhelyezett serdülők többsége kisebb-nagyobb fokú személyiségzavarban szenvedett. A kiegyensúlyozatlan, labilis érzelmi élet, különösen a család utáni vágy és az anyai szeretet hiánya elősegítője volt a neurótikus állapotok kialakulásának.

/György Julia, 1973; Kelemen L., 1981./ A serdülőkorról egyébként velejáró átmeneti egyensúlybomlás még fokozottan járult hozzá problematikus nevelési helyzetek kialakulásához. Nagyon vigyáztunk arra, hogy a jelenségeket a viselkedés megítélése vonatkozásában se "értelmezzük félre."

/György Julia, 1973./

Serdülőink ideges - ingerlékeny állapota elsősorban a nem kielégítő adaptációs készségben, a frusztrációk toleranciájának gyengeségeiben, az inadekvát konfliktusmegoldásokban csúcsosodott ki. A neveltjeink mintegy 10-12 %-a rendszeres gyógyszeres terápiára szorult: nyugtatók szedése stb. Mintegy 2-5 % volt, akiket az ideggondozóban, nevelési tanácsadóban kezeltek. Csak a megbízható diagnosztika segítségével volt lehetséges-megfelelő terápiás eljárásokat kidolgozni a nevelés és /korrektív tennivalók/ számára. /Szilágyi Béláné, 1981./

A serdülők különböző pszichés sérüléséből fakadó személyiségzavarok, illetve annak nem kívánatos megjelenési formái

kétségtelenül zavarták, hátráltatták a csoportok és egyének nyugodt élettevékenységét. Okozói voltak nemegyszer konfliktusoknak mind a serdülők egymásközti, mind pedig a neveltek és nevelők viszonylatában.

Önjellemzéseikben erről az oldalról is képet kaptunk:

a/ Prepubertáskorban:

"Elfigyelem a szilenciumot és magamban gondolok valamire . . .

Nem csodálkozom, hogy pont én vagyok ilyen." /10 éves/

"Mindig ideges vagyok. Unom az életet, szökdösöm." /12 éves/

"Ha felidegesítenek, akkor nem nézek senkit sem." /12 éves/

"Ha sokáig idegesítenek, az illetőhöz a széket is hozzávágom." /13 éves/

b/ Pubertáskorban:

"Nagyon rossz viselkedésű vagyok és ideges." /14 éves/

"Aki felidegesít, azt megverem." /14 éves/

"Ha az igazságról van szó, hamar méregbejövök." /14 éves/

"Ha valaki rosszul szól, könnyen verekszem." /15 éves/

"Hirtelen természetű vagyok". /15 éves/

"Ha tanárok megbüntetnek, nagyon hamar ideges leszek."

/15 éves/

"Nem fogadok szót, ha rám kiabálnak." /14 éves/

"Mindig mérges vagyok." /14 éves/

Elemzés:

Jól érzékelhető tehát: a személyiségzavarok által ki-
váltóó viselkedési problémák nem rossz szándékú, tudatos
normaellenes attitűdből fakadtak.

Végeredményében kóros állapot következményei voltak ezek,
melyeket gyógyítani kellett és lehetett is, érzelmekkel
átszótt, differenciált módszerekkel. Tapasztalataim alap-
ján állithatom: pubertás végére /8. oszt. befejezése
időszaka/ a serdülők többségénél a személyiség állapotá-
nak rendeződésében komoly, ^{pozitív} változások voltak észlelhetők.

5. A KULTURÁLT-FEGYELMEZETT MAGATARTÁS MILYENSÉGE
NÉHÁNY ERKÖLCSI KONFLIKTUS-SZITUÁCIÓ MEGOLDÁSA
VETÜLETÉBEN

Az erkölcsi konfliktus-szituációk szintén alkalmas eszköz a serdülők viselkedés-kultúrájának tanulmányozására. Belőlük megismerhető a személyiség állásfoglaló reagáló-cselekvőkészsége, annak iránya, motivációi stb. Intellektuális teljesítményt is tétel, mivel a cselekvési alternatívák között mérlegelni, választani, illetve dönteni kell, számolva a várható következményekkel.

Serdülőink erkölcsi konfliktusmegoldásait olyan kérdőíven vizsgáltuk, melynek 1-1 kérdése megoldandó problémahelyzet elé állította őket. Az indoklások összegyűjtésére csoportonként esetelemző beszélgetést szerveztünk - ezzel elkerültük a "csak", "nem tudom" stb. indoklási nehézségeket. /A kérdőívek kitöltése így is rendkívül sok magyarázatot, időt igényelt!/
/A

Az elemzőlap 5 szituáció megoldására irányult.

Ezekben a vizsgáltak:

- a segítőkészséghez való viszonyulást
- magatartást motiváló tényezőket
- kritikai érzékenységet
- megbízatás lehetősége hatását
- nevelési módszer alkalmazását.

a/ A serdülők állásfoglalása a "segítőkézség"
vonatkozásában.

Az "Sz-II." jelű szituációs elemzőlap 1. sz. kérdése:

A segítőkézség értékes emberi tulajdonság. Az úttörők
"Együtt - egymásért" mozgalmi akcióban is jelentős.

Hogyan viselkednél, ha tőled várnák a segítséget, vagy
Te szorulnál arra? /5-5 válaszalternatíva, 1-1 választás
lehetőség/.

A válaszok megoszlását a 32. sz. táblázat mutatja.

32. sz. táblázat

Ssz.	Válaszok "mások" irányába	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	Szívesen, bárkit	21 fő /52,5 %/	20 fő /50 %/
2.	segít, de nem szívesen	1 fő / 2,5 %/	2 fő / 5 %/
3.	személyek közt szelektál	14 fő /35 %/	17 fő /37,5 %/
4.	ritkán, keveset	2 fő / 5 %/	1 fő / 2,5 %/
5.	nem	2 fő / 5 %/	- -
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

33. sz. táblázat

Ssz.	Válaszok az "én" vonatkozásában	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	nagyon örül	16 fő /40 %/	23 fő /57,5 %/
2.	elvárja	8 fő /20 %/	4 fő /10 %/
3.	szelektál	11 fő /27,5 %/	10 fő /25 %/
4.	nem igényli, nem szereti	3 fő / 7,5 %/	3 fő / 7,5 %/
5.	visszautasítja	2 fő / 5 %/	- -
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A serdülők értékelésében a segítség és segítetttség nagyon fontos erkölcsi megnyilvánulás. /táblázatok 1. sorai/.

Látszik, hogy a személyeket illetően szelekcióval élnek, ez utal a kapcsolatokra is /táblázatok 3. sorai/. Viszonylag kevés gyermek az, aki alig vagy nem reagál /táblázatok 2. 4. 5. sorai/. Összességében pozitív a kép.

Megítélésem szerint az "én" és "más" viszonylatában kiegyensúlyozottak a megnyilvánulások.

Az esetelemző vitán a motivumok, oki tényezők főleg a következők voltak:

Pl.: "aki segít, az jó ember"; "a jó közösséget a segítség jellemzi"; "együtt könnyebb, eredményesebb"; "így nem félek a nehézségtől"; "azok segítenek egymásnak, akik jó barátok"; "a segítséget viszonzni is kell"; "ha segítenek, nem leszek önálló." stb.

Tehát a segítőkézség szerepét konkrét élethelyzetekben megfelelően értékelték. Különösen a pubertás korúak ismerték fel a társas kapcsolatok alakításában való funkcióját is. A nevelőotthonban élő gyermekek állandó együttélése erősíti az egymásrautaltság érzését. A segítség a társas viszonyok között funkcióöröm és az önmegvalósításnak is egyik eszköze. /Pl.: gyengébb tanulók tanulmányi segítése, kisebbek patronálása stb./.

A magunk részéről ennek az erkölcsi tulajdonságnak az elmélyítését, a mindennapok viselkedési gyakorlatában való kiszélesítését nevelőmunkánk során előtérbe helyeztük.

b/ A kulturált-fegyelmezett magatartás követelményeinek elfogadása, annak okolsága állásfoglalásaikban

Az "Sz-II." jelű szituációs elemzőlap 2. sz. kérdése:

Az úttörő otthontanács határozatot fogadott el a csoportok közötti magatartási-verseny beindításáról. Te miért igyekeznél a követelményeket betartani?

/7 válaszalternatíva, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 34. sz. táblázat mutatja.

34. sz. táblázat

Szsz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	meggyőződése	8 fő /20 %/	12 fő /30 %/
2.	példamutatás igénye	7 fő /17,5 %/	7 fő /17,5 %/
3.	önfejlesztés célja	5 fő /12,5 %/	7 fő /17,5 %/
4.	kötelező normákhoz alkalmazkodik	9 fő /22,5 %/	4 fő /10 %/
5.	büntetést akarja elkerülni	7 fő /17,5 %/	3 fő / 7,5 %/
6.	kedvezményét félti	2 fő / 5 %/	5 fő /12,5 %/
7.	elismerést, /jutalmat/ vár	2 fő / 5 %/	2 fő /5 %/
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A magatartás tudatos irányításának készsége a pubertáskorra fejlődést mutat. /tábl.1-3.sor/. A "meggyőződés", az interiorizáció még a serdülőknél nem általános, de emelkedő tendenciájú. Eredmény, hogy az önfejlesztésben szerepe, ha kis mértékben is, de fokozódik. /tábl.3.sor/. Pubertáskorra a "kötelező normák" - direkt jellege csökken. /tábl. 4. 5. sor/. Némileg megnő a "kedvezmények" /kimenőengedély, magasabb zsebpénz stb./ szerepe. /tábl. 6.sor/. A dicséret, elismerés keveseket motivál. /tábl.7.s./

Megjegyzem: ez a táblázat kedvező helyzetképet mutat, de a valóságos állapot nem ilyen jó. A serdülők "erkölcsi jóra" való törekvését érzem itt, tehát a "fejlődni akarás"

tendenciájában tartom a fenti adatokat továbbgondolásra alkalmasnak. A csoportok közötti versenyek szervezése, a serdülők versenyszellemének fokozása nevelési eljárásaink során eredményesnek bizonyult.

c/ A kritikai érzékenység viselkedést befolyásoló szerepe

Az "Sz-II." jelű szituációs elemzőlap 4. sz. kérdése:

Megbízatosodat, vállalt feladataidat hanyagul végezted, nem teljesítetted, ezért társaid megbíráltak. Az ügy kedvezményeid elvesztésével is járhat. Ebben a helyzetben Te hogyan viselkednél? /8 alternatíva, 1 választás/.

A válaszok megoszlását a 35. sz. táblázat mutatja.

35. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	hibáját elismerné a felelősségvonnást vállalná	9 fő /22,5 %/	6 fő /15 %/
2.	igyekezne javát tenni	17 fő /42,5 %/	16 fő /40 %/
3.	nagyon elkeseredne, de okulna	2 fő / 5 %/	5 fő /12,5 %/
4.	mentséget, kifogást keresne	5 fő /12,5 %/	3 fő / 7,5 %/
5.	a bírálatot visszautasítaná	-	2 fő / 5 %/
6.	tisztaságáról lemondana	2 fő / 5 %/	2 fő / 5 %/
7.	megtorlással élne	5 fő /12,5 %/	4 fő /10 %/
8.	még hanyagabban végezné dolgát	-	2 fő / 5 %/
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A serdülők többsége /közel 70 %-a/ mind a 2 fejlődési időszakban a megoldás korrekt, normáinkkal adekvát módját választaná /tábl. 1-3. sor/. A táblázat 4-8. sora jól tükrözi, hogy a kritikus-önkritikus viselkedés még nem kellően kialakult. Pubertás korban a mutatók némileg rosszabbodnak is, pedig e szituációt egy feltételezett cselekvési helyzetben kellett megoldaniuk - a valóságos élettevékenységük során a kritika elfogadásának készsége jóval alacsonyabb szintű. A megoldások döntően /+/ iránya itt is jó szándékról, fejleszthetőségről tanúskodik.

A nevelőotthonban élő gyermekközösségek csoportjaiban a "közvélemény" szerepe igen erősen érződött.

A csoportnyomás /Pataki F., 1965. / segített formálni - alakítani serdülőink erkölcsi arculatát. Neveltjeink nagyfokú erkölcsi neveltségbeli heterogenitását azonban csak kitartó, szivós nevelőmunkával lehetett felszámolni. A gyermekek fluktuációja, néhány "nehezebb eset" és egyéb más nem kívánatos tényező, munkánk hatékonyságát gátolta.

d/ A vezetői megbízatás elnyerése lehetőségének viselkedésre gyakorolt hatása

Az "Sz-II." jelű szituációs elemzőlap 6. sz. kérdése:

Az úttörő-csapatban, később a KISZ-szervezetben, de leendő munkahelyeden is előfordulhat, hogy vezetőd nem megfelelően végzi munkáját. Elégedetlenek vagytok vele, más, jobb vezetőt szeretnétek. A jelöltek egyike Te is lehetsz!

Hogyan befolyásolná ez tetteidet? /9 alternativa, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 36. sz. táblázat mutatja:

36. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	Még jobban dolgozna és viselkedne	13 fő /32,5 %/	16 fő /40 %/
2.	intenzívebben fejlesztené magát	12 fő /30 %/	8 fő /20 %/
3.	hozzaértését, tudását hangoztatná	-	1 fő / 2,5 %/
4.	támogatókat keresne	1 fő / 2,5 %/	-
5.	hizelegne	-	3 fő / 7,5 %/
6.	mások érdekeit kissebbitené	-	-
7.	erőszakosan, fenyegetően viselkedne	1 fő / 2,5 %/	2 fő / 5 %/
8.	viselkedésén nem változtatna	2 fő / 5 %/	4 fő /10 %/
9.	nem érdekelné	11 fő /27,5 %/	6 fő /15 %/
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A vezetői megbízatás elnyerésének lehetősége prepubertás korban, pubertás korban egyaránt érdekelte a serdülőket, sőt az utóbbiaknál ez fokozódott. /tábl. 1-2.sora/.

A gyermekek igen szívesen vállaltak mind az úttörő-szervezetben, mind pedig az otthon önkormányzati életében gyermekvezetői funkciókat. Ezek megerősítőleg hatottak a követelmények jobb színvonalú teljesítésére, azok adekvátabb elfogadására, de önkövetelésükre is. /példamutatás, vezetői

tulajdonságok fejlődése, empátia készség, öntevékenység stb./

A táblázatból látszik az is, hogy kis részük, célja érdekében inkorekt eszközökkel is élne /tábl.4.-7. sor./, főleg pubertás korban. Ebből hajtja őket érvényesülési vágyuk kielégítetlensége is.

Megfigyelhető viszont, a prepubertás korban mintegy 30 % illetve pubertás korra 25 % akiket különösebben nem érdekel ez a lehetőség. /tábl. 8-9. sor/. Ezek leginkább főrehúzódó depresszív gyermekek, akik különösebben nem tűnnek ki semmilyen produktummal, de viszont lehet velük dolgozni. Nagyon figyelni kell az autokratikus-agresszív gyermekekre, akik vezetőként egy-egy csoport neveltségében, pszichés atmoszférájában helyrehozhatatlan károkat okozhatnak. /tábl. 7. sor/.

Nevelőotthonunkban a gyermekvezetők tervszerű felkészítése, továbbképzése az úttörőcsapat szervezésében történt, de járási szintű gyermek-ifjúsági táborok is segítettek ebben. A gyermekönkormányzat fórumain a nem megfelelő tisztségviselők leváltása, visszahívása ritkán ugyan, de előfordult.

Általában a gyermekvezetők kiválasztása jól sikerült, nevelőmunkánk során megfelelő támaszaink, segítőink voltak.

e/ Nevelési-fegyelmezési eljárás serdülők által javasolt megválasztása

Az "Sz-II." jelű szituációs elemzőlap 5. sz. kérdése:

Ird le, hogyan járnál el azokkal a gyermekekkel, akik a tanulásban hanyagok, fegyelmezetlenségeikkel zavarják az otthon életét, rendjét? /válaszodat az üresen hagyott helyre írd!/
A válaszok megoszlását a 37. sz. rangsor tábla mutatja

37. sz. táblázat

/A módszerek rangsortáblázatán az 1. a leggyakoribb/	
<u>Prepubertáskor válaszai</u>	<u>Pubertáskor válaszai</u>
1. kedvezmények /zsebpénz, ételkiegészítés stb./ időleges vagy részleges megvonása	1. kimenőengedély megvonása
2. kimenő engedély megvonása	2. kedvezmények részleges megvonása
3. testi fenytés	3. javító-nevelő intézetbe áthelyezés
4. összes kedvezmény megvonása	4. megintés, megrovás
5. megintés, megrovás	5. testi fenytés
6. kiközösítés, úttörő csapatból kizárás	6. összes kedvezmény megvonása
7. játékidő csökkentése	7. beszélgetés, magyarázat
8. elbeszélgetés, meggyőzés	8. többletmunka végeztetése
9. javító-nevelő intézetbe áthelyezés	9. játék-szabadidő csökkentés
10. rossz osztályzat	10. rossz osztályzat
11. többletmunka végeztetése	11. üdülésből kizárás
12. kizárás üdültetésből	12. kiközösítés
	13. otthonközösség előtt megrovás

Elemzés:

Serdülőink "módszerei" elég széles skálájúak. Található közöttünk a szocialista pedagógia elveivel adekvát és inadekvát eljárásai is. En nem állítanám, hogy nem szigorúak!

A rangsor és saját tapasztalataim is azt bizonyítják, igen érzékenyen reagáltak a különböző kedvezmények, kiemelőengedély megvonására. Az intó vagy megrovás a fentiekkel összefüggött, így ezek is visszatartó erejűek voltak. A serdülők kiközösítése, javítóintézetbe utalása ritkán fordult elő. /évente 1-2 esetben/. Az elbeszélgetés, meggyőzés módszere a gyermekek által értékelt ugyan, de jelentőségét még sokan nem ismerték fel!

A rangsorskála azt jelzi, hogy a serdülők a különböző fegyelemsértő cselekedetek megítélésében és az arányos büntetés kiszabásában nem képesek kellően differenciálni. A megelőzés eszközeit pedig alig veszik észre. A táblázat mintegy projektív kivetíti korábbi negatív élményeket is pl.: a verés vonatkozásában.

Nevelőtestületünk általában ritkán, nagyon indokolt esetben és gyermek közvélemény támogatása mellett büntetett. /Makarenkó művei/. - Sajnos, erre a nem éppen szimpatikus pedagógiai aktusra a serdülők erkölcsi fejlődése érdekében szükség volt, de ez nem mondott ellent az u.n."okos szeretetnek" sem.

6. A VI. TÉMAEGYSÉG FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

Fegyelemre nevelés

1. A nevelőotthon annak ellenére, hogy család-, szülő-pótló funkciójának optimumát adni ma még kevésbé képes - rendkívül hatékony eszköze viszont a neveltek személyiségfejlődését károsító tényezőkkel szembeni védelemben.
A fejlődő gyermeket nem izolálja, de feltétlenül távol tartja a nem kívánatos negatív modellhatásoktól, szituációktól. Így a személyiségben a morális fejlődés esetleges torzulásai generalizálódása megállítható, elkerülhető.
2. Az 1. pontban megállapítottak igazságát erősíti az a tény is, mely szerint azok a serdülők akiket a saját maguk által elkövetett deviáns cselekményei miatt utaltak nevelőotthonba - viszonylag rövid idő eltelte után legfeljebb az elemi deviáció megnyilvánulásait produkálják. /V.ö.: Vass J., 1976./ Tehát a káros folyamatok megállíthatóságának realitása adott.
3. Az indokolt beutalás illetve a gyermeknek károsító környezetből történő kiemelése késedelme rendkívül megnehezíti a megzavart személyiségfejlődés rendezését. Az eredményes pedagógiai, pszichológiai beavatkozás prognózisát kétesse teszi. /Megjegyzés: a 13-15 éves korú tartósan és halmazottan veszélyeztetett ser-

dülőink kiemelésének többéves késedelve az esetek 15-20 %-ban az aszódi vagy kalocsai intézetekbe való átirányítást tette szükségessé!/
Tehát a rászoruló gyermek idejében történő nevelőotthon-
ba helyezésétől remélhető a megfelelő nevelési ered-
mény.

4. A vizsgálatok, nevelőtársaim és saját tapasztalataim alapján is állithatom: a serdülő gondozottak képesek és készíthetők a normatív magatartásmódellek köve-
tésére, az azokkal való azonosulásra. A pozitív em-
beri tulajdonságokat, viselkedési megnyilvánulásokat értékelik, a normától eltérő negatív formákat eluta-
sitják. Ha erkölcsi tetteikben, megnyilvánulásaikban még
nem is annyira észlelhető a teljes tudatosság, meg-
győződés - ugyanakkor az is megállapíthatók hogy
"jóra törekvés", a viselkedésváltoztatás szándéka /vál-
tozni akarás/ a nagy többségnél meg van. A szórva-
nyosan előforduló deviációs magatartási produktumok
az esetek többségében nem interiorizált viselkedési
beállítódás következményei. A nevelőotthonban élő
serdülők tehát eredményesen fejleszthetők, nevelhetők!
5. Erkölcsi fogalomkinccsük szegényes, normatudatuk szint-
je alacsony, ez főleg az újonnan bekerülőknél érezhe-
tő leginkább. Pubertáskorra a tervszerű, szervezett
ráhatások rendszerében az erkölcsi fogalmak meggyarapo-
dása, differenciáltsága, jobb értelmezettsége tapaszt-
alható.

A normatudat a szocialista együttélés követelményszerűségeinek folyamatos, egységes elvű eljárásrendszere mellett jelentékeny fejlődést mutat.

Megjegyzés: különösképp prepubertás korban és a friss beutaltaknál a - negatív hatások miatt - sok a zsargon fogalom és tájékozottabbak az erkölcsileg megli-
gált fogalmak, viselkedési formák ismeretében!

6. Erkölcsei ítélleteik, következtető, okkereső készségük fejlődése lassu, de nem eredménytelen - ez intellektuális feljesztményeik gyenge hatásfokával is összefügg. Prepubertáskorban néhány fő tulajdonságjegyre irányulnak. Pubertáskorban már differenciáltabb, a tudatos moralitás elemi szintjét képesek elérni. Itélleteik egyszerűsége ellenére is, realitástartalmúak. A céltudatos magatartáskultúra megápolásához használhatók.

7. A magatartásmód értékelő-önértékelő készsége szintén fejlődést mutat. A pubertáskoruknál a viszonyítás, a több komponensű mérlegelés gyakoribb. Kritikai és önkritikai érzékük reálisabb, bár ez utóbbi sokuknál még javulásra szorul.

8. A vizsgálati anyagból jól tükröződik, de a gyakorlat is mutatta, hogy neveltjeink kisebb fegyelemsértései, normabontó megnyilvánulásai elég sűrűn előfordultak.
/pl.: egymás bántalmazása, durva beszéd stb./.

Ez összefüggött a serdülők homogén összetételével is /fiúk lévén/, valamint azzal is, hogy átnevelésükhöz kevés az idő és végeredményében nem voltak azelőtt sem "minta gyermekek" /igaz, részben rajtuk kívülálló okok miatt!/. Valamint pszichés érzékenységük, labilis, idegállapotuk is közrejátszott.

9. Serdülőink mintegy 90 %-a a céltudatos, tapintatos, emberséges nevelői bánásmód mellett irányítható, pozitívan befolyásolható.
10. Serdülőink magatartásképének jellemzője: pubertáskorban az erkölcsi fogalom és követelményrendszer ismerete és az effektív viselkedéskultúra közel egy szinten áll, de igen gyengén fejlett. Dominál a szokáscselekvések rendszére és a indirekt követelmény támasztás. Pubertás korban ugyan a 2 tényező fejlődése észlelhető, de az alkalmazás /a gyakorlati cselekvés színvonala/a fogalom -, normaismeret mellett elmarad.
Az önfegyelem sem kellően fejlett. Az indirektív nevelői eljárások hatékonyabbak. A pubertáskorúak saját viselkedés irányítása jobb.
Végző soron nagyon sok meggyőzés, érzelem ráhatás tudatosítás és a folyamatos gyakorlati alkalmazás. az, amittől több eredmény várható. Az erkölcsi szilárdáághoz a tudatosság és a magatartás megfelelő egyensúlya, fejlesztése szükséges. Ez neveltjeink esetében nem mondható általánosnak.

VII.

T É M A E G Y S É G

A MUNKÁRA NEVELÉS FŐBB KÉRDÉSEI A NEVELŐÖTTHONBAN

RÉSZTÉMÁK

Oldal

1. A munka jelentősége, nevelőhatása a serdülők
egészséges személyisége fejlődésében 179.
2. Munkára nevelő tevékenységi-öntevékenységi
lehetőségek^a nevelőotthonban
/kiszogáló-önkiszolgáló tevékenység; tanulmányi
munka; szabadidős tevékenység/ 181.
3. A munkához való viszony tükröződése
értékkitevételeikben 187.
4. A témavizsgálat főbb megállapításai 194.

1. A MUNKA JELENTŐSÉGE, NEVELŐHATÁSA-SERDULÓINK
EGÉSZSÉGES SZEMÉLYISÉGE FEJLŐDÉSÉBEN

"A gyermekeknek a munkára való felkészítése mind egyéni életük, mind a társadalom fejlődése szempontjából valóban a legnagyobb horderejű nevelési feladat. A gyermekeknek a munkához való szocialista viszonyra nevelése az erkölcsi nevelés folyamatának szerves része és azzal csak a legszorosabb összefüggésben fejthet ki kommunista nevelőhatást." /Ágoston Gy., 1970./

A gyermek munkája, tevékenysége - öntevékenysége egyben személyisége fontos értékmérője is a közösségben betöltött helyének /státuszának/ fontos meghatározó elemét képezi.

"A nevelőotthon családot pótló funkciójából adódóan a nevelési feladatokban ötvöződik a nevelés színtereinek különböző formájú és tartalmú tevékenysége. A tevékenység részben javítja a gyermekközösségek életfeltételeit, részben lehetővé teszi ismereteik, szokásaik, képességeik kifejlesztését, a személyiség fejlesztés korrekcióját.

/Almássy L., 1974./

A nevelőotthoni pedagógiában a jó nevelő hatásfokú tevékenységi rendszer különösen is jelentős, hatásuk felerősödése elősegíti a pszichésen sérült, fejlődésben gátolt vagy helytelen irányban fejlődők személyisége rendeződését.

A munka általi sikerek igen pozitív érzelmi gazdagítók és ugyanakkor motiválói is a célszerű cselekvéseknek.

A gyermekek s különösen a serdülők cselekvésvágya, tetter-
késztsége sok tekintetben adott, jól észlelhető - ennek
az energiának az egyénre és közösségre egyaránt hasznos
kamatoztatása olyan pedagógiai feladat és eszköz is, me-
lyet a nevelőotthoni nevelés nem nélkülözhet. Sőt, a gyer-
mekek megnyeréséhez éppen ez az út mutatkozik kifejezetten
eredményesnek.

2. MUNKÁRA NEVELŐ TEVÉKENYSÉGI - ÖNTEVÉKENYSÉGI LEHETŐSÉGEK A NEVELŐÖTTHONBAN

A nevelőotthonunk életttevékenységében nagyon sokféle munkaalkalom kínálkozott a serdülők részére. Ezek egy része a feltétlen kötelező pl.: önkiszolgáló munka, tanulás, a másik része pedig beleépült, választható módon a különféle szabadidős tevékenységek rendszerébe pl.: szakköri, bérért és társadalmi munka stb.

Az ezekkel kapcsolatos tapasztalatok közül néhány jellemzőt:

A/ Önkiszolgáló munkák vonatkozásában:

A nevelt gyermekek nagy többsége igen elszomorító, rendkívül elhanyagolt állapotban volt állami gondozásba vételét megelőzően. A legelemibb egészségügyi - higiéniai szokások is alig, vagy teljesen kialakulatlanok voltak. E téren is sikerült elég jelentős eredményeket elérnünk, bár így is 1-1 "hazalátogatás" után a gyermekek egy része kritikán aluli állapotban érkezett vissza. /szakad, hiányos ruházatban, bőr és élősködőkkel fertőzötten stb./

A nevelőotthonban a gyermekek személyi higiéniai állapota, esztétikus külseje - szokás és izlésfejlesztése megfelelő volt. Megítélésem szerint: felülmúlták a nagyközségben, családokban élő hasonló korúak szintjét! A választékos, divatos öltözködés igénye a serdülőkor második felére még jobban felerősödött - különösen amikor a vásárlásokba

olyannal leköttni, ami érdekel." /14 éves/

"Elfigyelem a szilenciumot és magamban gondolok valamire.

Nem csodálkozom, hogy pont én vagyok ilyen . . ." /10 éves/

Tehát a gyermekek tanulmányi tevékenységének /iskolai és önálló/ szervezése, irányítása igen komplex feladatot jelentett. Ugyanis a nevelőotthonok lakói legtöbbször komoly mértékű ismeret, képesség hiányokkal, a tanulás-hoz szükséges eszközfunkciók /kognitív, beszéd-kifejező-készség, írás-helyesírás-készség stb./ gyenge szintjével rendelkeztek. Munkánk hatékonyságát méginkább csökkentették más pszichés problémák is: /érzelmi-akaratí élet labilitása, érdeklődés szűkebb volta; a figyelem zavarai és sok más tényező/. Az újonnan beutaltaknál gyakran a tanulás elemi munkaszokásai is hiányoztak.

A rendszeres tanulás, a tanulási-kezd a legtöbb csoportban lassan fejlődött s nem tartották a legnépszerűbb tevékenységek közé. Értékelésükben a tevékenységi rangsor középmezőjében található meg.

Ennek ellenére eredményeink is voltak, ezekről röviden:

A tanulási tevékenység irányítása-szervezése során fő célkitűzésünk az általános iskola eredményes elvégzettetése illetve a továbbtanulásra való felkészítés volt. Ennek érdekében kiemelten kezeltük a serdülők érdeklődésének állandó szélesítését, mélyítését, amely alapul szolgál azok életcéljuk kialakításához. /Veczkó J., 1973./, a

helyes tanulási szokások elsajátítását, olyan erkölcsi tulajdonságok fejlesztését, mint: a feladat-kötelességtudat, munkafegyelem, szorgalom, stb. a pozitív érzelmi viszonyulást /sikerélményekkel/, a közösségi erők bevonását stb. Az értelmi erők fejlesztése egyébként is elválaszthatatlan a morális viselkedés megalapozásának problematikájától. /Bábosik I., 1975.; Biró K., 1976./

A serdülő csoportokban napi 2 órás délutáni tanulmányi foglalkozások /szilenciumok/ rendszerével dolgoztunk. Ezeken a frontális illetve részcsoportos tanulási munkaformák illetve egyéni korrepetatív foglalkozások folytak. Igyekeztek a serdülők önállóságát, az önálló ismeretszerzés igényét kibontakoztatni. Néhány nagyon jó előmenetelű tanuló u.n. "szabadszilenciumosi engedély"-t kapott. Jól beváltak a csoportok gyermektantárgy gondozói, akik adott tárgyakban kiemelkedtek és "forgószinpad" szerűen szintén segítették társaik felkészülését.

Megjegyzem, ezek a serdülők igen elmélyedtek előre tanultak, búvárkodtak - presztizskérdésnek tekintették vállalt megbízatásukat! A szaktanárok gyakori látogatása és a sokféle tanulási módszer is segítette a hiányok felszámolását, a továbbhaladást. Több esetben szerveztünk foglalkozást a könyvtárban, illetve az iskolai szaktantermekben is. Nagyon jól kiegészültek ezek a könyvtártól kölcsönzött ismeretterjesztő művekkel, továbbá a tömegkommunikáció más eszközeivel: folyóiratok, rádió-TV adásai stb. /Murányi K.Éné; 1964.;/

Kétség kívül a pedagógiai ráfordítások mértéke nem mindig állt szinkronban az eredményességgel, de a céltudatos, lelkiismeretes tanulmányi-gondozás adott csoportonként meglátszott.

C/ Szabadidős tevékenységek

A serdülőink tevékenységre illetve munkára nevelésének másik fontos szinterét a szabadidős tevékenységek program lehetőségei adták. Ezekben az öntevékenység, az önkéntvállaltak teljesítése, az egyéni irányultság szintén jelentékeny nevelőértéket jelentett, sőt az önkibontakozást, önnevelést is elősegítette.

Néhányról röviden:

1. A serdülők szinte teljes létszáma tagja volt különböző szakköröknek pl. barkács, fotó, képzőművész, stb.

A produktumaik, versenyeredményeik dicséretére váltak a kollektívának. A sérült lelkű gyermekek személyiség korrekciójában is komoly therápiikus hatást eredményeztek. Az alkotás öröme, azok felhasználása a közvetlen környezetben /diszités stb./ növelte önérzetüket - önbizalmukat. A sikerélmény tovább fokozta alkotó kedvüket, aktivitásukat.

2. A társadalmi munkaakciók jól épültek az úttörőmozgalom akcióprogramjaiba is, pl.: közterek ápolása, facsemeték

ültetése, parkápolás stb. Ezek is a közöselmény, a közös együttlét-összetartozás érzésének is "élesztői" voltak. Többen idősebb személyeket patronáltak, segítettek nekik a ház körüli munkákban. Az ezekért kapott dicsérő elismerő szavak a gyermekek erkölcsi érzelmeit, belső értékrendszerét is fejlesztették - és lényegében erkölcsi tetteket prudukáltak.

3. A serdülők élettevékenységében a nyári szüneti térért végzett munkának is komoly értéke és sokféle tanulsága volt. Kapcsolatok alakultak ki a termelésben résztvevőkkel, a termelőmunka fogalmának jelentéstartalma megnőtt. És a kapott anyagi ellenszolgáltatásból álmok valósultak meg: saját rádió, magnó, kerékpár és más egyéb.

3. A MUNKÁHOZ VALÓ VISZONY TÜKRÖZŐDÉSE ÉRTÉKITÉLETEIKBEN

A serdülők önvallomásainak, önjellemzéseinek megfelelő részletei tükrözik a helyzetet. Ezekből szeretnék tipikusabbakat bemutatni:

a/ Tanulási tevékenység vonatkozásában:

"Azért jöttem ide, hogy tanuljak. Szeretek tanulni."

/10 éves/

"A kedvenc tantárgyamat szeretem tanulni." /11 éves/

"Nem szeretek dolgozni, de szeretek tanulni." /13 éves/

"Rájöttem, hogy magamnak teszek jót ha tanulok." /14 éves/

"Tanulni szeretek, de gyakran nem az jár az eszemben, hanem az elmúlt rossz élményem." /14 éves/

"Nagyon szeretem a tanulást és az úttörőmunkát." /13 éves/

"Tanulni nem szeretek." /15 éves/

"Igyekszem tanulni, de nem szeretek." /15 éves/

"Néha nem tanulok és megbízatásaimat sem teljesítem!"

/13 éves/

Látható, hogy a serdülők tanuláshoz való viszonya elég szórt képet mutató, a valóságos helyzetet ez a néhány értékitélet is jelzi.

b/ A fizikai jellegű munkák vonatkozásában:

"A fizikai munkát szeretem." /16 éves/

"Nagyon szeretek dolgozni." /14 éves/

"Ha munkáról van szó, akkor komoly vagyok." /13 éves/

"Nem szeretek dolgozni, csak lazsálni." /15 éves/

"Szeretek a társadalomért dolgozni." /14 éves/

A többség a fizikai munkát jobban kedveli, mint a szellemi, a tanulást, de akadnak akik egyiket sem, igaz kevesen - de figyelmeztető tény!

- A munkavégzés, megbízatás vállalás és a felelősségérzet:

"Igyekszem a felelősi munkámat elvégezni, de van olyan eset is, amikor figyelmeztetnek erre, mert elfelejttem." /12 éves/

"Teljesítem, amivel megbiznak, engem a felelősség nem merít ki." /13 éves/

"A megbízatást, melyet elvállaltam, ha nem is szeretem akkor is végrehajtom." /14 éves/

"Szeretek a közösségért dolgozni, megbízatásaimat is örömmel végzem el. Nem állom meg, ha valaki rosszat csinál, hogy ne figyelmeztessem." /15 éves/

"Aki a közösségi munkából kivonja magát, figyelmeztetem." /15 éves/

"Örsvezető vagyok, szeretek a közösségért dolgozni. Aki az örsömben rosszul végzi munkáját, azt én figyelmeztetem." /15 éves/

"Szeretem a megbízatásaimat és a rám bízott feladatot becsületesen, lelkiismeretesen elvégzem." /14 éves/

A részletekből látható: komolyan veszik megbízatásaikat,

a megbízatás ellátásának minősége komoly értékmérő tényező. A példamutatás, a meggyőzés a gyermek vezetők normatudatában erőteljesedik.

- A serdülők "társadalmasításának" megnyilvánulásai a munkához való viszony relációjában:

"Nem szeretem a tehetetlenséget, ha nem csinálunk semmit."
/14 éves/

"Szeretek tanulni, dolgozni és másokon segíteni." /15 éves/

"Szeretek másokon segíteni, különösen ha látom, hogy rosszul megy neki a tanulás." /14 éves/

"A hanyag embereket nem szeretem, meg is szólítom őket."
/14 éves/

"Örsvezető vagyok, az örsömért szívesen dolgozom." /15 éves/

"Örülök, ha megbiznak valamivel, a közösségért szeretek dolgozni." /15 éves/

"A csoportomért elvállalok mindent, mert hozzájuk akarok alkalmazkodni." /15 éves/

"A közösségi munkából kiviszem a részem és plusz munkát is vállalok." /13 éves/

A részletekből érezni, a serdülők társaikkal együtt, egy célért igen motiválhatók. A "mi együtt" a csoporttudat fejlődése a serdülőkor második felére jól kibontakozik. Rangja van a közösségért vállalt tevékenységnek, részt kérnek ezekből.

- És akik még nem találják helyüket:

"Önként nem nagyon vállalom munkát." /15 éves/

"Rendetlen vagyok, nem teljesítek minden feladatot.

Gyakran elfelejtkezem kötelességeimről." /15 éves/

"Nagyon szeretem az olyan munkákat, melyeket egyedül csinálhatok." /15 éves/

Részarányuk nem nagy, igaz közöttük sok a becsületes, jó szándékú gyermek. Passzivitásuk feltétlen figyelmet érdemel. A közösséghez kapcsolásuk, aktivizálásuk indokolt feladat.

A serdülők munkához való viszonyát a "D" jelű kérdőív 1. sz. kérdésére adott válaszok is mutatják.

Munkában vállalt feladatok teljesítésében milyenek értekeled részvételeket? /6 alternatíva, 1 választás/

A válaszok megoszlását a 38. sz. táblázat mutatja:

38. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	aktív, kezdeményező	8 fő /20 %/	1 fő /2,5 %/
2.	megbízható, jó	21 fő /52,5 %/	20 fő /50 %/
3.	elfogadható	10 fő /25 %/	16 fő /40 %/
4.	rendszeretlen	-	1 fő / 2,5 %/
5.	kényszerű	1 fő / 2,5 %/	2 fő / 5 %/
6.	rossz	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A tevékenységekhez, feladatokhoz a gyermekek többségének a viszonya pozitív. /tábl. 1-3. sor/. A serdülőkor második felére önkritikusabbak a megítélésük. /tábl.1-2.sor/. A 3. sor válasza nagyon reális. A munkakerülők, passzívak aránya nem nagy, /tábl. 4-5. sor/ a valóságban a 4-es sorszám alatti több gyermekre vonatkoztatható.

Hangsúlyozom: a Ganulási munkát illetően a helyzetkép ettől sokkal kedvezőtlenebb!

Az értékelő lista rangsorában a 10. helyen állt. /26.táblázat/.

A "D" jelű kérdőív 2. sz. kérdésére adott válaszok a társakkal való együttműködés igényét mutatják:

Feladatok vállalása, teljesítése során kikkel szeretsz leginkább együttműködni? /6 alternatíva, 1 választás/

A válaszok megoszlását a 39. sz. táblázat mutatja:

39. sz. táblázat

Ssz.	Válaszlehetőségek	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	Jól dolgozó társakkal	19 fő /47,5 %/	10 fő /25 %/
2.	akik segítenek is	5 fő /12,5 %/	9 fő /22,5 %/
3.	maga választja ki	4 fő /10 %/	8 fő /20 %/
4.	bármivel	2 fő / 5 %/	4 fő /10 %/
5.	egyedül	4 fő /10 %/	6 fő /15 %/
6.	egyéb	6 fő /15 %/	3 fő / 7,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A feladatok vállalásában, a résztvevők megválogatásában a jó munka, a segítőkészség mint érték kategória szerepe a pubertás korra tovább fokozódik. /tábl.1-2.sor/.

A szelektálók aránya ezzel együtt szintén nő. /Tábl.3.sor/

Az egyedül tevékenykedők a közösséghez nem eléggé kapcsolódók száma is némi emelkedést mutat. /tábl. 5-6 sor/.

Összességében: az igényesség jelei érződnek. A serdülők többsége a társakkal való munkakapcsolatokat keresi, ezt tartja célravezetőnek. Megfigyelésem szerint is elég reális a kapott adat.

A nevelőotthonban nevelkedőkre általában az önzés, túlzott "egyéniesség" nem jellemző tulajdonság - ez az együttnevelkedés egyik nagy pedagógiai értéke is. A társak felé történő "nyitás készségét" ^{és} érzem!

A "D" jelű kérdőív 3.sz. kérdésére adott válaszok a munka tevékenység ösztönzőihez való viszonyulásról tájékoztatnak.

A felsoroltak közül választa ki azokat, amelyek még jobb munkára ösztönöznek// 9 alternatíva, 4 választás lehetőség/

A válaszok megoszlását a 40. sz. táblázat mutatja.

40. sz. táblázat

<u>Ssz.</u>	<u>Prepubertáskorban</u>	<u>Pubertáskorban</u>
	adott válaszok	
	/a rangelső 1-estől számít!/ 	
1.	kimenő-engedély	1. kimenő-engedély
2.	jó osztályzat	2. jutalom üdülés
3.	magasabb összegű zsebpénz	3. étel kiegészítés
4.	jutalomüdülés	4. magasabb összegű zsebpénz
5.	nevelői-tanári dicséret	5. jó osztályzat
6.	igazgatói dicséret	6. igazgatói dicséret
7.	ételkiegészítés /csokoládé stb./	7. tanári-nevelői dicséret
8.	játékszer	8. társak elismerése
9.	társak elismerése	9. játékszer

Elemzés:

A 2 korosztályban a kimenő és a magasabb összegű zsebpénz szerepe nagy. A pubertásra a jutalom üdülés és az ételkiegészítés jelentősége nő. A tanári elismerés a középmezőben van!? - erkölcsi értékű, de egyéb tárgyibb ösztönzők preferáltabbak. Az osztályzat fértése pubertásra csökken. Némileg előbbrelép a társak véleménye. /lásd. referencia elv/. A játékszer kevésbé ösztönöz - igaz elég sok volt ezekből.

A táblázat tapasztalataim szerint is reális képet mutat. Ettől függetlenül a 9 tényezőnek /ténylegesen sokkal többet használnak!/ volt "mozgósító ereje". Dirrekt hatás!

Arra is törekedtünk, hogy egyre több gyermek értse meg: a hasznos-értelmes cselekvés önmagáért szükséges és nem az érte kapott elismerés az elsődleges.

4. A VII. TÉMAEGYSÉG FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A munkára nevelés területe:

1. A kiszolgáló-önkiszolgáló munkatevékenységek ellátása színvonalát elfogadhatónak lehet értékelni.

Az életkorspecifikus tulajdonságok, szokások kialakítása, pótlása azonban rendkívül sok problémát jelentett /pl. a cigány származású gyermekek előzetes nevelési körülményei miatt az elemi szokások kialakulatlanságával is állandóan számolnunk kellett. - V.ö. Nagy J., 1982./.

2. A serdülők tanulmányi tevékenysége /mint legfőbb munkájuk V.ö.: Ágoston Gy., 1970./ alacsony szintű. Mind prepubertás, mind pubertás korban a "tanulási eszközfunkciók" készsége gyengén fejlett. /olvasás, írás-helyesírás, kifejező, gondolkodó készség/. A tanuláshoz szükséges motivációk, érdeklődés fejlesztése nehézkes. A tanulási módszerek önálló alkalmazására pubertáskorban is kevesen képesek. A jelenlegi tanterv /1978-as/ csak "minimum szinten," a tantervi törzsanyag elsajátításával teljesíthető!

3. Az intézmény illetve a lakóhely közművelődési tevékenysége hatékonysága kívánni valókat hagy maga után. Feltétlenül több kulturális program választék indokolt. /különösen észlelhető ez a pubertáskorúak esetében!/

4. A technikai-manuális tevékenységek iránt nagy az érdeklődés. /techn. szakkörök/. Értékes munka produktumaik létrehozásával ismereteik, speciális készségeik fejlődtek. A pályaorientálás megalapozásában, egészséges személyiséggé rendeződésben és a társadalmi tulajdonhoz való helyes viszonyulásban ezek hatása tükröződött.
5. A közhasznú, környezetvédelmi tevékenységek /társadalmi/ közkedveltek voltak, önkéntes részvételi készség megfelelően értékelhető. Ugyanakkor ha elszigetelten is, de "visszahúzó" erővel is kellett számolni. Megjegyzem a nevelői kifejezett példaadás ezeket is mobilizálni tudta. /esetet, lapátot fogott a nevelő is!/
6. A nyári szünideji önkéntes egyéni és csoportos mezőgazdasági munkavállalások szintén kedveltek. /ezek segítségével teljesülhettek a dologi vágyálmok pl.: rádió, kerékpár stb./.
7. A testületünkben elég lassan honosodott meg a szemlélet: a "ne mindent készen adni a gyermekeknek!?" Tehát megkövetelte az előrelátás, tevékenységekre építő gondolkodásmódot és az ezekkel járó szervezési többletmunkák vállalását. /Gubi M., 1969./
8. A munkára nevelés szintén elősegítője volt az erkölcsi jellem fejlődésének. /pl.: a kötelességtudat, szorgalom, a másokért tenni akarás, az öntevékenység, céltudat,

akaratí tulajdonságok, az értékes tettek, produktumok, rongálás elítélése, az emberi együttműködésből adódó pozitív kapcsolatok, sikerélmények stb./

Összegezve: A nevelőotthon nevelőjei munkáltatását /szellemi-fizikai/ biztosítani képes. Jelenleg azonban a gyermekek többsége inkább a fizikai jellegű tevékenységek irányában aktívabb, viszonyuk ehhez jó.

Feltétlenül indokolt az intellektuális tevékenységek /s főleg a tanulás vonatkozásában/ tovább vizsgálni az oki tényezők hatását és keresni a változás lehetőségeit, a jelenlegi helyzettel nem elégedhetünk meg!

VIII.

T É M A E G Y S É G

AZ ÁLLAMI GONDOZOTT SERDÜLŐK "ÉNMEGVALÓSÍTÓ" ÉS
PERMANES NEVELÉST MEGALAPOZÓ TÖREKVÉSEINEK NEVE-
LŐOTTHONI TAPASZTALATAI

RÉSZTÉMAK

	Oldal
A/ A SERDÜLŐK VISELKEDÉSMODELLJEI, MOTIVÁCIÓ	200.
1. Viselkedésmodell, példakép választás	201.
2. Motiváló tényezők hatása életideáljaikban /érdeklődés, pályaaorientáció/	205.
B/ A SERDÜLŐK ÖNÉRTÉKELŐ, ÖNMEGISMERŐ TEVÉKENYSÉGE	215.
1. A referencia-elv érvényesülése	216.
2. Néhány pszichés, intellektuális képesség önmegítélése	218.
3. Az erkölcsi fejlődés tendenciája önértékelésükben	226.
C/ KORREKTIV ÉS ÖNFEJLESZTŐ RÉSZPROGRAMOK A SERDÜLŐ SZEMÉLYISÉG ÖNKÖVETELÉSÉBEN	237.
D/ ÉNMEGVALÓSÍTÁSI TENDENCIÁK A SERDÜLŐK ÉLETTERVEIBEN	242.
1. Közösségi-közéleti tevékenység, mint életcél	245.
2. Szocialista erkölcsi normák szerinti életvitel, mint életcél	246.
3. Családalapítás, családi kapcsolatok alakítása, mint életcél	248.
A témavizsgálat főbb megállapításai	253.

AZ ÁLLAMI GONDOZOTT SERDÜLŐK "ÉNMEGVALÓSÍTÓ"
ÉS PERMANENS NEVELÉST MEGALAPOZÓ TÖREKVÉSEI-
NEK NEVELŐOTTHONI TAPASZTALATAI

A serdülőkorról szükségszerűen együttjáró szomatikus-pszichés változások a korábbi kisiskoláskor viszonylag nyugodt állapotegyensúlyát megbontják. Igaz, átmeneti időszakról van szó, hiszen a későbbiek folyamán /ifjukur/ egy magasabb minőségi fokon a személyiség ismét egyensúlyi helyzetét visszanyeri.

A nevelőotthonban élő gyermekek /serdülők/ pszichés érzékenysége éppen személyiségzavaraikból eredően e változásokra érzékenyebbek, de anomália azért az ő esetükben is ritkább jelenség. Nagyon fontos nevelői feladat a változások "jobb felismerésére" felkészülni és azt tudatos eljárásokkal befolyásolni. /Dúró Lajos, 1969./

A serdülőkör nagyon komoly feladat elé állítja a gyermeket: a társadalmi környezethez, világhoz való viszonyát kell "újrarendeznie". Ez önmaga helyzetelemzését, helyes igazodást, alkalmazkodást tételez. /Kiss Tihamér, 1978./

Ebben a fejlődési szakaszban ezért különösen nagy szerepet kap a serdülő önmegismerése, énképének stabilabbá válása, a reális önértékelés, az életideálok megtalálása, a helyes

viselkedésmodellek keresése. /Kiss T., 1978, Buda B., 1970./

A nevelőotthonban élő állami gondozottak egész későbbi élettevékenysége, életútja milyensége szempontjából rendkívül fontos, hogy képessé váljon rövidebb és távolabbi perspektívákban szabályozni tevékenységét! /Veczkó J., 1973./

A serdülőkor már alkalmasnak ígérkezik a fiatalok olyan irányú felkészítésére is, hogy az életük folyamán bekövetkező változásokhoz /tudományos-technikai fejlődés, életpálya, társadalmi élet, egyéni élet stb./ aktív módon alkalmazkodni képesek legyenek. /Ágoston György, 1976./

A nevelőotthon serdülőinek fejlődését az alábbi területeken vizsgáltuk:

- A/ A serdülők viselkedésmodelljei, motivációi
- B/ Elemi önismereti és önértékelő képessége
- C/ Korrektív-önfejlesztő részprogramok önkövetelésükben
- D/ Én megvalósítási tendenciák éleletterveikben.

A vizsgálatok módszerei önvallomások, kérdőívek, beszélgetés, megfigyelés.

A/ A SERDÜLŐK VISELKEDÉS-MODELLJEI, MOTIVÁCIÓ

A nevelés kulcskérdései közé tartozik, hogy neveltjeink elé mennyire tudunk olyan pozitívan értékelhető magatartási /viselkedési/ módokat állítani, melyeket szívesen elfogadnak, melyekhez igazodni kívánnak.

/Zsinszky L., 1978./ Tehát olyan pozitív példaadás és példakövetés gyakorlatát kell kialakítani, amely különösen a serdülők vonatkozásában regulativ, viselkedés-irányító szereppel bír. Ehhez nagyon fontosak a reális, kommunista nevelésnek megfelelő példaképek, eszmények megismertetése, beépítése a személyiség egész viselkedéskulturájába. Az erkölcsi követelményszerűségek interiorizációja /követelmények individualizációja/ csak úgy lehetséges, ha a jó példák tudatos megválasztása során az erkölcsi tartalom feldolgozása együtt jár az ítélőképességgel, valamint az indentifikációs képesség fejlesztésével. /Ágoston Gy., 1970./

Sajnos serdülőink erkölcsi fejlődését éppen a korábbi életük során tapasztalt negatív, normáinktól eltérő példák is károsan befolyásolták. A viszonylag zárttségű nevelőotthonunk^{nak} ezek ellensúlyozására, új, pozitív értékek személyiségbe való beépítésére egyaránt törekednie kellett. Végeredményében több irányú tennivaló megoldásáról volt szó. /Duxné N.K., 1964; Ranschburg J., 1975./

1. Elsőként a serdülőink viselkedésmóddal választásáról
kivántunk tájékozódni.

A "C" jelű kérdőív 1. sz. kérdése:

Magatartásod fejlesztéséhez, alakításához kitől?
honnan veszed a jó példát? /8 alternatíva, 3 válasz je-
lölhető!/

A válaszok megoszlását a 41. sz. rangsor-táblázat
mutatja:

41. sz. táblázat

/a rangsor 1. a leggyakoribb minta!/

Rangsorolás

Prepubertáskorban

1. Uttörőélet-törvénye
2. nevelőotthon házirendje
3. nevelők
4. szülő vagy nevelőszülő
5. barát, csoporttárs
6. hősök, nevezetes emberek
7. ifjvezető
8. egyéb: patronáló, leány,
rokon, stb.

Pubertáskorban

1. nevelőotthon házirendje
2. úttörőélet törvénye
3. nevelők
4. barát, csoporttárs
5. szülő, nevelőszülő
6. hősök, nevezetes
emberek
7. ifjvezető
8. egyéb: leány, rokon,
patronáló,
beat zenészek

Elemzés:

Rendkívül érdekes, hogy a serdülők viselkedési modellként tárgyi jellegű dokumentumot értékelték első helyen. /tábl. 1.-2.sor/.

Ennek oka szerintem: a 2 dokumentum számukra egy kissé "erkölcsi kódex" is volt. A "nevelőotthon házirendjét" a gyermek-képviselőt bevonásával készítettük, ebben jogaik, kötelességeik, kedvezményezettség stb. benne szerepelt - a serdülőink sajátjuknak érezték, elfogadták. Az "úttörőélet törvénye" viszont a mozgalmi akciókhoz való hozzáállásban, vállalások teljesítésében is hatott és fordítva.

Tehát az erkölcsi normatívákhoz való igazodás készsége ebben feltétlenül kifejeződik.

Megfelelő a "nevelők" értékeltsége mint példakép, illetve a szülők, nevelőszülőké is. /sajnos az u.n. "kettéhasadt szülőkép" következményeivel volt alkalmunk találkozni!/ Pubertáskorra megnőtt a kortárs csoport, illetve barát szerepe. /tábl. 4. sor./

Sokatmondó, hogy a "hős, egyéb nevezetes személyek" példaképkénti belépülése nem megfelelő. /tábl.6.sor/.

A tábl. 8. sora jelzi: példakövetésre kevés más személy jött számításba!?

Néhány önvallomás vonatkozó részlete:

"Az én példaképem T.B. aki jó pilóta és jó családapa. Rá szeretnék hasonlítani." /11 éves/

"Példaképem Old Satterhand a vadnyugati vadász. Megfontolt, bátor és hőséges." /11 éves/

"Az édesapám a példaképem, mert nem fogyaszt szeszes italt." /12 éves/

"A példaképem L.I. a barátom, aki ügyes, szorgalmas." /13 éves/

"Példaképem Kulin György. Ő a legjobb magyar csillagász." /12 éves/

"Az én példaképem édesanyám, mert segítőkész és jól végzi a munkáját." /12 éves/

"Példaképem egy brigád vezető. Rendes, dolgos ember." /12 éves/

Pubertáskori példaképekből:

"Az én példaképem az egyik testvérem. Jó magatartású, jó szivü, mindenkinek segít. Barátságos, nem szokott hazudni." /13 éves/

"L.I. a példaképem aki ügyes és szorgalmas, kár, hogy ideges." /13 éves/

"A barátom a példaképem, mert szerény és bátor." /14 éves/

"Példaképem az osztályfőnököm. Egész élete rendezett. Kitűnő tanár. Amit elhatároz meg is teszi." /14 éves/

"M.tanár bácsi a példaképem. A gyermekeket megérti és segíti." /15 éves/

"Az én példaképem Kádár János, mert jószivü a néphez és nagyon szeretik." /15 éves/

"Grosics Gyula az egykor válogatott labdarugócsapat kapusa a példaképem. Én is kapus vagyok, kicsit kezdek rá hasonlítani." /14 éves/

Esetelemző, illetve etikai csoportos beszélgetések alkalmával a példaképválasztás, követési készség "miért"?-jeire kerestük a választ.

Némileg csoportosítva:

a/ erkölcsi "jó" tulajdonságok

/Pl.: segítőkészség, szorgalom, igazságszeretet, felelemeztttség stb./

b/ erkölcsileg nagy tettek véghezvitele

/pl.: hősiesség, mártíromság stb./

c/ testi-fizikai tulajdonságok

/pl.: testi erő, szépség, ügyesség stb./

d/ értelmi tulajdonságok

/Pl.: jó modor, találékonyság, okosság stb./

e/ Társas viszonyok alakítása

/pl.: szervezőkészség, együttműködő készség stb./

f/ Tevékenységekbeni teljesítmények

/pl.: jó tanulás, jó sportoló stb./

g/ Speciális készségek

/pl.: szépen táncol, jó zenész stb./

h/ Külső megjelenés, jegyek

/pl.: ápoltság, gondozottság, tisztaság stb./

Modellválasztásaikban sok volt a szituatív jelleg.

Általában egy-két, éubertáskorúaknál néhány tulajdonság, viselkedési forma kiragadása volt jellemző.

Negatív példák is szerepeltek felsorolásaikban, esetenként negatív tulajdonságokat is preferáltak, illetve azonosulási készség volt észlelhető.

Összegezve: Az önvallomások, önjellemzések, a csoportos beszélgetések is jelezték, hogy a serdülők példakép repertoárja szűkös, egy síkú. Peldaképük alanyait legtöbbször közvetlen környezetükben vélik megtalálni, de hat a "csoport eszménye" is. /Zrinszky L., 1978./

Tehát sokkal több vonzó, pozitív példára, eszményképre lenne szükség a nevelés folyamatában, hogy az erkölcsi értékek jellemtulajdonsággá szilárduljanak.

Megjegyzem: a televízió műsorai sem mindig a pozitív példák megerősítését szolgálják. /pl.: krimi filmek, egyes énekesek viselkedése, dalaik mondanivalója stb./

Nevelőmunkánk során fontosnak tartottuk a pozitív minta források felkutatását, a serdülők irányulásának befolyásolását ill. a negatív példák ellensúlyozását.

2. A témakör másik nagyon fontos kérdése: A serdülőket motiváló tényezők hatása életideáljaik, életcéljaik megtervezése, megvalósítása vonatkozásában.

Az ember motivációiban megtalálhatóak a külső késztetések mellett az elérendő célok képzete is. /Kelemen L., 1981./ A motivumok tehát a célok illetve célrendszerek megvalósítása igényét jelzik, egyben tükrözik a személyiség értékrendszerét is.

A személyiség törekvéseiben egyes dolgok jelentőssé válhatnak és ez irányultságot, érdeklődést eredményez. Az érdeklődés azt igényli tőlünk, hogy a dolgot alaposan ismerjük meg, vegyük birtokunkba, rendelkezünk vele. /Veczkó J., 1973./ Az érdeklődés motivációja rendkívül erős. Szerepe az életre való felkészülésben igen nagy. /Kelemen L., 1981./

A nevelőotthoni pedagógus legfőbb feladata: a nevelteket felkészíteni, alkalmassá tenni szocialista társadalmunk építésére, az abban való aktív részvételre.

Ezért a serdülők körében, akik a szélesebb értelemben vett társadalmi gyakorlat küszöbén állnak, méginkább szükséges az érdeklődés problematikájának előtérbe helyezése: motivációs rendszerek kialakításával, motivumneveléssel. /Ágoston Gy. 1970./

A nevelőotthonban nevelkedő serdülők pszichikus képességei általában normál korosztályú társaikétól gyengébb szintű, sajnos érdeklődésük terén is bizonyos beszűkültség észlelhető. Pl.: a 7.-8. osztályos állami gondozott csoport sok tagja teljes elmélyültséggel hallgatta a TV. óvodásoknak szóló esti meséjét - amíg családban élő kortársaik Verne-könyveket olvastak!/? Tekintve, hogy az erkölcsi nevelés az intellektus fejlettsége nélkül alig képzelhető el így itt é kérdést csupán ebben a vonatkozásban kívánom érinteni.

A serdülőink érdeklődésének irányát vizsgálva:

"F" jelű kérdőív 5. sz. kérdése:

Mi az ami legjobban érdekel? és mihez érzel magadban legtöbb tehetséget? /17 alternatíva, 3 válasz adható./

A válaszok megoszlását a 42. sz. táblázat mutatja:

42. sz. táblázat

/A rangsorsorkálán 1., a leggyakoribb!/
3

Elmezőben

testnevelés és sportjátékok
természettudományi jellegű tantárgyak
technikai /szakköri/ tevékenységek

Középmezőben

társadalomtudományi jellegű tantárgyak
kulturális tevékenységek /tánc, ének, zene, próza, vers mondása/
Rajz-képzőművészet
gyűjtés - hobby

Mezőny végén

idegen nyelvtanulás
politika

Elemzés:

A rangsortábla adatai alig reálisnak értékelhetők.

Prepubertás koruaknál a sporttevékenységek mellett a különböző kulturális, szereplési alkalmakat jelentő elfoglaltságok irányában volt nagy az érdeklődés.

Pubertásra viszont a leendő életpályára készülés hatása jobban átszötte érdeklődésük ~~irányát~~^{et}, így a műszaki-technikai tárgyak, elfoglaltságok kerültek előtérbe. Az idegen nyelvtanulás és a politika még keveseket vonzott - ez utóbbi is inkább a pubertáskorúakat foglalkoztatta.

Különösen motiválólágg hatottak a kulturális és sportjáték versenyeken, rendezvényeken történt sikeres szereplések, de a szakkörök kiállításai is. /fotó, barkács stb./

Serdülőink érdeklődése, irányultsága milyensége önvallo-másaikból, önjellemzéseikből is kitűnik.

Prepubertáskorban:

"Kedvenc tantárgyam a matematika, testnevelés, rajz és ének." /10 éves/

"Szeretek olvasni, sétálni." /11 éves/

"A barátaimmal sakkozni szoktam." /12 éves/

"Szabadidőmben sportolok." /12 éves/

"Szeretek verseket írni." /11 éves/

"Tudományos könyveket olvasok." /13 éves/

"Szívesen írok cikkeket az úttörőmunkáról." /13 éves/

Pubertáskorban:

"A tantárgyak között az élővilágot szeretem legjobban."
/14 éves/

"Sportolni nem szeretek, inkább történelmi regényeket olvasok." /14 éves/

"Szívesen veszek részt járási tanulmányi versenyeken." /14 éves/

"Szeretek faragni, barkácsolni." /14 éves/

"Szeretem a férfias sportokat." /15 éves/

"Nagyon szeretek a felnőttekkel komoly dolgokról beszélgetni." /14 éves/

"Bélyeget gyűjtök." /15 éves/

"Hobbym a vöröskeresztes szakköri munka." /15 éves/

A serdülők érdeklődését serkentő tényezők:

"F" jelű kérdőív 6. sz. kérdése:

Tanulmányi munkában mi serkent a jobb teljesítmények elérésére? /10 alternatíva, 2-3 választás/.

A válaszok megoszlását a 43. sz. táblázat mutatja.

43. sz. táblázat

Tanulást motiváló tényezők /a rangsor 1. a leggyakoribb/	
<u>Prepubertáskorban</u>	<u>Pubertáskorban</u>
1. jó osztályzatok	1. életpályára készülés
2. életpályára készítés	2. jó osztályzatok
3. kutatás, kísérletezés	3. alkotás, munka öröme
4. tudásvágy	4. tetszelgés az eredményekkel
5. a szocialista társadalom építése	5. tudásvágy
6. dicséretben részesülés	6. a kudarc elkerülése
7. munka öröme	7. dicséretben részesítés
8. tetszelgés az eredményekkel	8. a szoc. társadalom építésének vágya
9. a kudarc elkerülése	9. kutatás, kísérletezés
10. egyéb	10. egyéb

Elemzés:

A rangsor táblázat tükrözi, hogy a serdülők értékrend-szerében a leendő "életpályára készülés" nagy jelentőségű, tulajdonképpen a jó osztályzatok iránti igényük is ezzel összefüggő. A prepubertáskorú "tudásvágy", "kutatás-kísérletezés" a bontakozó logikai érdeklődés jele. Prepubertáskorban a "sikeres teljesítmények" iránti vágy fokozódása észlelhető. A tanulásnak szélesebb értelemben vett társadalom alakító szerepét még kevesen is-

merik fel, nem eléggé értik. Az "alkotás, munka öröme"-nek értékeltsége jelzi a tevékenységekhez való pozitívabb érzelmi viszonyulásukat!

Serdülőink pályaorientációs törekvéseit szintén vizsgáltuk. Ezek alapját önvallomásaik, kérdőíves válaszaik képezték.

A továbbiakban önvallomásaikból pályaképzéseikre vonatkozó részleteket mutatok be:

a/ Pályaelképzések prepubertáskorban:

"Későbbi tervem, hogy pilóta legyek. Ezért úgy segítek magamon, ha jobban tanulok." /10 éves/

"Apukám kőműves, én is az szeretnék lenni." /13 éves/

"Autószerelő szakmát választok, mert azok sok pénzt keresnek." /11 éves/

"Gépészmérnök akarok lenni, mert a gépek érdekelnek."

/11 éves/

"A nevelőotthonban szeretnék dolgozni, tanítani a gyerekeket." /13 éves/

"Asztalos leszek, igyekszem a szakmát jól kitanulni."

/13 éves/

"Autó-motor szerelő szeretnék lenni. Ezt elősegíti jó tanulmányi eredményem." /13 éves/

"Abban a gyárban szeretnék dolgozni, ahol a patronálóm van." /13 éves/

Elemzés:

E néhány részlet tipusos jellegű megnyilvánulásokat illusztrál. Elsősorban kiemelném, hogy már a prepubertás korban is fő motiváns tényező a hasznos, értelmes élettevékenység igénye. Észlelhető viszont a szakmák 1-1 kedvező oldalának kiragadása - tehát pályaválasztási érettségük még nem kellően fejlett. A pályaelképzelésekben nem eléggé figyelembe vett körülmény, saját személyük alkalmassága, teljesítménye. /sok még az irreális elem/. Nem általános ugyan, de kezdik felismerni a tanulás, iskolázottság szerepét a különböző pályák elvárásai vetületében.

Nevelőmunkánk során egyrészt fokoznunk kellett a pályorientációs tevékenység sikerét is megalapozó tanulmányi színvonal emelését, a gyermekek adottságainak, képességeinek, hajlamainak jobb felismerését, kibontakoztatását. Továbbá helyes pályairányító ill. előkészítő munkával megóvni őket a csalódásoktól, esetleges későbbi kudarcoktól. /Ritoók Pálné, 1978./

b/ Pálya elképzelések pubertáskorban

"Lakatosnak jelentkeztem, ezt a szakmát szeretném becsületesen kitanulni." /14 éves/

"Szeretnék magasabb fokú iskolában továbbtanulni, de az osztályzataim ezt nem teszik lehetővé." /14 éves/

"Férfiszabó akarok lenni. Nem hagyom ott az iskolát, elvégzem rendesen." /14 éves/

"Heggesztőnek készülök. Szeretnék munkatársaim, közé jól beilleszkedni." /15 éves/

"Tovább tanulok, fejlesztem tudásomat. Szeretnék munkahelyemen magasabb beosztásba kerülni." /15 éves/

"Aktívan, jó közösségben, jó munkavezetőkkel akarok dolgozni." /15 éves/

"Jó munkás, kiváló dolgozó szeretnék lenni." /15 éves/

"Munkahelyemen jól fogok dolgozni és társadalmi munkát vállallok." /16 éves/

Elemzés:

A pubertáskori pályaelképzelések realitásfoka, megalapozottsága jobb szintet mutat. Észlelhető bennük a serdülők önmegismerő, önfelmérő tevékenységének erősödése. A választott pályáknál saját elképzeléseiket, tanulmányi eredményeiket, teljesítményeiket elképzeléseikben, döntéseikben alaposabb mérlegelés alá vetik. A viszonyítás készsége is jobb. Nagyon értékes pályaelképzeléseik erkölcsi oldalú motiváltsága. /kiváló dolgozó szeretne lenni, stb./ Észlelhető a személyiség társadalmivá válása igénye is. Neveltjeink kezdeti életútján sajnos előfordult a szakmunkásképző iskolákból való kimaradás, "lemorzsolódás". /ezek mintegy 17-28 %-ban/. E tekintetben is látni önkövetelésük megnyilvánulásait.

Megjegyezni kívánom: szerencsésebbek voltak azok a nevelőotthonok illetve neveltek, ahol a szakmunkásképzést az anyaintézmény láthatta el. /pl.: Tiszadob stb./.

Ezekben a nevelés és képzés szinkronban folyt - jóval kevesebb is volt a fiatalok "életkisiklási" eseteinek száma.

Összegezve: A serdülők életideáljainak megalapozásában, különös tekintettel a pályaaorientációra a nevelőotthoni nevelőmunka hatékony eszközökkel dolgozott. Hangsúlyozom: nem kizárólag rajtunk múlt ki "mire képes?" és kiből "mi lesz?"

Felelősséggel állíthatom azonban, hogy az állami gondozott gyermekek segítése, életük fokozott figyelemmel kísérése csak a különböző iskolafokok intézményi együttműködése révén biztosítható eredményesen.

B/ A SERDÜLŐK ALAKULÓ-BONTAKOZÓ ÖNÉRTÉKELŐ, ÖNMEGISMERŐ TEVÉKENYSÉGE NEVELŐOTTHONI TAPASZTALATAI

A gyermeki személyiség célirányos fejlesztésében, tovább fejlődésében igen fontos tényező önértékelésének, önismeretének megalapozása, kibontakoztatása. Ez a pedagógiai tennivaló már az óvodáskorban elkezdődik, a serdülőkorban viszont tudatosabbá válva a cselekvés irányítója is. /Kiss T., 1978./

A helyesen kialakított önértékelő, önmegismerő képesség révén a serdülők viselkedéskulturája, adaptációja, szocialitása megfelelően befolyásolható. Nagyban elősegíti, hogy a serdülő megtalálja, reális önmagát és helyét-szerepét a mikro és makró környezetben egyaránt. Meg kell tehát tanítani önön személye, önmaga tapasztalására. /Lóránd I., 1978./

Helyes egybevetni mások és saját véleményüket önmagunkról. /Allpart: 1980./

A serdülők énképe még nem stabil. /Kiss T., 1978./

Igaz, egyre többet kezdenek saját személyükkel foglalkozni, gyűjtik az információkat, igyekeznek azokat feldolgozni - különösen pubertáskorban. A kérdés a nevelőotthonban nevelt serdülők vonatkozásában méginkább problematikus. Az előbbekben már hivatkozott körülmények miatt intellektuális teljesítményeik az életkori sajátosságaikhoz viszonyítottan több évvel elmaradtak.

Ez a körülmény még indokoltabbá teszi az állami gondozott serdülőkkel való ilyen irányú foglalkozást - már-mint önértékelésük, önismereti készségük - legalább is elemi fokon - történő megalapozását.

A továbbiakban azokat a vizsgálati tapasztalatokat kívánom ismertetni, melyek szerény mértékben, de képet adnak a helyzetről:

A vizsgálat főbb irányai:

1. A referencia-elv érvényesülése
2. Néhány pszichés tulajdonság, intellektuális képesség milyensége önmegítélésükben
3. Erkölcsi fejlődésük tendenciája önértékelésük vetületében.

1. A referencia-elv érvényesülése serdülőink viselkedésében.

A "C" jelű kérdőív 8. sz. kérdése:

Érdekel-e, hogy rólad másoknak milyen a véleménye?

/8 alternativa, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 44. sz. táblázat mutatja:

44. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	igen, nagyon érdeklő	8 fő /20 %/	4 fő / 10 %/
2.	elégge	9 fő /22,5 %/	9 fő /22,5 %/
3.	általában igen	7 fő /17,5 %/	7 fő /17,5 %/
4.	szelektál	7 fő /17,5 %/	12 fő /30 %/
5.	nem különösebben	3 fő / 7,5 %/	4 fő /10 %/
6.	alig	4 fő /10 %/	3 fő /7,5 %/
7.	nem	1 fő / 2,5 %/	1 fő / 2,5 %/
8.	visszautasítja	1 fő / 2,5 %/	-
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

Serdülőink többsége a róluk alkotott véleményre kíváncsi, érzékeny arra. /tábl. 1-4. sor/. Pubertás korra differenciálódás tapasztalható - elsősorban a kortárs csoportok illetve adott referenciaszemély véleménye a fontos.

/tábl. 4. sor/.

A véleményekkel szemben közömbösségre hajlók illetve érzéketlenek részaránya kb. 20 %-os, pubertásra némileg tovább csökkent. /tábl. 5-8.sor./

A nevelőotthon, mint pedagógiai színtér, sokféle tevékenységi szituációban adott lehetőséget serdülőink számára, hogy saját személyükre vonatkozóan információt szerezzenek. /pl.: tanulás-társadalmi munka, mozgalmi tevékenység, szabadidős-kulturális foglalkozások stb./.

Igy alkalom nyílt a társaik, nevelőik stb. azaz "mások" rájuk vonatkozó véleményét sajátjukéval egybevetni.

/Kiss T., 1978. Allport. 1980./.

Ez az énkép nem volt mentes sablonoktól, előítéletektől.

/Merei, 1976./ Valóban igaz, serdülőinknek a reális énazonosság megtalálása nagyon is nehéz feladat volt,

s ebben a folyamatban pedagógiai lehetőségeinkkel igyekeztünk segítségükre lenni. /etikai témájú kötött és kötetlen beszélgetési alkalmak, önkormányzati fórumok, osztályfőnöki órák stb./.

Serdülőink, s főleg a pubertás és postpubertások a negatív megítélésre rendkívül érzékenyen, hevesen reagáltak. /pl.: a nevelőotthon nagyközségben volt és a községben élő más fiataloktól egyetlen negatív megjegyzés konfliktust robbantott ki./ Továbbá neveltjeink nagyon vigyáztak, hogy leányismerőseik előnyös oldalukról ismerjék meg őket. A nevelőotthoni gyermek "énképvilágában" is észlelhető tehát a személyiség "igazodó-egyeztető" törekvése - ön-maga helyes megtalálása, értékelése. /Kiss T., 1978./

2. Néhány pszichés tulajdonság, intellektuális tényező milyensége serdülőink önmegítélése vetületében.

A személyiség fejlődése, alakulása szempontjából a pszichikus képességek fejlesztésének jelentősége igen nagy.

Az erkölcsi tudatosság sem következhetne be a személyiség

intellektuális tevékenysége, funkciói nélkül.

A vizsgálatban csupán néhány tényezőt kiragadva próbáltunk serdülőink önismeretéről, önértékeléséről képet nyerni:

a/ Érzelmi, indulati élet megítélése

Az "F"-1." jelű kérdőív 1. sz. kérdése:

Milyennek tartod alaptermészetedet?

/10 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 45. sz. táblázat mutatja.

45. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	nyugodt, higgadt	5 fő /12,5 %/	4 fő /10 %/
2.	megfontolt komoly	4 fő /10 %/	2 fő /5 %/
3.	mértéktartóan derűs	1 fő / 2,5 %/	-
4.	vidám	7 fő / 7,5 %/	13 fő /32,5 %/
5.	változékony érzékeny	15 fő /37,5 %/	16 fő /40 %/
6.	nagyon érzékeny	4 fő /10 %/	-
7.	csendes	3 fő / 7,5 %/	3 fő /7,5 %/
8.	zárkózott	-	1 fő / 2,5 %/
9.	dühös, ingerült	1 fő / 2,5 %/	1 fő / 2,5 %/
10.	nem tudja	-	-
Összesen:		40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

Serdülőink jelentős részaránya vallotta magát érzékeny-
nek /tábl.5. sor/. Ez egyrészt adódik a serdülőkorral
járó változás - fejlődésből, másrészt pedig a gyermekek
személyiség zavarai az okozói. /György J., 1973; Kelemen
L., 1981. és mások/.

Nyugodtnak, higgadtnak és főleg vidámnak sokan vallották
magukat, /tábl. 1-4.sor/ - ez azt is tükrözi, hogy az
otthonban sikerült elfogadható pszichés légkört teremte-
ni.

A csendesek, zárkózottak részaránya 7,5-10 %-os. /tábl.
7-8. sor/. Dühös, ingerült /tábl. 9. sor/ alig volt!?

Ez utóbbiak száma csoportonként 1-2 főre tehető.

Egyébként a táblázat adatai reálisak. A serdülők önjellem-
zéseikben is tipusos jelenségeként változékony /ideges/
állapotukról írtak. /pl.: "hamar felidegesítenek. .",
"mindig ideges vagyok . . ."stb./.

Serdülőink változékony kedélyállapotát időnként "végletes-
sé tette" pl.: a szülő/k/ által megválaszolatlan levél,
egy-egy rosszul sikerült hazautazás /elkergetés, botrá-
nyok/; de a "régi életforma" preferálása is - egybekötve
hatósági visszahozatallal; testvér/ek/ megismerése stb.

Sajnos neveltjeink élete közel sem volt felhőtlen, na-
gyon sokukat ért nyugtalanító /néha trauma jellegű/ ha-
tás - s a feloldásukhoz eszközeink ritkán voltak elégsé-
gesek.

Összegezve: affektív-érzelmi állapotukat, tartósabb jellemzőjüket elfogadható realitással tükrözte az ön-értékelés.

b/ Értelmi teljesítőképesség megítélése

Az "F" jelű kérdőív 2. sz. kérdése:

Mi a véleményed értelmi /észbeli/ képességedről?

/7 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 46. sz. táblázat mutatja.

46. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	nagyon jó	6 fő /15 %/	4 fő /10 %/
2.	elég jó	10 fő /25 %/	8 fő /20 %/
3.	átlagos	17 fő /42,5 %/	14 fő /35 %/
4.	kielégítő	4 fő /10 %/	3 fő / 7,5%/
5.	gyenge	2 fő / 5 %/	11 fő /27,5 %/
6.	nagyon gyenge	1 fő / 2,5 %/	-
7.	nem tudja	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

Serdülőink önmegítélése nem reális /tábl. 1-2 sor/. A valós helyzet ettől jóval szerényebb volt. Egyébként a pubertáskorra önmegítéléseik az önértékelés némi fejlődését jelzik. /tábl. 3-5 sor/.

Nevelőotthonunk saját, osztott általános iskolát tartott fenn, ide kizárólag a mi neveltjeink jártak. Jelenlévő számú neveltünk a tantervi törzsanyagának minimumszinten való elsajátítására is alig és komoly pedagógiai ráfordítás árán volt csak képes. A "jó" és "jobb" tanulók száma meglehetősen kevés volt.

Megjegyzés: Egyik-másik tagozatos és erősebb osztályteljesítményekhez szokott, nevelőotthoni viszonyokat nem ismerő felügyelő kolléga több tanítási óra meglátogatása után „hitte csak el, „helyzetünk valóságát”?

Serdülőink panaszkodtak, amíg nálunk voltak: pl.: "nem értem az anyagot"; "hiába tanulok"; "nehéz nekem".

A szakmunkás iskolába elkerülve pedig részben önmagukat, részben tanáraikat és beleértve bennünket hibáztattak - azt hiszen nem egészen indokolatlanul.

Következő kérdésünk a serdülők "figyelmének" önértékeltségét vizsgálja.

Az "F"-jelű kérdőív 3. sz. kérdése:

Milyen megfigyelőnek tartod magad?

/7 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 47. sz. táblázat mutatja.

47. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	pontos, kitartó	9 fő /22,5 %/	2 fő / 5 %/
2.	jó, megbízható	11 fő /27,5 %/	12 fő /30 %/
3.	lényegre irányuló	5 fő /12,5 %/	4 fő /10 %/
4.	csak az érdekest	2 fő /5 %/	6 fő /15 %/
5.	csapongó, pontatlan	12 fő /30 %/	16 fő /40 %/
6.	rossz	1 fő / 2,5 %/	-
7.	nem tudja	-	-

Elemzés:

Serdülőink "figyelem"-re vonatkozó önértékelése szántén sokkal jobb, mint amilyen a valóságban. /tábl. 1-3 sor/. A tényleges helyzetet leginkább a tábl. 4-5. sora jelzi elfogadhatóan.

Serdülőink nagy többségénél, személyiségzavara miatt a figyelem illetve koncentrációja gyenge. Ez egyben a tanulmányi teljesítmények milyenségével is legszorosabban összefügg. /a gyermekek "nem figyelése", "mással való foglalkozása" gyakori jelenség volt!/

A táblázat 4. sora a legsokat mondóbb - még az "érdekes dolgokra" is kevesen figyeltek oda.

Az adatok azonban itt is jelzik, hogy pubertáskorra az önértékelés közelít a reális helyzethez. A prepubertáskorhoz viszonyítottan fejlődést mutat.

A következő kérdés a tanultak "bevéssése-megtartása"
önértékeltségét vizsgálja.

Az "F" jelű kérdőív 4. sz. kérdése:

Milyen vagy a tanulásban és a tanultak megtartásában.
/5 alternatíva, 1 válasz/.

A válaszok megoszlását a 48. sz. táblázat mutatja:

48. sz. táblázat

Ssz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	könnyen, gyorsan tanul, - nehezen felejt	7 fő /17,5 %/	6 fő /15 %/
2.	könnyen, gyorsan tanul - hamar felejt	15 fő /37,5 %/	11 fő /27,5 %/
3.	nehezen, lassan tanul - nehezen felejt	16 fő /40 %/	14 fő /35 %/
4.	nehezen, lassan tanul - gyorsan felejt	2 fő / 5 %/	9 fő /22,5 %/
5.	nem tudja	-	-
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemzés:

A táblázat adatai a tanulás /bevéssés/ illetve emlékezeti teljesítmények vonatkozásában részlegesen tükrözi a tényleges helyzetet. Serdülőink jellemzője a nehézkes elsajátítás és viszonylag gyors felejtés volt. Pubertáskorra /tábl. 3.-4. sor/ teljesítményeik önmegítélése jobban közelít a realitáshoz.

Korábban már érintettem: serdülőink vonatkozásában a tanuláshoz szükséges "szközfunkciók" színvonala gyenge volt. /pl.: az írás-helyesírás, olvasás, beszéd, ill. kifejezőkészség és a logikus gondolkodás. Szinte alig akadt csoport, ahol ne lett volna tipusosan probléma a némaolvasással stb.

Megjegyezni kívánom, hogy a nevelőotthon a tanulók /1-8. osztályig/ délelőtti napszakban történő iskolai oktatását-nevelését megoldotta. Ehhez délután 2-2 1/2 óra u.n. szilenciumi foglalkozás tartozott.

Ezekre a szaktanárok gyakran eljártak, így bőven adódott lehetőség differenciált foglalkozásokra, a tanultak begyakorlására, készségfejlesztésre. Tanulmányi kudarc, legalábbis abban az értelemben mint egy veszélyeztetett körülmények között élő gyermeket, serdülőinket nem érte. Bár hangsúlyozom: a minimum szint elérése sem ment könnyen és ez egész továbbtanulásukra kihatott.

Óralátogatási jegyzőkönyvek, megfigyelések, gyermekekkel való beszélgetések azt bizonyították: legtöbb hiányosság a matematika, kémia, nyelvtan területén volt.

Viszonylag az élővilág, földrajz, irodalom, történelem tantárgyakban eredményeik jobbak voltak. Emlékezeti teljesítményeikben inkább a verbális, memoratív oldal, mint a logikai-összefüggésekre való támaszkodni tudás emelkedett ki.

Volt olyan elképzelésünk, hogy a felsőtagozatos neveltejeinket a nagyközségi általános iskolába járatjuk.

Ez részben a "nyitottságot", a koedukációs együttnevelés előnyeit, másrészt viszont serdülőink tanulmányi kudarcainak gyakoribbságát eredményezte volna. Így mi mégis csak többet tudtunk velük foglalkozni. "Valamivel motiválhatóbbak, némileg sikerorientáltabbak lehettek. De ismétlem: ez "viszonylagos jó volt" - a problémák a továbbtanulás során kiütköztek. /Gubi M., 1969./

Összegezve: Serdülőink önmegítélése, önértékeltsége intellektuális teljesítményeik vonatkozásában még bizonytalan, a realitásfoka nem kielégítő. Ennek ellenére a fejlődés jelei e területen is észlelhetők.

A nevelői eljárások során a serdülők erkölcsi fejlődése elválaszthatatlan azok pszichikus képessége, intellektuális teljesítőképessége fejlesztésétől. Csak így lehetséges az erkölcsi fogalmak tartalmának jobb megértése, a magatartás ok-okozati összefüggéseinek feltárása, értelmezése, a fejlett ítélőképesség viselkedés-szabályozó funkciójának megalapozása.

3. Az erkölcsi fejlődés tendenciája a serdülők önértékelésének vetületében

a/ az önmegfigyelés, önvizsgálat gyakorisága

a "G" jelű kérdőív 1. sz. kérdése:

Saját viselkedésedet szoktad-e figyelni, értékelni?

/4 alternatíva, 1 válasz/

A válaszok megoszlását a 49. sz. táblázat mutatja.

49. sz. táblázat

Sz.	Válaszalternatívák	Prepubertáskorban	Pubertáskorban
1.	igen, rendszeresen	4 fő /10 %/	4 fő /10 %/
2.	elég gyakran	7 fő /17,5 %/	17 fő /42,5 %/
3.	ritkán	18 fő /45 %/	16 fő /40 %/
4.	egyáltalán nem	11 fő /27,5 %/	3 fő /7,5 %/
	Összesen:	40 fő /100 %/	40 fő /100 %/

Elemezés:

A táblázatból kitűnik, hogy a serdülők készsége önön személyük tudatos megfigyelésére, önelemzésre, nem általános. /tábl. 3-4. sor/. Ugyanakkor a prepubertáskorhoz viszonyítva az önvizsgálódás gyakorisága emelkedést mutat /tábl. 2. sor/.

Tehát a prepubertáskori extrovertáltság, ha lassan is, de az introvertáltság irányába mutat.

A serdülő önvizsgálatában szükséges a mértéktartás. De ugyanakkor az önelemzését helytálló információkkal segíteni kell. Az önvizsgálat csak úgy lehet eredményes, ha ehhez a nevelő irányító szempontokat ad, és készlet is erre. /Kiss T., 1978./ A nevelőotthoni nevelőmunkában erre számtalan lehetőség kínálkozott, de a serdülők retardáltsága, kognitív funkcióinak gyenge szintje késleltetőleg hatott az önvizsgálat-önelemzés készsége kibontakoztatására is.

b/ A "más" és az "én" minősítése az önértékelésben

Az "F"-jelű kérdőív 7. sz. kérdése:

Viselkedésed, szorgalmad értékelése: nevelőd, barátod és önmagad szerint? /az üresen hagyott sorokba "példás", "jó", "változó", "rossz" minősítéssel értékelj!/
A válaszok megoszlását az 50. sz. táblázat mutatja.

50. sz. táblázat

Sz.	Válasz alternatíva	Prepubertás				Pubertás			
		Minősítés				Minősítés			
		nevelője	barátja	önmaga		nevelője	barátja	önmaga	
1.	példás	4 10 %	5 12,5 %	5 12,5 %		1 2,5 %	3 7,5 %	6 15 %	
2.	jó	12 30 %	14 35 %	6 15 %		11 27,5 %	12 30 %	5 12,5 %	
3.	változó	19 47,5 %	21 52,5 %	25 62,5 %		25 62,5 %	24 60 %	27 67,5 %	
4.	rossz	5 12,5 %	-	4 10 %		3 7,5 %	1 2,5 %	2 5 %	
Összesen:		40 100 %	40 100 %	40 100 %		40 100 %	40 100 %	40 100 %	

Megjegyzés: 40 fő = 100 %

Elemzés:

Prepubertás korban a legjobb minősítést a "barát" adja, majd ezt követi a "nevelő" és a legszigorúbb "önmaga".

Pubertáskorban szintén a "barát" minősít legkedvezőbben, majd ezt követi a "nevelő" illetve "önmaga".

Ugy tűnik, hogy a legreálisabb a kép, a nevelő és önmaga viszonyításában. A barát "elfogultsága" befolyásoló tényező lehet. /még akkor is, ha ebbe a szerepbe csak beleképzei magát!/
.

A táblázatokból észlelhető: az önkritikai érzés fejlődik-alakul, közelít a realitás felé. Az adatokat összevetve a hivatalos osztályzatokkal, leginkább a "nevelő" szemszögéből jelzett minősítés mutat megfelelést. Végeredményben a "nevelő szemével" illetve az ő "saját szemszögéből" adott minősítések közötti nem jelentős eltérés azt is bizonyítja, hogy az értékelés a nevelési folyamatban reálisan folyt. /megjegyzem: a csoportfórumon, valamennyi gyermek jelenlétében értékelték egymást, és indokolták is azokat!/
Tehát a serdülőink tapasztalhatták, milyen képet alakítottak ki személyükről mások és ezt egybe vethették a saját maguk által kialakított képpel, és fordítva is. A reális énkép milyensége megítélésében az önértékelésben az otthoni csoportközösségek jobban segítettek a serdülőnek, mint esetleg egy túlkényeztető, elfogult család.

Serdülőink ilyenirányú tevékenységét azonban főleg prepubertásban csupán néhány személyiségvonásnak a kiemelése, túlhangsúlyozása jellemezte. Pubertáskorban viszont a nevelői eljárások segítségével jóval differenciáltabban kezdték vizsgálni környezetük tagjait és önmagukat. Ez megbízhatóbbá tette értékelésüket, önértékelésüket. Ettől eltekintve jónéhányan voltak olyanok is, akik a megérdemelttől "többre" és "alá" becsülték egymást és önmagukat. Az értékelés - önértékelés zavarainak kiszűrése, elhárítása nem volt könnyű feladat. Munkánk hatékonysága szempontjából nem volt közömbös, hogy mikor? kinél? indokolt a nevelői beavatkozás.

c/ Serdülőink önértékelése néhány minősített terület viszonylatában

A "G"-jelű kérdőív 3. sz. kérdése:

Az alábbi emberi megnyilvánulások közül húzd alá azokat, amelyekben a korábbiakhoz képest fejlődést, javulást tapasztaltál magadban! /8+1 alternatíva, 2-3 válasz jelölhető/!

A válaszok megoszlását az 51. sz. rangsor táblázat mutatja.

51. sz. táblázat

/Az 1. helyen a legintenzívebben fejlődött terület/			
<u>Prepubertás korban</u>		<u>Pubertás korban</u>	
Rang-sor	terület megnevezése	Rang-sor	terület megnevezése
1.	tanulmányi munka	1.	érdeklődés
2.	kulturált viselkedés	2.	tanulmányi munka
3.	közösségért végzett munka	3.	kulturált viselkedés
4.	érdeklődés	4.	társas kapcsolatok
5.	társas kapcsolatok	5.	igényesebb lett
6.	aktivitás, kezdeményezés	6.	közösségi munka
7.	igényesebb lett	7.	aktivitás, kezdeményezés
8.	egyéb	8.	egyéb

Elemzés:

A prepubertáskorú nevelőotthonban élő serdülőink az akadályozó tényezők ellenére is - rendhez, munkához szoktak. Korábbi körülményeikhez képest, ^{az fejlődés.} Közösségeik, kapcsolataik alakultak, bontakoztak. Iskolai és otthoni élettevékenységük során érdeklődésük szélesedett, mélyült. Az úttörő és otthoni önkormányzatban helyüket megtalálták. De még kevésbé aktívak, igényesek. Végeredményében az értékskálára elfogadható képet nyújt. /A "korábbiakhoz képest" lásd: iskolakerülés, lopás-csavargás stb./

Pubertáskorban az érdeklődést a jobb tanulmányi előmenetelt a leendő életpálya megválasztása is motiválta.

A rend és fegyelem náluk is a korábbi állapotokhoz képest nagyobb - igaz, nem mindenkinél meggyőződéses alapon.

Kétségtelenül bővültek társas kapcsolataik. Az úttörő mozgalmi munka visszaesése sajnos tény. Igényességük mások és önmaguk irányában fokozódott, differenciáltabbá vált.

Összegezve: a problémák ellenére is a nevelőotthoni elhelyezés a veszélyeztetett környezetben élt gyermekek számára sok előnnyel jár. Az intézmény képes erkölcsi - intellektuális - kulturális fejlődésüket, igényeiket megfelelően kielégíteni, egészséges személyiséggé válásukat elősegíteni. /Tóth L., 1974./

Az utolsó kérdésünk a már meglévő és a későbbiek során kialakítandó tulajdonságok irányában informál.

A "G" jelű kérdőív 2. sz. kérdése:

A felsorolt személyiség tulajdonságok közül válaszd ki azokat, amelyek rád is jellemzők, valamint azokat, amelyeknek kialakítását mielőbb szeretnéd!

/8 alternatíva, 2-3 válasz/

A válaszok megoszlását az 52. sz. rangsor skála mutatja:

52. sz. táblázat

H.	Kialakított személyiség- vonások	H.	Kialakított személyi- ségvonások
1.	önállóság 65 %	1.	önfejlesztés igénye 62,5
2.	önbizalom 52,5 %	2.	önkritikusság 40 %
3.	önismeret 35 %	3.	önfegyelem 35 %
4.	önfejlesztés igénye 37,5 %	4.	önellenőrzés 32,5%
5.	önkritikusság 32,5 %	5.	öntevékenység 30 %
6.	önfegyelem 25 %	6.	önbizalom 27,5 %
7.	öntevékenység 22,5 %	7.	önismeret 20 %
8.	önellenőrzés 15 %	8.	önállóság 15 %

Megjegyzés: a vizsgált személyek száma 40 fő

Elemzés:

A kérdés vizsgálatát pubertáskoruknál tartottuk indokoltnak, így is sok előkészítést igényelt.

A kialakítottnak vélt, illetve értékelt személyiségtulajdonságok között a rangsor élére került az "önállóság" "önbizalom". /tábl. 1-2. helyezése/. Örültünk, hogy serdülőink biznak önmagukban, állóképességük érzik magukat az "élet kapujában". Ennek ellenére ez a valóságban elég viszonylagos: otthonon belül igaz.

Kétségtelen, sokan gyermekvezetők, nyári szünetben munkát vállaltak, részben önállóan vásároltak stb. - de ez nem elég.

"Önismeretüket", "önfejlesztő" tevékenységüket elég sokan megfelelőnek értékelték. Valóban e téren fejlődtek.
/tábl. 3.-4. helyezés/

Látható, hogy az "önkritikus", "önfegyelmező" és "önellenőrző" magatartásuk még nem kellő. /5. 6. 8. helyezés/
Valóban pubertáskorra az úttörőmunka színvonala visszaesett, már a nevelőotthoni programok nem voltak számukra elég vonzóak. Tehát ez a nevelés oldaláról is sok kérdést felvet: le tudjuk-e energiájukat kötni, változatos-élményszerű, testre szabott, nevelőhatású tevékenységi repertoárunk ^{ma/2} elég-e?

A kialakítandó személyiségtulajdonságok között vezet az "önfejlesztés" igénye. Ez nagyon pozitív tendencia: jelzi, hogy "akarnak", céljaik vannak, motiválhatók.
/tábl. 1. hely./

Látható továbbá, hogy érzik "önfegyelmük", "önellenőrzésük", "önkritikus magatartásuk" nem kellő szinten áll. Ezek fejlesztése is feltétele az életben, más közösségekben való beilleszkedésnek. /tábl. 2. 3. 4. helyezés/.

Érdekes módon az "öntevékenység", "önbizalom", "önállóság", "önismeret," a rangsor végére szorult /tábl. 5-8. helyezés/. Ez jelzi a nevelők számára, hogy a legproblematikusabb oldal éppen ez! A serdülők önállósága, önbizalma, tettvágya és sajátmaguk reális megismerése nem megfelelő. Éppen ezekre kell őket jobban felkészíteni - különösen

az önállóság, biztonság érzet vonatkozásában /Gubi M.,
1969; Lénárd F. 1980,/.

Összegezve: a vizsgálat nagyon tanulságos és reális állapo-
tot tükröz!

C/ ÖNALAKÍTÓ - ÖNFEJLESZTŐ RÉSZPROGRAMOK MEGJELENÉSE SERDÜLŐINK ÖNKÖVETELÉSÉBEN

Több szerző is megegyezik abban, hogy az önnevelés kezdetének, megalapozásának a serdülőkor kedvező időszaka.
/A.G. Kovaljov, 1974; V.A. Szuhomlinszkij, 1975./

Az önnevelés, ahogyan Kovaljov meghatározza: "az egyén önmagára irányuló, tudatos, rendszeres munkája, annak érdekében, hogy kiküszöbölje bizonyos hibáit, s olyan pozitív tulajdonságokat alakítson ki önmagában, amelyek megfelelnek a társadalom követelményeinek és személyes élettervének." /A.G. Kovaljov, 1974./

V.A Szuhomlinszkij szerint a legfontosabb: " . . . hogy ne csak a környezetében előforduló dolgokat és jelenségeket ismerje meg, hanem saját belső világát is . . . hogy önmagát jobbá, tökéletesebbé tegye." /V.A. Szuhomlinszkij, 1975./

Az önnevelés folyamatát elősegíti az a körülmény, hogy a serdülő fokozottabban figyel önmagára. Hasonlítja, viszonyítja, mérlegeli saját személyét -tehát önismerete, önértékelése igen fontos szerepet kap.

Az önnevelés elindításában a céltudatos, határozott követelménytámasztás, illetve követelményrendszer döntő tényező. Ha ezt a serdülő elfogadja, beépíti saját szemé-

lyiség programjába, a továbbiakban önkövetelése révén válik saját maga fejlesztőjévé is. /Petrikás A., 1965./

Az önnevelés előfeltételeit a nevelés teremti meg.

A nevelői, illetve a jól funkcionáló közösség állásfoglalásaival, tájékoztatásával a serdülőt ösztönzi az állandó helyzetértékelésre - így a regulatív és önregulációs képesség erősödik. A tevékenységi lehetőségekben gazdag közösségi élet alkalmas az önneveléshez szükséges személyiségtulajdonságok kialakítására, fejlettsége pl. önismeret, önelemzőkészség, önkontroll, önfegyelem, önkövetelés, önértékelés.

Az önnevelés folyamatában nagy szerepük a társadalmi motivumok pl.: erkölcsi követelmények, a közösség elismerése, a példamutatás, bírálat-önbírálat stb.

/A.S.Kovaljov, 1974./

Az önnevelés szakirodalma ma még nagyon kevésnek mondható.

Sőt az önnevelés problematikájának témafelvetése is az utóbbi évtizedben vált gyakoribbá. Ezért is szeretném messze elhatárolni magam attól, hogy bármi féle kritikai észrevételt is tegyek.

Azonban úgy érzem, napjaink pedagógiájában az önnevelés kérdése az erkölcsi nevelés területére összpontosít. Ez nagyon jó, de a "holnap" szükségletei többet kívánnak!

A "felkészülés", a "készülés", az állandó változások aktív követése a jövő útja és realitása. Ezt az igényt csak

a permanens nevelés tudja megoldani. /Ágoston Gy., 1976./

Ahogy Ágoston György megállapítja: A permanens nevelés tehát nem a régi értelemben vett felnőttnevelés, népművelés, ismeretterjesztés, nem a hiányos iskolai képzés pótlása, nemcsak az ember spontán érdeklődésének kielégítése az iskolai nevelés után, hanem az iskola előtti, az iskolai és az azt követő, az élet végéig tartó folyamatos, állandó, megszakítottatlan nevelés, amely korunkban egyre inkább minden ember életszükséglete." /Á.Gy., 1976./
Ez a "ma" iskoláival szemben új követelményeket támaszt - az iskola funkciója: megalapozni a fejlődő személyiség permanens nevelésének önirányító készségét is.

Nem hiszem, hogy bárki is állítaná: a serdülők többsége teljesértelműen vett önnevelést folytat. Ez méginkább fikció lenne a nevelőotthonban nevelt serdülőket illetően. Retardáltságuk folytán az önneveléshez szükséges érettség késésben van. Ezt jelzik az "énkép", önértékelés és más tényezők bizonytalanságai. Nehezíti az erkölcsi neveltségbeli jelentős heterogenitás, az alacsony intellektuális teljesítőképeség stb.

A nevelőotthon azonban a céltudatosan szervezett tevékenységi rendszerével, öntevékenykedtetési lehetőségeivel, az önkormányzattal járó megbízatások rendszerével jelentősen hozzájárulhat az önnevelés illetve a permanens nevelés alapozásához. Nevelőotthoni viszonylatban első-

sorban elősegítői az indokolt korrekcióknak, felzárkóztatásnak. A későbbiekben pedig a jobb 'alkalmazkodni tudást' teszi lehetővé, amire az állami gondozott serdülőknek különösen is nagy szüksége van.

A továbbiakban ezekből az önalakító részprogramokból szeretnék néhányat bemutatni, önjellemzések - önvallo-mások anyagának felhasználásával:

a/ Prepubertás kori önalakító részprogramok:

"A magatartásommal van baj. Az a vágyam, hogy jó útra térjek." /12 éves/

"Magamat nem tartom jónak. Rendes ember akarok lenni." /11 éves/

"Szeretném az úttörő munkából a részem jobban kivenni." /12 éves/

"Szorgalmam változó. Minden tantárgyból szeretnék javítani." /13 éves/

"Természetemben uralkodó a lopás. Szeretnék erről leszokni." /13 éves/

"Igyekszem tanulni, dolgozni. Megpróbálok jól viselkedni." /13 éves/

b/ Pubertás kori önalakító részprogramok:

"Rájöttem, hogy az egészségemet rontom a dohányzással.

"Le akarok erről szokni." /14 éves/

"Sajnos van olyan, hogy rosszba keveredek. Nem hallgatok a barátaimra és ilyenkor baj van belőle. Szeretnék ezen változtatni, biztosan tudnék is." /14 éves/

"Nem vagyok szökös természetű. Igaz amikor idehoztak, el akartam szökni. De most már meggondoltam." /15 éves/

"Első osztályos koromban megbuktam. Akkor megfogadtam, hogy soha többet nem fogom elhanyagolni a tanulást. Ez sikerült. Elmondhatom, jó tanuló vagyok." /15 éves/

"Ha valamit nem jól csináltam, szeretem ha megmagyarázzák nekem. Akkor mindig elgondolkozom és belátom, hogy a javamat akarják." /15 éves/

"A játék miatt kötelességeimről hamar elfelejtkezem.

Örökké beszélek. Megpróbálok rendesebb lenni." /15 éves/

Elemzés:

A prepubertáskoriban önjellemezések - önvallomások arról tanuskodnak, hogy az önelemzés - önértékelés igen kezdetleges szintjén állnak, önismeretük meglehetősen szűk területre korlátozódik. Ezért részprogramjaikban dominánsan 1-2 személyiség tulajdonság alakítása szerepel - ez is főleg tanulmányi és magatartási vonatkozású. Nem differenciált. Az "általános jóra" való törekvés tükröződik. A nevelő által támasztott erkölcsi követelmények elfogadási készsége a jellemző. Az önkövetelés még nem rendszer.

A pubertáskoriban anyag is az önalakítási folyamatok alacsony, elemi szintjét jelzi. Részprogramjaik valamivel differenciáltabbak, indokoltságuk jobb. Itt is jellemző a "jóra" törekvés, de a serdülők igénylik a segítséget, iránymutatást is! Náluk is kevés a magát tudatosan vizsgáló. Részprogramjaik elég sablonosak, de a korrekciós készletek gyakoribbak.

Az új, 1978-ban bevezetett általános iskolai Nevelés és oktatás tervében már a nevelés mellett az önnevelés igénye is hangsúlyt kapott. Feltételezem, hogy ez a nevelői eljárásokban is realizálódik és szélesebb gyakorlatá válik a 2 féle nevelési folyamat dialektikus egymásra hatása jegyében munkálkodni.

D/ ENMEGVALÓSÍTÁSI TENDENCIÁK SERDÜLŐINK ÉLETERVEIBEN

Számos forrásmunka megerősíti azt a tényt, hogy a serdülők fokozottan figyelnek önmaguk személyére. Elemző, vizsgáló, értékelő tevékenységükkel az önérdeklődés tárgyai és alanyai is. Keresik az önmaguknak gyakran feltett kérdésekre a választ: "kik ők?", "milyenek?", "mire képesek?" stb. /Buda B., 1970., Mohás L, 1975., Kiss T., 1978. és mások./

A fejlődő serdülő azonban e "befordultsága" ellenére a világ, a társadalom irányába történő "nyitáskészségéről" is tanubizonytságot tesz. A szélesebb társadalmi életgyakorlat küszöbén állva keresi-kutatja milyen lehetőségeket kínálhat számára a - jövő -. Ehhez számbaveszi saját képességeit, mintegy önszámvetést készítve próbálja kialakítani eljövendő életével kapcsolatos elképzeléseit.

G.W. Allport rámutat arra: ". . .a kamasz tudja, hogy jövőjének tervszerűnek kell lennie. . ." /G.W.Allport, 1980./
A serdülő fejlődésében ez új, minőségi tényező.

A szerző hangsúlyozza, hogy a hosszútávú célok, eszményképek gazdagítják az én-ként létezés érzését.

Az is előfordulhat, a kitűzött életcélok és a megvalósítás lehetőségei között nagy az eltérés. Allport ezzel kapcsolatban az igényeknek életvezetésünk valós "méretére" történő leszállítását teszi feladattá, a felnőtt korra. A mai viszonyok ismeretében ez lényegében "igazodást, egyeztetést" /Kiss F., 1978;/ illetve a változó körülményekhez való alkalmazkodni tudást jelenti. /Ágoston Gy., 1976./

A serdülő tehát törekszik céljai megvalósítására. E folyamatban tökéletesíti önmagát, igyekszik autonóm személyiséggé válni.

A reális életcél tulajdonképpen szükséglet tendencia kifejeződése, nagyon erős motívum. Ennek beteljesedése érdekében már a serdülő is képes komoly intellektuális - érzelmi - akarati erőket mozgósítani. Végeredményében ez a folyamat az ő önkieljesedése, önmegvalósítása.

Katona Katalin az "emberi élet boldogságá"-t teszi a középpontba - hiszen a vágy beteljesedése, a siker feletti öröm az eredményes tevékenység jelzője. /Katona K., 1964./

Azt hiszem, - ma - nagyon is érdemes elgondolkozni I.Sz. Kon időszakos megállapításain, melyszerint csupán

a cél kitűzése önmagában kevés. Figyelembe kell venni a céleléréshez szükséges módokat - eszközöket. Az életterv tehát legyen "aktív". /I.Sz. Kon, 1979./

A nevelőotthoni nevelés célja és feladata - a társadalmi célkitűzések figyelembevételével - a neveltekből a szocialista társadalom számára hasznos, erkölcsös, boldog embereket nevelni. A mások / s elsősorban szüleik/ hibája miatt kedvezőtlenül alakult sorsuk közel sem a végső állomás. Reálisan kialakított távlatokkal, perspektívákkal életük jó irányba kiteljesedhet, de ebben nekik maguknak is cselekvően kell részt vállalniuk. A nevelőotthoni nevelés is a maga eszközeivel elősegítője kell, hogy legyen a fiatalok munkára, társadalmi feladatokra, házasságra való felkészítésében. /Ágoston Gy., 1976./

A vizsgálat során feldolgozott, közel 100 db. életterv nem tanulás nélküli. Jelzi, hogy serdülőink akarják életük jobbítását, ennek elérése érdekében már vannak célképzeteik. Életterveikben ugyan még a programfélék választéka kicsi, de annál figyelemre méltóbb!

A továbbiakban az élettervek részleteiből a különböző életcélok irányulás szerinti csoportjait kívánom bemutatni. Megjegyzés: a pályaválasztás ^{orientáció} problematikáját már korábban ismertettem, ezért itt csak utalás ^{+ felek.} lesz arra!

Életcél - csoportok:

- a/ Közösségi, közéleti tevékenység
- b/ Szocialista erkölcsi normák szerinti életvitel
- c/ Család alapítás, harmónikus családi élet

A megszokott családi kötelékek /vélt család, szülő/
- irányába megnyilvánuló magatartás

A vizsgálati anyag bemutatása:

1. Közösségi - közéleti tevékenység, mint életcél

- "Megértő, jó közösségbe szeretnék kerülni." /12 éves/
- "Szeretném, ha munkatársaim megbecsülnének" /13 éves/
- "Segíteni akarok a közösségnek, hogy fejlődjön." /14 éves/
- "Jó és rendes emberek között akarok élni." /12 éves/
- "Szeretnék a KISZ-nek tagja lenni és ifjúsági vezetőként dolgozni." /13 éves/
- "Kommunista szeretnék lenni." /14 éves/
- "Szocialista brigádban szeretnék dolgozni." /15 éves/
- "Ha a társadalom valamivel megbiz, szívesen elvégzem." /13 éves/

Elemzés:

A serdülők "társadalmazása" kedvező képet mutat. Még a cél mellett hiányzik a "hogyan?".

Az egészséges törekvés azonban feltétlenül pozitív. Az élettervek jelzik a kapcsolatok kialakítása iránt megmutakozó igényt. Kitűnik a közösségekbe való beilleszkedés vágya ill. személyük elfogadásának igénye. Néhány serdülőnél már a politikai hová tartozás? csirái is megjelennek.

2. A szocialista erkölcsi normák szerinti életvitel,
mint életcél

- "Rendes emberként, becsületesen akarok élni." /11 éves/
"Igazságos leszek felnőtt koromban is." /12 éves/
"Segítőkész, önfeláldozó szeretnék lenni" /12 éves/
"A törvényeket be fogom tartani." /13 éves/
"Megbecsült, tiszteletben tartott emberként akarok élni." /14 éves/
"Szeretnék boldogan élni." /14 éves/
"Megbízható, megfontolt leszek." /15 éves/
"Őszinte leszek a fiatalokhoz." /15 éves/
"Szeretnék káros szenvedélyektől mentesen élni." /15 éves/
"Nem akarok munkakerülőkkel, törtöntöltelékkel együtt lenni." /13 éves/
"Nem fogok szeszestalt fogyasztani, csavarogni, gyilkosságban részt venni." /15 éves/
"Nem szeretnék bűnöző lenni." /14 éves/
"Nem szeretném és nem is hiszem, hogy olyan ember legyek belőlem, mint az apám. En nem akarom más életét tönkretenni." /15 éves/

Elemzés:

Az anyagból észlelhető, hogy serdülőink a szocialista humanizmus szellemében, a szocialista erkölcsi normáknak megfelelően kívánnak élni. Erkölcsi ítéleteikben a társadalmilag értékes tettek, viselkedési formák "igenlése", elfogadási készsége kifejeződik. Pubertáskorra méginkább felerősödik a deviáns magatartási formák ha-

tározottabb elítélése, már diszkriminációs megnyilvánulások is akadnak. A serdülők számára a pozitív példák a vonzók, a negatív viselkedési modelleket elutasítják, általában a többség nem azonosul azokkal.

Értékitéleteikben, ha lassan is, de a céltudatos nevelőhatás, illetve átnevelés eredményessége megmutatkozik.

Az életcél megvalósítása, de az egész életút szempontjából is rendkívül fontos, hogy a nevelőotthont elhagyó fiatalok ne kerüljenek vissza a deviáns, erkölcsileg károsító környezetbe. Itt ugyanis a személyiség regressziója elkerülhetetlen - újra termelné a veszélyeztetettséget, a bűnözést. /Járó Mné. 1966; Huszár I. 1981./

Nagy szükség lenne tehát több megfelelő intézményre /pl.: ifjúsági otthonok stb./. De ugyanakkor az utógondozói, pártfogói felügyelet szélesítésére, tartalmasítására is. /Gayer Gy., 1964.; Dicső Il., 1975./

A volt állami gondozott fiatalok társadalmá beilleszkedését - sajnos - még napjainkban is helyenként károsan ható "előítéletekkel" fogadják - ez a diszkrimináció megengedhetetlen, sok fiatalélet elbukásának lehet forrása. /Lénárd F., 1980./

Összegezve: A társadalom szervezeteinek összehangolt, cselekvő közreműködése, valóban hatóképes segítése, odafigyelése szükséges a volt növendékek életútjának egyen-

téséhez. Saját sorsuk céltudatos formálásában azonban aktivan, öntevékenyen kell részt vállalniuk!

3. A családalapítás, harmónikus családi élet, mint életcél

"Két gyermekem lesz és békességben fogok élni a feleséggemmel." /11 éves/

"Komoly nőt szeretnék feleségül venni. Nem engedném, hogy dohányozzon és részeges legyen." /11 éves/

"En ha nagy leszek nem fogok szeszesített inni és a gyermekeimet megverni." /11 éves/

"Az én családomban nem lesz olyan . . . ahogy mi nevelkedtünk." /13 éves/

"Remélem, ha megházasodom, nem fogunk elválni." /12 éves/

"A családalapítást úgy gondolom, hogy értelmes és jól dolgozó asszony legyen a feleségem. Gyermekeimet nem adnám állami gondozásba." /14 éves/

"Ha nem lesz gyermekem, akkor intézeti gyermeket fogok patronálni." /14 éves/

"Nyugodt, rendezett családi életet szeretnék élni." /14 év/

"Két gyermekem lesz. Ugy szeretnék élni, mint a többi rendes ember. Családomnak szép jövőt akarok." /15 éves/

"Nem akarok megházasodni. Magam szeretnék élni." /14 éves/

Elemzés:

Ezekből az élettervekből 2 körülmény emelkedik ki, különösen is: egyik az, hogy a serdülők családorientáltsága

érthetően igen erős. Az anya, a család és az ezzel járó biztonság, védettség igénye, érzése rendkívül fontos a fejlődő gyermek számára. /Bagdy E., 1977./ Észlelhető, hogy a nevelőotthon bármennyire is igyekszik, ezt pótolni alig képes.

A másik körülmény, szinte projekt képet kapunk a családjukban, családi életükben folyó vagy lefolyt zavarokról. Serdülőink igen határozott, pozitív irányú életcéljai szintén bizonyítói annak a ténynek, hogy magánéletüket illetve családi körülményeiket felelősen kívánják kialakítani. Mintegy bizonyítva ezzel: a stabil, biztonságot adó családi légkör a lelkiegészségvédelem forrása és az önmegvalósító életvezetés biztosítója is. /Bagdy E. 1977./

Az élettervekből kitűnik az is, melyszerint a serdülőink komoly kritériumokat támasztanak a családalapítás vonatkozásában. /"ne legyen részeges", "dolgozó asszony" stb./ Tulajdonképpen igen summás, elitélő, de jogos értéktételeik jelzik a konkrét negatív tapasztalatok élményhatását. Ezek a problémák a gyermekekben igen erősen "dolgoznak", lekötik őket, jelezve ezek oldatlanságát, frusztrációs hatását!

A szülő modell álló szerepe nagyon befolyásolja a gyermek egész személyisége fejlődését. /Ranschburg J., 1977./

A jövő kívánalma az lenne, ha már a nevelőotthoni elhelyezés, elkerülhetetlen, hogy ezek az otthonok "családias

modell" felállásuak legyenek! /Rizner D. 1980./ Sajnos, mi csúpán a testvérek együttnevelését tudtuk megoldani - bár ez is eredmény volt!

Azonban e szomorú gyermeksors tragédiák elkerülésére mégis a legfontosabb eszköz a prevenció lenne. /Árvai I., 1974; Javoroczky I., 1977. és mások/.

A megszakadt családi kapcsolat /vélt szülő, család/ iránti magatartás, mint életcél

"Ha felnövök az idős nevelőszülőmet fogom segíteni."

/12 éves/

"Nagyon bánt, hogy nem ismerem anyámat." /13 éves/

"Ami most bánt az, hogy sohasem láthatom az anyámat."

/14 éves/

"Anyám azt akarja, ha pénzt keresek, akkor menjek majd hozzá." /13 éves/

"Csak a testvéreimmel szeretnék kapcsolatot tartani."

/14 éves/

"En megkeresem a családomat, ha még élnek." /14 éves/

"En az anyámat nem keresem fel. Ő sem volt rám kíváncsi."

/13 éves/

"Szüleimmel jelenleg is tartom a kapcsolatot." /15 éves/

"Szerettem volna megkapni a szülői szeretetet." /15 éves/

"Anyámmal szeretnék élni, de majd apámat is felkeresem."

/14 éves/

"Nagyon szeretném megérteni: mi az, hogy család?" /14 éves/

Elemzés:

Neveltjeink tragikus élettörténete ma is felindulásra készíttet. A nagyon szomorú, hogy ezek igazak!

Nevelőotthonunkban nagyon kevés volt azoknak a bentaltaknak a száma, akiknél egészségügyi - szociális, problémák, átmeneti nehézségek indokolták a bentalást, ill. térítéses elhelyezést kaptak.

Ezek a serdülők rendszeresen hazalátogattak, leveleztek, néha meglátogatták őket. Velük kevés probléma adódott. Visszaillesztésük a családba általában sikerrel járt.

A legnagyobb gondot és nem egyszer konfliktust azok a serdülők okozták, akikkel ugyan szülője/ik/ nem törődtek, nem is ismerték - mégis a gyermekekben a szülő hamis illúziója élt. Nagyon nehéz volt a gyermekekkel megértetni, hogy értelmetlen szülőjére ne pazarolja lelki erejét, ne hajtsa a felkutatás vágya stb./ Járó Mné., 1966./

De nem kis megrázkódtatással járt a testvér/ekkel/ való megismetkedés sem! Bár ennek aztán sok pozitívuma volt, azonos otthonba hozataluk esetén.

Nagyon igaza van Lénárd Ferencnek abban, hogy a neveltek hovatartozását rendezni kell. - "hazája van, szülője, családja nincs. . . " Sajnos ez a legnehezebb tennivalók közé tartozott és alig volt eredménye. A családfogalom letisztítása pedig indokolt. /Lénárd F. 1980./

A születésétől állami gondozásban álló gyermekeknek pedig képzele sem volt "anyáról", "családról", "testvérről" stb. - rendkívül foglalkoztatta őket ez a kérdés.

Fellelhető a "pénzt már kereső" gyermek befogadása igénye is - szinte hihetetlen!?

De látszik a serdülők egy részénél /a kevesek/ a szülő jogos elítélése és kivetése az életéből. /megjegyzem, ez sokszor csupán túlkompenzálás volt!/
.

A családba való visszaillesztésnél a jobban funkcionáló családgondozás sokat segíthetne - természetesen csak ott, ahol ez egyébként is lehetséges! /Kádár Jné, 1981./ A nevelőotthonban pedig családpótló tevékenység szubjektív feltételeinek javítása. /Gubi M., 1969./

A VIII. TÉMAGYISÉG FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

A serdülők "én" megvalósítási törekvései:

1. A serdülők eredményesen orientálhatók pozitív viselkedési modellek megválasztásában. A példaképeiket leginkább környezetükben keresik, amellet azonban fellelhetők olyan személyek is, akik az emberiség haladásáért sokat tettek, életüket áldozták stb. A serdülők eszményképválasztása forrásai nem elég kihasználta. A választott példakép tulajdonságainak elsajátítási, képzési módjáról nagyon kevés serdülőnél találunk információt. Szórványosan, negligált példák követésére is találunk készséget.
2. Neveltjeink, különösen a pubertáskorúak megfelelő érdeklődést tanúsítanak leendő életpályájuk, foglalkozásuk megválasztására. Pályaorientálásuk eredményes, igaz 95 %-ban szakmunkásképzésben kívánnak részt venni. Képességeikhez mérten ez reális, kivitelezhető igény - sajnos nem mindenki végzi el, ami miatt önálló életvitelük megkezdése elég problémás. Nevelési-képzési szempontból az önálló, rendszeres, kellő érdeklődési alapokra helyezett tanulmányi készségük erősítése feltétlen indokolt!
3. A szervezett közösségi élet, a rendszeres etikai nevelés alkalmi jelentékeny elősegítői mások és ön-

maguk jobb, alaposabb megismerésének, értékelésének. Általában közösségi státusz-helyüket, a szerep-
elvárások teljesítését reálisabban, intellektuális
képességeiket viszont még pubertáskorban is kevéssé
képesek objektíven értékelni. Önismeretük gyengén
fejlett, énképük még pubertáskorban is instabil.

Önértékeléseikben is sok a bizonytalanság, a szitua-
tív jelleg. Ugyanakkor már fokozottabban egyeztetnek -
igazodnak is. Keresik a módját "reálisénjük" megtalá-
lásának.

4. Az erkölcsi követelmények elsajátítása /interiorizá-
ciója/ mérsékelt ütemű, de a pubertáskorban az ön-
követelmény-támasztás igénye erősödik. A magatartás,
továbbá különböző tevékenységi szférákban képesek
önfejlesztő programok ill. korrekciós feladatok ki-
tűzésére, effektív végrehajtására.
5. Neveltjeink személyisége sajátosságai miatt az önfej-
lesztő-önalakító aktusok, részprogramok kibontakoz-
tatása csak céltudatos nevelői irányító segítséggel
lehetséges, ehhez megfelelő késztetések biztosítása
szükséges. Serdülőinknél még nem általános, de az
önmegvalósítás igénye jelei már mutatkoznak.
6. A vizsgálatok alátámasztják, hogy életcéljaik elég
reálisak, lehetőségeiket is figyelembe veszik.
Élőletterveikben nagyon sok a pozitív vonás, mely a ne-
velés eredményét bizonyítja.

7. Énmegvalósító törekvéseik erkölcsileg igen értékesek
/a társadalomban való helytállás, közéletiség, rendezett, normatív életmód, családi élet igénye, stb./.
Erkölcsei fejlődésüket alátámasztják!

 8. Permanens nevelésük alapozódását is bizonyítja, hogy
önvallomásaik, életterveik tartalmazzák a "változás-
változtatás" szükségessége felismerését. Ehhez élet-
programjaik már jelenleg is adekvátak. Remélhető,
hogy életútjuk során ez a készség tovább erősödik,
differentiálódik.
- Összegezve: "a jobbulás", "a jobbat akarás" végsőso-
ron már jelenlegi fejlettségi szintjükön is a szemé-
lyiség erkölcsi minősége tökéletesítését célozza.

B E F E J Z Ő - R É S Z

A VIZSGÁLATOK TAPASZTALATAINAK ÖSSZEGZÉSE
KÖVETKEZTETÉSEK, FELADATOK

A VIZSGÁLATOK TAPASZTALATAINAK ÖSSZEGZÉSE

A serdülők erkölcsi fejlődését igyekeztem több oldalról, többféle eljárással vizsgálni. Kétségtelen, a szigorú tudományos egzaktság, reprezentativitás követelményeinek nem tudtam eleget tenni. Ennek ellenére úgy érzem, az adott nevelési objektum vonatkozásában elég biztonsággal tájékoztat a tárgyidőszakban folyt nevelőmunkáról, annak eredményeiről, megoldandó problémáiról egyaránt.

Megítélésem szerint az ilyen és hasonló /és ha lehet sokkal jobb/ pedagógiai, pszichológiai vizsgálódások szükségesek: segítik a konkrétabb, megalapozottabb /teljesíthető/ tervezőmunkát, az előírt követelmények és teljesítmény megfelelését, a végrehajtás irányítását, korrekcióit stb.

Összegző megállapítások:

1. A nevelőotthon a fejlődő személyiség erkölcsi neveléséhez is elengedhetetlenül szükséges intenzívebb érzelmi ráhatásban, a nevelés szubjektív tényezőinek jobb kiaknázásában a kívánttól ma még elmarad. Család, illetve családi nevelést pótló funkciójában a neveltekről való anyagi-szociális gondoskodás, azok megfelelő iskoláztatása az amiben legtöbb az előbbrelépés.
2. A nevelőotthon alkalmas intézmény arra, hogy a beutalt

gyermeket /serdülőket/ a személyiségüket s ezen belül is erkölcsi fejlődésüket gátló, zavaró tényezőket, hatásokat távoltartsa, ellensúlyozza azokat, ill. a céltudatos fejleszthetőséget biztosítsa.

Ennek érdekében a nevelőotthon "zárttságát" viszonylagos, de gyakran észlelhető izoláltságát más intézményektől, szervezetektől stb. feltétlen oldani kell. Ellenkező esetben a nevelteket akaratlanul is könnyen kivonhatjuk a társadalmilag értékes hatások rendszere alól, ami viszont megnehezítené a növendékek számára a későbbi társadalmi életgyakorlatban való beilleszkedést, részvételt.

3. A nevelőotthon nevelőmunkájában egyik kulcskérdés az erkölcsileg értékes, pozitív példa, viselkedésmodell források felkutatása, azoknak folyamatos neveltek elé történő tárása. Tudatosan felkészíteni azok saját személyiség értékrendszerébe való beépítésére. /"mit?" "miért?" és "hogyan" ²egységben./ Mind a modellforrások, mind pedig az azonosulás /indentifikáció/ körülményeinek megteremtésében, eredményeink mellett hiányosság is bőven van. /a hiányosságok főleg: kevés a modell forrás, nem elég rendszeres^{en} és kifejlesztett a művelési^{alkalmasság} bázis az ítélőképességhez./

4. A tárgyidőszakban a serdülők erkölcsi fejlődése, fejlesztése eredményesnek értékelhető. A nevelőotthon megfelelően képes résztvállalni a szocialista együtt-

élésre, való felkészítésben a kommunista nevelés alapjainak lerakásában. Alátámasztására nevelési főfeladatokról különként, az 1978-as általános iskolai nevelés és oktatás terve relációjában az alábbiakat emelném ki:

a/ A nevelőotthoni közösségek szerveződése viszonylag gyors kohéziójuk megfelelő. Az önkormányzati szervezet működése, funkciói gyakorlása jó alapokat ad a társadalmi-közéleti tevékenység kifejlesztéséhez. A nevelőotthon a társaskapcsolatok fejlesztését ma még döntően a belső viszonyok között oldja meg jobban. A serdülők /neveltek/ szociabilitásának kibontakoztatásában a kül- és belkapcsolatok szélesítése, tartalmasítása egyaránt fontos és elrendő feladat.

b/ Hazaszeretetre nevelésük eredményei megmutatkoznak: hazánkhoz, annak társadalmi berendezkedéséhez viszonyuk igen pozitív. Részvételi készségük a szocialista társadalom építésében, hazánk védelmi-készségében tömegesen észlelhető. A cselekvő hazafiság igénye tény, de a serdülők életre való felkészülésében, s döntően a napi iskolai tanulásban nem realizálódik eléggé. Tehát a céltudatosabb meggyőző munka fokozása indokolt.

A proletár inteenacionalista szellem ugyan bontakozik, de még nem általános. Szemléletükben inkább az együttérző, humánus, mint a társadalmi folyamatok

közötti tudatos oksági összefüggések keresése, a jellemző. Nagyon örvendetes azonban: politikai érdeklődésük bontakozik, tájékoztatottságuk növekedése észlelhető.

c/ A humanista szellemű, kulturált-fegyelmezett magatartás terén a legnagyobb nevelési energia befektetés mellett is eredményeink igen szerények, a serdülők erkölcsi fejlődése üteme lassú. Sikerült ugyan a negatív hatótényezők visszafogó távoltartása, a meggyőző nevelőmunka is a nevelés-átnevelés vonatkozásában számtalan sok pozitív ténytet tud felmutatni - ennek ellenére a kisebb deviációk még gyakoriak. A tanórai fegyelem, a kulturált együttélés, a kölcsönös tiszteletadás, udvariasság stb. részterületén nagyon sok a javítani való. A követelménytéljesítés minimum szintűnek értékelhető.

Az előbbrelépés csak a tudatos, meggyőződéses, belső követelménnyé vált magatartástól várható.

A serdülők viselkedésképét jellemzi az elég gyengén fejlett erkölcsi fogalom és normatudat és az ettől is elmaradó effektív viselkedési gyakorlat. jellemzi.

/Az értékelés során azonban feltétlenül figyelembe kell venni azt a nem elhanyagolható körülményt: melyszerint serdülőink jelentékeny részaránya kisebb-nagyobb morális defektusokkal, elvadulva, késve kerül az otthonba. Problematikusabb nevelhe-

tőségű gyermekekből 1-1 egész osztályra való tevődik itt össze, s belőlük is "embert" kell nevelni a szó legteljesebb értelmében! /

d/ Serdülőink fizikai jellegű munka /praktikus, gyakorlatias/ tevékenységekhez való viszonya, hozzáállása és teljesítménye kielégítően fejlődik.

A szocialista tulajdonhoz való viszonyulásuk is sokat javult.

A szervezett iskolai tanulási és önálló megismerő tevékenységük mutatott szintje azonban nagyon gyenge. Társadalmunk tudományos-technikai, műszaki haladását is figyelembe véve a neveltjeink tanulási készsége, eszközfunkciós készségei szintje még jelenleg sem elégségesek. Nagyon alapos, differenciált munkára, tudatosabb képességfejlesztésre van szükség ahhoz, hogy kortársaik között a továbbiakban helytálljanak, választott vagy választandó iskoláikat eredményesen elvégezhessek!

A nevelés számára tehát kulcsfeladat: a megismeréshez szükséges és elengedhetetlen pszichés képességek tervszerű, folyamatos és differenciált eszközökkel való fejlesztése. Kiemelten kezelve a gondolkodás képessége, az érdeklődés, motivációs rendszer, az akaratnevelés területét! Fejlett intellektus nélkül az erkölcsi nevelés sem lehet kellően eredményes, a tudatos moralitásunk előfeltétele is.

5. A nevelőotthoni nevelőmunka során összefüggésben a 4/ a-d. pontokban foglaltakkal történt előbbrelépés a kommunista émbertípus személyiségtulajdonságainak megalapozásában. Az érvényben lévő követelményrendszer is figyelembe véve a morális tulajdonságok vonatkozásában jól fejlődött pl. segítőkészség, együttműködő készség, igazságszeretet, becsületes, nyílt kiállás, a javaslattevő funkció stb. szerényebbek az eredmények az öntevékenység, felelősségtudat, kötelességtudat, szorgalom vonatkozásában; a legkevésbé lehetünk elégedettek az önfegyelem, önállóság, önjelnyitás-önvezetés területén elértekkel. Serdülőink erkölcsi szálárdságáról még nem beszélhetünk, de a fejlődés ill. tendenciája azért némi derűlátásra feljogosít.
6. A nevelőotthoni nevelőmunka eredményességének legdöntőbb bizonyítéka a megfelelő felkészítés az önjelnyitásra. Az autonóm személyiséggé válás a nevelőotthont elhagyó fiatalok vonatkozásában nem tekinthető általánosnak. Serdülőink stabil énképe, reális önértékelő képessége, folyamatos-tartalmas önkövetelményrendszere csak részben megfelelő. Feltétlenül erősíteni kell a konkrét, sikeres cselekvések, teljesítmények lehetőségét. A serdülőket segíteni, informálni erkölcsi fejlődésükről és tudatos önelemző-önvizsgáló tevékenységükhöz késztetéseket, irányító szempontokat adni. Ma még a nevelőotthoni nevelés gyakorlata közvetlen követelmény-

központú, dominál az azokhoz való feltétlen alkalmazkodás. A követelményeket elfogadó-befogadó magatartás érdekében több indirrekció, alaposabb tudatosító munka /értelmi feldolgozás igénye/ és életszerű cselekvési gyakorlat szükséges. ahol a serdülő kipróbálhatja képességeit!//

Tehát a nevelőotthon ne csupán a mikrokönyezet, hanem a serdülőt váró makró környezet önállóbb élet és viselkedés gyakorlatára készítsen fel! Eredményeink ebben csupán részben kielégítőek.

7. Neveltjeink pályaorientálásának mai gyakorlatát helyes lenne felülvizsgálni. Meggyőződéssel állíthatom, megengedhetetlen és társadalmilag rendkívül káros az a gyakorlat, mely szerint a 8. általános iskola befejezése előtt túlkoros serdülőinket egyes nagyvállalatok a szakma és az általános iskolai tanulmányok egyidejű befejezése ígéretével elviszik a nevelőotthonból. Ugyanis legtöbbjük nem fejezi be sem a szakmai, sem a félbe hagyott általános iskolai tanulmányait. Regresszív környezetbe kerül, hátrányos helyzete újra termelődik.

Indokolt lenne egy olyan kísérlet felvetése, ahol az anyaintézet vállalná fontosabb alapszakmák képzését. A 3 éves tagozat első évén az alap műveltségi anyag elmélyítése és fakultatív jellegű irányulás biztosítása,

a további 2 éven pedig intenzívebb elméleti-szakmai képzés folyna. Így jobban elkerülhető lenne a lemorzsolódás. Erettebb, megalapozottabb lehetne az egész orientációs munka.

8. Neveltjeink , s különösen a végzősök reálisnak, elérhetőnek tűnő életcélokat, ideálokat állítanak maguk elé. Egyértelműen igazolja a vizsgálati anyag, hogy a szocialista társadalmunk teljesértékű, boldog építői kívánnak lenni. /hivatás-ellátás, normatív életvitel, közéletiség, rendezett családi élet/.

Mágon fontos, hogy e felelősségről is tanubizonyyságot tevő elképzeléseik megvalósulását, ne akadályozza esetleg előítélet, meg nem érték, közömbösség - hanem éppen ellenkezőleg: segítésük, figyelés a problémáikra stb. fogadja őket!

9. Az erkölcsi nevelőmunka további hatékonysága feltétlenül megköveteli a nevelőotthonos pedagógus közösségeinek folyamatos módszerkorszerűsítését.

A gyermekekkel való foglalkozás nem lehet "szolgálat" jellegű. Biztosítani kell a nevelő és neveltek szoros kapcsolatformáit, a bensőséges, érzelmileg gazdagabb együttesség élményeit.

Kell a jó szervezeti élet, de ez nem jelentheti a túlszervezettséget ill. a családias együttlétek elhanyagolását. A kettőnek a nevelőotthonban szinkronban kell lennie!

/szervezet ugyan, de "család" is, legyen az/

A ma nevelőotthonában jóval több egyéni bánásmód szükséges.

Feltétlenül gyermekközpontúbb, speciálisan felkészültebb, pszichológiai szemléletű nevelőkre kell építeni a nevelőmunkát.

10.A nevelőotthon nem nélkülözhet speciális szakembereket sem. /pszichológus, logopédus, utógondozó/. Csak ezek segítségével lehetséges teljesértékűbb a személyiségfejlesztés. A nevelőtanár nem oldhat meg mindent.

11.A rendszeres szakmai pedagógus továbbképzést szintén felül kell vizsgálni.

Minden szinten jobb tájékoztatásra, informatív együttműködésre, a módszerek egyeztetésére van szükség.

U T Ó S Z Ó

A vizsgálati adatok, tapasztalatok összegyűjtésében köszönettel tartozom volt nevelőtársaimnak, akik igyekeztek odaadó munkájukkal a gyermek és ifjúságvédelem ügyét elősegíteni.

Ezen munkát tisztelettel ajánlom az Egyetemi Biráló Bizottságnak, azzal, hogy lehetőségeimhez mértén kíséreltet tettem egy nevelőotthon erkölcsi nevelőmunkájának feltárására. Keresve azokat az aktuális pedagógiai, pszichológiai tényyszerűségeket, tennivalókat, melyek ismeretében hatékonyabb nevelőmunka végezhető az arra rászoruló neveltek érdekében!

K e c s k e m é t , 1983. szeptember

Akáb István

ÖSSZEKÖTŐ

a vizsgálatokhoz használt kérdőívek és alkalmazási területükről

Jele	Vizsgált téma	Kérdések száma
"A"	Közösségi nevelés	11
"B"	Humanista magatartás és nevelőotthoni specializáció	5
"C"	Regyelemre nevelés	8
"D"	Munkához való szoc.viszonyra nevelés	3
"E"	Hazafiságra, internacionalizmusra nevelés	4
"SZ-I"	Szociometriai felmérőlap	
	- a közösségi nevelés témájához	4
"SZ-II"	Szituációs elemzőlap	
	- az erkölcsi nevelés vonatkozó részeihez	7
"F"	Önismeret, önértékelés	7
"G"	Önnevelés	4
Összesen:		53 kérdés

"A" jelű kérdőív

Érkölcsei nevelőmunka

Közösségi nevelés témavizsgálatához

1. Hogy érzed magad nevelőotthonunkban? /1 válasz/

- nagyon jól	- elviselhetően
- eléggé jól	- nem jól

2. Közösségedben /csoport, osztály, uttörő sz./ viselkedésed, munkád alapján kik közé sorolod magad?

/1 válasz/

- példamutatók, élvonalbeliek	- problémásabbak
- jók, megbecsültek	- munkakerülők,
- átlagosak	rendbontók
	- kiközösítettek

3. Közösségedben van-e valamilyen tisztség, megbízatásod? /1 válasz/

- van	- nincs	- nem tudom

4. Ha tisztséged, megbízatásod van, azok száma, jellege? /oszloponként 1-1 válasz/

- egyféle megbízatás	- kisebb tisztség
- többféle megbízatás	- vezető tisztség

5. Megbízatásoddal mennyire vagy elégedett? /1 válasz/

- nagyon elégedett	- fontosabbat szeretnék
- elégedett	- részben felel meg
- képességen meghaladja	- elégedetlen vagyok

6. A megbízatást /okat/ hogyan látod el? /1 válasz/

- igyekszem legjobban	- ha számomra kedvező
- legtöbbször teljesítem	- nem teljesítem
- részben teljesítem	- ellenszegülök, elutasítom

7. Alkalmasnak tartod-e magad arra a megtisztelő és felelősségteljes feladatra, hogy társaid vezetője lehess? /1 válasz/

- igen	- nem szeretnék az lenni
- részben	- nem tudom
- nem	

8. A közösségi embert melyik tulajdonság jellemzi?

/1 válasz/

- jogát és kötelességét ismeri, ezek szellemében él
- jogát és kötelességét ismeri, de nem aszerint cselekszik
- csak a kötelességét ismeri és teljesíti is
- csak a joga érdekli
- egyiket sem ismeri, nem is érdekli

9. Javaslataidal elősegíted-e a színesebb, élményszerűbb közösségi élet kialakítását? /1 válasz/

- igen, rendszeresen	- nem rendszeresen
- általában igen	- ritkán
- személyes érdekelttség esetén	- egyáltalán nem

10. Véleményed szerint megvalósulnak-e a javaslatok?

/1 válasz/

- legtöbbször igen	- nem
- részben	- nem tudom

11. Közösségeitekben a döntéseket az ügyekben kik hozzák? /1 válasz/

- a gyermekcsoport	- a "nagyhangúak, erősek"
- a nevelők és a gyermekcsoport
együtt	- a barátaim
- csak a gyermekvezetők	- én magam
- csak a nevelők	- nem tudom
- befolyásos csoporttársak	

"B" jelű kérdőív

Érkölcsei nevelőmunka

A humanista magatartás és nevelőotthoni specializálódás összefüggése néhány kérdésének témavizsgálata

1. Hol? és kik között érzed magad legjobban? /1 válasz/

- kisebb gyermekekkel	- felnőttekkel
- barát /ok/ közt	- egyéb más személlyel
- jó közösségben	- egyedül
- hozzám hasonlókkal	- sehol, senkivel

2. Milyennek tartod otthonunkban a gyermekek és a felnőttek viszonyát? /1 válasz/

- nagyon jó	- lehetne jobb is
- elég jó	- elég problémás
- megfelelő	- rossz, nem megfelelő
- sokat javult	

3. Problémáid megoldásához ki az akitől a legszívesebben kérsz tanácsot, segítséget? /2 válasz/

- barát, csoporttárs	- osztályfőnök
- gyermekvezető	- igazgató v. helyettese
- iskolai tanár	- szülő v. nevelőszülő
- csoportvezető nevelő	- patronáló
	- egyéb:

4. A nevelők a gyermekek véleményeit, kívánságait szerinted figyelembe veszik-e? /1 válasz/

- igen, rendszeresen	- ritkán
- elég gyakran	- nem

5. Az alábbiakban felsoroltak közül Te mire vágyakozol
legjobban? /1 válasz/

- ajándék	- dicséret
- megbecsülés	- megértés
- sikeresség	- egyéb:
- szeretet	- egyik sem

Erkölcsei nevelőmunka

1. Magatartásod fejlesztéséhez, alakításához honnan?
kitől? veszed a jó példát? /3 válasz/

2. Az alább felsorolt emberi tulajdonságok közül válaszd ki azokat, amelyeket legértékesebbnek tartasz!

- titoktartás	- szorgalom	- becsületesség
- fegyelmezettség	- igazságosság	- tudásvágy
- segítőkészség	- önállóság	- önzetlenség
	- kötelességtudat	

3. Az alább felsorolt helytelen viselkedések közül válaszd ki azokat, melyeket legjobban elítélsz!

- káröröm	- verekedés	- szökés
- rongálás	- visszabeszélés	- lopás
- rendszeret	- irigység	- hazudozás
hiánya		
- dohányzás	- árulkodás	- durva beszéd

4. A helytelen viselkedések közül az üresen hagyott hely-
re írd be melyek illenek Rád is!

5. Hibás viselkedéseden szándékozol-e változtatni? /1 válasz/

- igen

- ROR

- nem válaszolt

6. Az alábbiak közül válaszd ki azokat, amelyekért leggyakrabban részesültél dicséretben, elismerésben!

**/3 választ jelölhetsz!/
-----**

- dohányzás elhagyása

- udvarias viselkedés

- kisebbek patronálása

- jó tanulmányi munka

- segítőkézség

- sport v. tanulmányi ver-

- közösségi munka

senyen részvétel

- becsületesség

- fegyelmezettség.

- szereplés kulturális

- szorgalom

rendezvényen

- otthon rendjének védelme

- okos, jó vásárlás

/ügyelet, stb./

- igazság szeretete

7. Az alábbi helytelen viselkedések közül választ ki azokat, amely /ek/ elkövetése miatt legtöbbször részesül-tél büntetésben! /3 választ jelölhetsz!/

- hazudozás

- dohányzás

- tanulás elhanyagolása

- lopás

- szökés

- elcsavargás

- visszabeszélés.

- megbízatás anyag végzése

- verekedés

- gúnyolódás

- rongálás

-durva beszéd

- tanórai rend/zavarás

- tiszteletlen viselkedés

8. Érdekel-e, hogy Rólad másoknak milyen a véleménye?

/1 válasz/

- igen, nagyon

- nem különösebben

- eléggé
- általában igen
- megválogatom kié?

- alig
- egyáltalán nem
- visszautesitom

"D" jelű kérdőív

Erkölcsei nevelőmunka

Munkához való szocialista viszonyra nevelés
témavizsgálatához

1. Munkában, vállalt feladatok teljesítésében milyennek
értékeled részvételeket? /1 válasz/

- aktiv, kezdeményező	- rendszertelen
- jó, megbízható	- kényszerű
- elfogadható	- rossz

2. A feladatok vállalása, végrehajtása során kikkel sze-
retszerű leginkább együttműködni? /1 válasz/

- jól dolgozó társakkal	- bárkivel
- segítőkész társakkal	- egyedül
- akiket én választok	- egyéb

3. Az alább felsoroltak közül választ ki azokat, melyek
még jobb munkára serkentenek! /4-et választhatasz!/
.

- társak elismerése	- étel kiegészítés /csokoládé/
- nevelői elismerés /dicsőret/	- játékszer
- igazgatói dicsőret	- jutalomudulás
- kimenő engedély	- magasabb zsebpénz
- jó osztályzat	- egyéb:

"E" jelű kérdőív

Erkölcsei nevelőmunka

Hazafiságra, internacionalizmusra nevelés

témavizsgálatához

1. Mi a véleményed szocialista államunk és pártunk politikájáról? /1 válasz/

- helyes, egyetértek azzal - nem tudom

- ellenzem

Válaszodat indokold is!

2. Hiszed-e, hogy egyszer minden nép kivívja szabadságát és a világon béke lesz?

- igen, meggyőződésem - nem hiszem

- hiszek ebben - nem tudom

- valószínűnek tartom

3. Érdekelnek-e a bel- és külpolitikai élet eseményei?

/1 válasz/

- igen, nagyon - nem rendszeres

- legtöbbször igen - nem

- többnyire

4. Hol szoktatok leggyakrabban politikai témájú megbeszéléseket, vitákat tartani? /1 válasz/

- egymás között - tanítási órán

- uttörő foglalkozáson - otthoni csoport foglalkozáson

- osztályfőnöki órán

- egyéb:

"SZ-I." jele
Szociometria felmérőlap
Erkölcsei nevelőmunka
a közösségi nevelés témavizsgálatához

Instrukció

Kérdések:

1. Csoportodban ki /k/ a legjobb barátaid?

.....
.....

2. Ki vagy kik? azok a csoporttársaid, akiket felelősség-
teljes munkában, vagy valamilyen fontos megbízatás tel-
jesítésében társul választanál?

.....
.....

3. Van-e olyan pajtás a csoportodban, akire rajod vagy sa-
ját ügyed, problémád elintézését rábízod?

.....
.....

4. Csoportod becsületét kik veszélyeztetik legjobban, a
közös munkát kik akadályozzák?

.....
.....

Név:

Uttörő megbízatásod:

"Sz-II". jele

Szituációs elemzőlap

az erkölcsi nevelés témavizsgálatához

1. A segítőkészség értékes emberi tulajdonság. Az uttörők "Együtt, egymásért" mozgalmi akcióban szintén jelentős. Hogyan viselkednél ha téled várnák a segítséget, vagy Te szorulnál arra? /oszloponként 1-1 választ jelölhetsz!/
a/ Ha másról van szó: b/ Ha rólad van szó:
 - szívesen, bárkit - nagyon örülnék
 - segítenék, de nem szívesen - elvárnám azt
 - megválogatnám kit? - bárkitől nem fogadnám el
 - ritkán és keveset - nem igényelném
 - nem - visszautasítanám
2. Az uttörő otthontanács határozatot fogadott el a csoportok közötti magatartási-verseny beindításáról. Te miért igyekeznél a követelményeket betartani? /1 válasz/
 - meggyőződésem, ez a helyes
 - szeretek jó példát mutatni
 - mert javítani akarok viselkedésemem
 - a kötelező előírást betartom
 - félnék a büntetéstől
 - nem szeretném elveszíteni kedveményemet
 - dicséretet, jutalmat remélnék.
3. Egyik társatok fogvelmezetlen viselkedésével a rendet súlyosan megsértette. Úgyét a csoportgyűlésen tárgyaljátok, ahol Te is elmondhatod véleményedet. Hogyan viselkednél? /1 választ jelölj!/
 - véleményemet a csoportgyűlésen mondanám el

- csoportgyűlés után, bárki előtt
- csoportgyűlés után, akikben megbízok
- csak a fegyelemsértőnek, négy szemközt
- óvatosságból nem nyilatkoznék
- hallgatnék mert félnék a megtorlástól
- egyéb okból nem
- véleményt sem formálnék

4. Megbízatásaidat, vállalt feladataidat hanyagul végezted, nem teljesítetted, ezért társaid megbíráltak. Az ügy kedvezmény elvesztésével is járhat. Ebben a helyzetben Te hogyan viselkednél? /1 választ jelölj meg!/

- elismerném hibámat és vállalnám a felelősségrevonást
- mentséget, kifogást keresnék
- a hiba mielőbbi javátételére törekednék
- nagyon elkeserednék, de okulnék belőle
- elkeserítene és még hanyagabb lennék
- visszautasítanám
- tisztaságomról lemondanék
- megtorlással ólnék.

5. Írd le, hogy Te hogyan járnál el azokkal a gyermekekkel, akik a tanulásban hanyagok, fegyelmezetlenségeikkel zavarják az otthon életét, rendjét?

/válaszodat az üresen hagyott, kipontozott helyre írd!/

6. Az uttörő csapatban, később a KISZ szervezetben, de leendő munkahelyeden is előfordulhat, hogy vezető nem megfelelően végzi munkáját. Előgedetlenek vagytok vele, más vezetőt szeretnétek. A jelöltek egyike Te is lehetsz! Hogyan befolyásolná ez tetteidet? /1 választ jelölj!/
.....

- még jobb munkát, viselkedést tanusítanék
- törekednék önmagam fejlesztésére
- hangoztatnám hozzáértésemet, tudásomat
- támogatót, protekciót keresnék
- hizelegnék azoknak, akiktől ez függhet
- mások érdemeit kisebbíteném
- erőszakos, fenyegető módon viselkednék
- úgy viselkednék, mint előtte
- egyáltalán nem érdekelne a dolog

7. Ha tudomásodra jutna, hogy valamelyik társad szökésre, bűncselekmény elkövetésére készül, mit tennél? /1 választ jelölj!/
.....

- haladéktalanul jelenteném
 - szándékáról igyekeznék lebeszélni
 - nem érdekelne, de nem is jelenteném be
 - segíteném terve végrehajtásában.
-
-
-

"F" jelű kérdőív

Erkölosi nevelőmunka

A serdülőkorú elemi önismeret-önértékelő készség-
fejlődés néhány kérdésének témavisszaforgathatóságához

1. Milyennek tartod alapfermeszetedet? /1 válasz/

- nyugodt, higgadt	- nagyon érzékeny
- megfontolt, komoly	- csendes, kedvetlen
- mértéktartóan derűs	- zárkózott
- vidám	- dühös, ingerült
- változékony, érzékeny	- nem tudom

2. Mi a véleményed értelmi /észbeli/ képességedről? /1 válasz/

- nagyon jó	- kielégítő
- eléggé jó	- gyenge
- átlagos	- nagyon gyenge
- nem tudom	

3. Milyen megfigyelő vagy? /1 válasz/

- pontos, kitartó	- csak az érdekes ragad meg
- jó, megbízható	- csapongó, pontatlan
- lényegre irányuló	- rossz
- nem tudom	

4. Milyen vagy a tanulásban és a tanultak megtartásában?

/ 1 válasz sor/

- könnyen, gyorsan tanulok, nehezen felejték
- könnyen gyorsan tanulok, hamar felejték
- nehezen, lassan tanulok, nehezen felejték
- nehezen, lassan tanulok, gyorsan is felejték
- nem tudom.

4. Röviden írd milyen terveid vannak önmagaddal, hogyan szeretnél élni a későbbiekben!?

.

.

"G" jelű kérdőív

Erkölcsei nevelőmunka

Önnevelés-Önfejlesztés témavizsgálatához

1. Saját viselkedésedet szoktad-e figyelni, értékelni?

/1 válasz/

- igen, rendszeresen	- ritkán
- elég gyakran	- egyáltalán nem

2. A felsorolt emberi tulajdonságok közül válassz ki azokat, melyek rád is jellemzők /3-4 választ jelölhetsz, egyenes vonalú aláhúzással/, valamint azokat, amelyek kialakítását mielőbb szeretnéd! /3-4 választ jelölhetsz, hullámos vonalú aláhúzással/

- Önruralom	- Önellenzrés
- Önálloóság	- Önbizalom
- Önkritikus viselkedés	- Önmagam megismerése
- Öntevékenység	- Önmagam további fejlesztése

3. Az alábbiak közül húzd alá azokat, amelyekben a korábbiakhoz képest magadban fejlődést-javulás tapasztalsz.

- igényesebb lettem önmagammal és másokkal szemben
- javult tanulmányi munkám
- bővültek, jobbak lettek baráti kapcsolataim
- javult közösségi munkám
- jobb lett a magatartásom
- többet vállalom, kezdeményezek
- több dolog érdekel
- egyéb:
- nem tapasztalok változást

5. Mi az ami legjobban érdekelt? És mihez érzel leginkább
tehetséget magadban? /3 választ jelölhetsz!/

- történelem	- ének-zenei tevékenység
- irodalom	- rajz-kézimunka
- élővilág	- tánc
- fizika-kémia	- fotózás
- matematika	- barkácsolás
- idegen nyelv	- sportolás
- politika	- gyűjtés /bélyeg stb./
- technika	- szakhőri munka
	- egyéb:

6. A tanulmányi munkában mi serkent a jobb teljesítmény
elérésére? /2-3 választ jelölhetsz!/

- tudásvágy	- a szocialista társadalom
- kutatás, kísérletezés	építősének vágya
érdekessége	- dicsőret, elismerés
- alkotás örme	- dicsékvés vágya
- leendő életpályára készülés	-a kudarc szégyellése
- jó osztályzat	- egyéb:

- egyik sem

7. Viselkedésed - szorgalmad értékelése:

- nevelő szerint:
- barátod szerint:
- Önmagad szerint:

/példás, jó, változó, rossz minősítéssel értékelj!/

B I B L I O G R Á F I A

A bentlakásos intézményekben dolgozó pedagógusok helyzete = Ped. Lapja, 34. évf. 1978. 3. sz. 1. old.

ALMÁSSY LÁSZLÓ: A nevelőotthonok társadalmi funkciója = Ped. Szemle, 1969. 2. sz.

A nevelés gyakorlata /segédkönyv, szerk.: Füle Sándor/ = Tankönyvkiadó, Bp., 1973. 251-264. old.

A nevelőotthoni nevelés továbbfejlesztésének programja = OPI. Bp., 1976.

A pedagógiai kutatás módszerei. /szerk.: Salamon Zoltán/ = Tankönyvkiadó, Bp., 1971. ELTE. jegyzet, 5-37. old.

Az általános iskola nevelési és oktatási terve = OM., OPI., Bp., 1978.

ÁGOSTON GYÖRGY: Neveléstudomány = Tankönyvkiadó, Bp., 1970. 104-281. old.

ÁGOSTON GYÖRGY: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer = Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. 9-41., 78-87; 137-163.

ÁGOSTON GYÖRGY: A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai = Tankönyvkiadó, Bp., 1965.

ÁGOSTON GYÖRGY - Kunsági Elemér: A gyermekek eszményképeinek vizsgálata. Szeged, 1969.

az ÁLLAMI oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai = Tankönyvkiadó, Bp., 1973.

ÁGOSTON - NAGY - OROSZ: Méréses módszerek a pedagógiában
= Tankönyvkiadó, Bp., 1971.

ALLPORT G. W.: A személyiség alakulása, = Gondolat kiadó,
Bp., 1980. *124-153. old.*

ÁRKOSY FERENCNÉ: Állami gondozott tanulók pszichológiai
szakvizsgálatának tapasztalatai = Pályaválasztás, 12.
évf. 1979. 1-2. sz. 61-62. old.

ÁRVAI JÓZSEF: Pedagógiai elvek a hatósági gyermekvéde-
lemben és a bírósági gyakorlatban = Ped. Szemle, 24. évf.
1974. 12. sz. 1004-1111. old.

BABAY LIRE: Tájékoztató ifjúságvédelmi megbízott neve-
lőknek = Bács-Kiskun megyei PTI., Kecskemét, 1978.
5-29, 109-130. o.

BAGDY EMŐKE: Családi szocializáció és személyiségzava-
rok = Pszichológia nevelőknek, Tankönyvkiadó, Bp. 1977.

BAKONYI PÁL - PATAKI FERENC: A marxista-leninista szemé-
lyiségelmélet és a pedagógia = Ped. Szemle, 1964. 6.sz.

BARNA LAJOS: Az ezer tagú család gondjai = Nők Lapja,
29. évf. 1977. 48. sz. 6-7. old.

BÁBOSIK ISTVÁN: Az erkölcsi tudatosság hatása a magatar-
tásra a serdülés időszakában = ELTE. Neveléstudományi
Tanszék, Ped. Közlemények, 5. sz. Tankönyvkiadó, Bp.,
1966. *11-58. o.*

BÁBOSIK ISTVÁN - M. NÁDASI MÁRIA: Közvetett ráhatás a
csoportmunkában = ELTE. Neveléstudományi Tanszék, Ped.
Közlemények 16. sz. Tankönyvkiadó, Bp., 1975. 22-114. old.

BÁBOSIK ISTVÁN: A marxista személyiségelmélet nevelés-elméleti konferenciái = Magyar Pedagógia, 1978. 1. sz. 15-26. old.

BÁBOSIK ISTVÁN: Az erkölcsi tudatosság szerepe a magatartás szabályozásában = Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. 15-63. old.

BERGMAN ERZSÉBET: Nevelési tanácsadók tegnap, ma és holnap = Magyar Pedagógia, 1978. 1. sz. 141-149. old.

BIRÓ KATALIN: Erkölcsi tudatossági szintvizsgálatok = Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. 6-24. old.

BORSI ISTVÁNNÉ: Felmérés az ált. iskolák 7. és 8. osztályában a dohányzásról és az alkohol fogyasztásról = Alkoholológia, 1979. 4. sz. 251-253. old.

BÖHM ANTAL: Szociológiai tanácskozás a többoldalúan hátrányos helyzetű csoportokról = Pártélet, 26. évf. 1981. 7. sz. 46-51. old.

BUDA BÉLA: A serdülőkor pszichológiája, Serdülőkről c. tanulm. kötet = Tankönyvkiadó, Bp., 1970. 63-101. old.

BUDA BÉLA - HAVAS OTTÓNÉ: A felnőttkor küszöbén = Tankönyvkiadó, Bp., 1974. 144-150. old., 203-224. old.

CLAUSS G., - HIEBSCH H.: Gyermekpszichológia = Akadémiai Kiadó, Bp., 1973. 61-79. old., 209-341. old.

CSER JÁNOS: 10-14 éves tanulók erkölcsi fogalmainak vizsgálata = Pszichológiai Tanulmányok III. kötet. = Akadémiai Kiadó, Bp., 1961. 149-160. old.

CSER JÁNOS: Az erkölcsi tulajdonságokat jelentő fogalmak a 10-14 éves korban = Pszichológiai Tanulmányok II. kötet = Akadémiai Kiadó, Bp., 1961. 149-161. old.

CSÖREGH ÉVA: Veszélyeztetett gyermekek lakótelepeken = Köznevelés, 32. évf. 1976. 44. sz. 5. old.

CSÖREGH ÉVA: A korrigáló-fejlesztő nevelőmunkáról = A tanító c. folyóirat XVII. évf. 1979. 11.sz. 8. old.

CSOMA GYULA: Az iskola és a közművelődés együttműködése a permanens tanulás szolgálatában = Ped.Szemle, 1974.11.sz.979.old

DICSŐ ISTVÁN: Bűnözés, utógondozás és pártfogói felügyelet = Gyermek és ifjúságvédelem, 1975. 1. sz. 15-16.o.

DJORDJEVIC: Az értékrendszer hatása a tanulók viselkedési tulajdonságainak felbecslésére = a szoc. személyiség nevelése és a közösség c. tanulm. kötet, MPT., 1970. 57-64. old.

DOBÓ LÁSZLÓ: Iskolai kudarcok, útvesztések, alkoholizmus = Alkoholológia, 11. évf. 1980. 3. sz. 162-165. old.

DURKÓ MÁTYÁS: A permanens nevelés = Az alakuló ember c. válogatott tanulm. kötet, Gondolat Kiadó, Bp., 1976. 287-320. old.

DURÓ LAJOS: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interpersonális kapcsolatainak néhány összefüggése. = M. Pszich. Szemle, 1972. 2.sz. 211-217. old.

DUXNÉ NAGY KATALIN: A fiatalkorú bűnözés okainak lélektani problémái = Ped. Szemle, 1964. 4. sz.

ERŐSS LÁSZLÓ - HANS LÖWE: Az iskolai kudarcokról = Pszichológia nevelőknek, Tankönyvkiadó, Bp., 1974. 20-80. old.

FALUDI ANDRÁS: Veszélyeztetettek = Magyarország, 15. évf. 1978. 34. sz. 29. old.

FEGYÓ JÁNOSNÉ: A nevelőszülők szerepe az állami gondozottak közösségi emberre nevelésében = Értünk, ne ellenünk, 1974. 2. sz. 33-35. old.

Fejlődés és neveléslélektan /szerk.: Radnai Béla, egyet. jegyzet./ = Tankönyvkiadó, Bp., 1969.

Fejlődéslélektan és pedagógiai pszichológia /MSZMP, MLEE. jegyzet. szerk.: Salamon Jenő - Voksán József/. = Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1977-78. 112-120. old., 346-425. old.

FENYVESSY LAJOS: Otthon nem kaptak nevelést = Köznevelés, 31. évf. 1975. 31. sz. 8. old.

Gaál Árpád: A sérült /retardált/ személyiség kialakulásának okai = a tanító c. folyóirat, 1979. 11. sz. 13. old.

GAYER GYULA: Az utógondozás pedagógiai feladatai = Ped. Szemle, 1964. 10. sz.

GÁTI FERENC: Az állami gondozott gyermekek neveléséről = Ped. Szemle, 1962. 6. sz.

GÁTI FERENC: A pszichológiai szemlélet érvényesítése a gyermekvédelemben = Psich. Tanulmányok, X. kötet.

GÁTI FERENC: Ártalmak és károsodások = Óvodai Nevelés, 29. évf. 1976. 7-8. old. 298-304. old.

Gubi Magda: Az állami gondozottak személyiség fejlődésének néhány vonása = Ped. Szemle, 1969. 2. sz.

Gyógypedagógiai alapismeretek = /szerk.: Illyés Sándor/
Tankönyvkiadó, Bp., 1980. 199-232. old.

GYÖRGY JULIA: A nehezen nevelhető gyermek = Medicina,
Bp., 1973. 5-33. old. 52-67. old.

GYÖRGY JULIA: Adalékok a gyermekkori szökés - csavargás
szindrómájához = Pszich. Tanulmányok, VII. kötet.

GYÖRGY JULIA: A veszélyeztetett gyermekek = Medicina, Bp.,
1967. 9-17. old.

GYÖRGY JULIA: Az antiszociális személyiség = Medicina,
Bp., 1968. 8-28. old.

HANÁK KATALIN: Társadalom és gyermekvédelem = Akadémiai
Kiadó, Bp., 1978. 4-27. old. 50 - 69. old.

HANÁK KATALIN: Társadalom és gyermekvédelem = Szociológiai
tanulmányok, Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 15-53. old.

HARSÁNYI ISTVÁN: Az iskolai nevelés, pszichológus szemmel
= Tankönyvkiadó, Bp., 1970. 77-143. old.

HARSÁNYI ISTVÁN: A tanulók megismerése = Pszichológia
nevelőknek, Tankönyvkiadó, Bp., 1971.

HARSÁNYI ISTVÁN ÉS G. DONÁTH BLANKA: Az értékelés és az
önértékelés kérdései a neveléslélektan szemszögéből.
= Ped. Szemle, 1966. 6. sz. 520-529. old.

HARSÁNYI ISTVÁN: Milyen személyiség tulajdonságok meg-
jelölésével értékelik egymást iskolásaink? = Pszich.
Tanulmányok, 1968. XI. 199-213. old.

HORVÁTH LAJOS: Az erkölcsi nevelőhatás érvényesítésének feltételei a tanulók közösségi tevékenységében = Ped. Szemle, 1964. 3.sz.

HUNYADI GYÖRGY: A szociometriai módszer és az interperszonális viszony. A pszichológia módszerei. = Pszich. Tanulmányok XII. 135-150. old.

HUNYADI GYÖRGYNÉ - MAJZIK LÁSZLÓNÉ: Adalékok a 13-14 éves tanulók eszménykép alakulásához = A szoc. személyiség és a közösség c. tanulm. kötet MPT. Bp., 1970. 125-136. old.

HUSZÁR ISTVÁN: A hátrányos helyzetűek Magyarországon = Társadalmi Szemle, 36. évf., 1981. 6. sz. 89-100. old.

Ifjúságszociológia /tanulm. kötet, szerk.: Huszár Tibor - Sükösd Mihály/ = Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Bp., 1969. 102. old., 287. old.

JAVORNICZKY ISTVÁN: A megelőzés a közösség feladata is. = Magyar Nemzet 33. évf. 1977. okt. 25. 8. old.

JÁRÓ MIKLÓSNÉ: A rendezetlen családi kapcsolatok megnyilvánulásai a nevelőotthonban nevelkedő gyermekek érzelmeiben, magatartásában és teljesítményeiben. = Ped. Szemle, 1966. 9. sz.

JÁRÓ MIKLÓSNÉ: A MPT. életéből - A gyermek és ifjúságvédelmi szakosztály munkájáról = Ped. Szemle, 28. évf. 1978. 10. sz. 957-998. old.

KAJUK SÁRA: Az állam gyermekei = Gyermeünk, 27. évf., 1976. 1.sz. 16. old.

KALMÁR MAGDA - Lendvainé Aba Ildikó: Társas kapcsolatok mikroszkóp alatt = Korszerű nevelés, Tankönyvkiadó, Bp., 1975.

KATONA KATALIN: Távlatok és egyéni életcélok = Magyar Pedagógia, 1964. 2. sz.

KÁDÁR JÓZSEFNÉ: A személyiségfejlődés és a gyermekvédelem = Ped. Szemle, 30. évf., 1980. 3. sz. 284-286. old.

KÁDÁR JÓZSEFNÉ: A családgondozás a gyermek- és ifjúságvédelemben = Ped. Szemle, 31. évf. 1981. 7-8.sz. 626-631. old.

KELEMEN LÁSZLÓ: Pedagógiai pszichológia = Tankönyvkiadó, Bp., 1981. 177-251., 495-547., 584-603. old.

KÉKESI KATALIN: Ne érezzék magukat feleslegesnek. Állami gondozott gyermekek a Hajdúságban = Népszabadság, 37. évf. 1979. okt. 13. 4. old.

KISS TIHAMÉR: Az énkép kialakulása és fejlődése = Pszichológia nevelőknek, Tankönyvkiadó Bp., 1978. 5-10; 73-86; 91-121, 124-130. o.

KIUPP JUDIT - BACSÓ JENŐ: A családjogi törvény rendelkezéseinek társadalmi hatása és érvényesülése az anyakönyvi és gyámügyi gyakorlatban = Állam és igazgatás, 1980. 5. sz. 388-401. old.

KOMLÓSI SÁNDOR: A család és környezet szerepe a nevelésben = Az alakuló ember c. tanulm. kötet, Gondolat Kiadó, Bp., 1976. 63-86. old.

KOMLÓSI SÁNDOR: A szülői magatartásformák mintái a felsőtagozatos tanulók szemével = Pszich. Tanulmányok, XIV. kötet, Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. 51-56. old.

KON I. SZ.: Az ifjúkor pszichológiája = Tankönyvkiadó, Bp., 1979. 104-131. old. 304-322. old.

KOVALJOV A.G.: Személyiséglélektan = Tankönyvkiadó, Bp., 1974. 231-234., 263-297., 362-470. old.

KOZMA TAMÁS: Hátrányos helyzetű tanulók falun = Ped. Szemle, 1974. 9. sz.

KÓSÁNÉ ORMAI VERA - JÁRÓ KATALIN - KALMÁR MAGDA:
Fejlődéslélektani vizsgálatok = Tankönyvkiadó, Bp., 1975. 199-280. old.

KÓSÁNÉ ORMAI VERA: A pedagógus és a nehezen nevelhető gyermek = Pszichológia a gyakorlatban Bp., Akadémiai Kiadó, 1981.

KÓTI JÁNOS: Az önálló életvitel elkezdésének problémái a volt állami gondozottak körében = Ped. Szemle, 28. évf., 1978. 11. sz. 1002-1012. old.

LÉNÁRD FERENC: Tíz tétel a családi nevelésről = Köznevelés, 1982. 43. sz. 15. old.

LÉNÁRD FERENC: Az állami gondozottak neveléséről = Ped. Szemle, 30. évf., 1980. 5. sz. 439-44. old.

LÓRÁND FERENC: A szoc. nevelő iskola funkciói = Köznevelés, 1974. 5. sz.

Magatartásminták - azonosulás /szerk.: Zrinszky László/
tanulm. kötet = Gondolat, Bp., 1978.

MAKARENKÓ A. SZ.: művei V. kötet = Akadémiai és Tankönyvkiadó, Bp., 1955. 9-97. old.

MAKARENKÓ A. SZ.: Az új ember kovácsa.

MEZEI GYULA: Hetvenöt éves a gyermekvédelem = Köznevelés, 34. évf., 1978. 13. sz. 2. old.

MEZŐ FERENC: Látogatóban otthon = Gyermekünk, 30. évf., 1979. 9. sz. 4. old.

MEZŐ FERENC: Akik tudják és akarják szeretni őket = Gyermekünk, 31. évf., 1980. 4. sz. 4. old.

MEZŐ FERENC: Csavargó fiatalok nyomában = Gyermekünk, 31. évf., 1980. 11. sz. 47. old.

MÉREI FERENC: Az önismereti érzékenység a serdülőkor kezdetén = Az alakuló ember c. tanulm. kötet, Gondolat kiadó, Bp., 1976. 127-169. old.

MÉREI FERENC: - V. BINÉT ÁGNES: Gyermeklélektan = Gondolat, Bp., 1970. 17-30., 230-250. old.

MIKUS GYULA: A normál nevelőotthonokban elhelyezett állami gondozottak családjával való együttműködés lehetőségeiről és formáiról = Budapesti Nevelő, 11. évf., 1975. 1. sz. 41-56. old.

MOHÁS LIVIA: Találkozás önmagunkkal = Móra könyvkiadó, Bp., 1979. 153-203. old.

MOHÁS LIVIA: Mit tudsz önmagadról? = Móra könyvkiadó, Bp., 1975. 149-153. old.

MURÁNYI KOVÁCS ENDRÉNÉ: A nevelőotthonban nevelt gyermekek személyiségének néhány sajátossága = Ped. Szemle, 1964. 3. sz.

MURÁNYI MIHÁLY: Az értékorientációk fejlesztése = Pszichológia nevelőknek, Tankönyvkiadó, Bp., 1974.

NAGY JÁNOSNÉ: Követelmények és eredmények az erkölcsi nevelésben = A szoc. személyiség nevelése és közösség c. válog. tanulm. kötet, MPT. Bp., 1970. 213-222 old.

NAGY JÓZSEF: Az 5-6 éves gyermekek iskolakészültsége = Akadémiai Kiadó, Bp., 1982.

NAGY KATALIN: Igazságos, becsületes, bátor = Korszerű Nevelés, Tankönyvkiadó, Bp., 1978.

NEMES LIVIA: Pszichogén tünetképződés a kisiskoláskorban = Pszichológia a gyakorlatban 25. kötet, Akadémiai kiadó, Bp., 1974.

NEMES PÉTER: A veszélyeztetettek védelmében = Pártélet, 26. évf. 1981. 11. sz. 25-31. old.

Nevelőmunka a nevelőotthonokban /szerk.: Járó Miklósné - Almássy László/ Módszertani tanulmányok = Tankönyvkiadó, Bp., 1974.

Nevelőmunka az ált. iskola 5-8. osztályában /szerk.: Pataki F., - Tóth L., - Hunyadi Györgyné/ = Tankönyvkiadó, Bp., 1969.

ORELL FERENC: Csak a társadalom összefogása segíthet = Népszabadság, 35. évf. 1977. jún. 13. 10. old.

ORMAI VERA: Szociálisan inadaptált gyermekek az általános iskolában = Ped. Szemle, 1969. 12. sz. 1074-1093. old.

PALKÓ SÁNDOR: Tévelygő szülők, kallódó gyermekek = Népszabadság, 35. évf. 1977. nov. 11. 6. old.

PATAKI FERENC: A közösséglélektan néhány kérdése
Makarenkó életművében = Ped. Szemle, 1965. 12. sz. 1090-1115.
old.

PÁL LÁSZLÓ: A kriminál pedagógia időszerű kérdései
= Ped. Szemle, 28. évf. 1978. 991-1001. old.

PETRIKÁS ÁRPÁD: Nevelés és önnevelés a serdülőknél =
Ped. acta, Debrecen, 1969.

PINTÉR ÁRPÁD: A képesítés nélküli gyermekfelügyelők ér-
dekében = Ped. Lapja, 31. évf. 1975. 17. sz. 6. old.

PINTÉR ÁRPÁD: Jobb a nevelőotthon = Köznevelés, 33. évf.
1977. 40. sz. 9. old.

POPPER PÉTER: A kriminális személyiségzavar kialakulása
= Akadémiai kiadó, Bp., 1970.

POVÁZSAI LÁSZLÓ Továbbképzés a nevelőotthonokban
= Tanító, 14. évf. 1976. 5. sz. 7. old.

PURUCZKI ERZSÉBET: A fiatalkori bűnözés háttértényezőinek
vizsgálata = Ped. Szemle, 27. évf. 1977. 9. sz. 803-813.o.

Pszichológia /szerk.: Geréb György/ tanárképző főisk.
jegyzet/ = Tankönyvkiadó, Bp., 1976.

Radnai Béla: A tanulók jellemzése = A bánásmód pszicholó-
giája c. szöveggyűjtemény /szerk.: Tunkli László/MSZMP.
Bp.-i Okt.Igazg. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1978. 470. old.

RANSCHBURG JENŐ: Család nélkül = Ifjúsági Magazin, 12.
évf., 1976. 1.sz. 26-27. old.

RANSCHBURG JENŐ: A szülői magatartás és a nevelői attitűdök hatása a gyermekek viselkedésére = Pszich. Tanulmányok, XIV. kötet, Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. 33-50. old.

RANSCHBURG JENŐ: Félelem, harag, agresszió = Pszichológia nevelőknek sorozat, Tankönyvkiadó, Bp. 1973.

RÁD PÉTER: A pedagógus társadalmi státusza és a szoc. nevelés = Társadalmi Szemle, 1976. 12. sz.

RÉVAI LILI: A nevelés egysége = Gyermeink, 26. évf., 1975. 11. sz. 20-21. old.

RITÓK PÁLNÉ: Pályaorientáció = Köznevelés, 1978. 35. sz. 10-21. old.

RIZNER DEZSŐ: A családmódel kialakításának jelentősége az állami gondozottak nevelésében = Ped. Szemle, 30. évf., 1980. 4. sz. 327-340. old.

RÓKUSFALVY PÁL: Növendékeink megismerése, = Magyar Pedagógia, 1962. 3. sz. 316-337. old.

RUBINSTEIN SZ. L.: Az általános pszichológia alapjai I-II. = Akadémiai kiadó, Bp., 1964.

RUBINSTEIN SZ.L.: A személyiség irányulása = A bánásmód pszichológiája c. szöveggyűjtemény, szerk.: Tunkli László MSZMP Bp-i Bizotts. Okt. Igazgatóság/ Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1978. 40. old.

SÁFRÁN ISTVÁN: Védelemre szoruló fiatalok = Népszabadság, 38. évf. 1980. ápr. 11. sz. 5. old.

SZABÓ ANDORNÉ: Milyen legyen egy jó nevelőszülő? = Gyermekek- és ifjúságvédelem 1975. 1. sz. 25. old.

SZABÓ ZOLTÁN - VÖRÖS KINDA KLÁRA: Fiatalkorúak személyiség válságának többtényezős elemzése = M. Pszichológiai Szemle, 1981. 4. sz. 374-387. old.

SZARKA JÓZSEF: A személyiségfejlesztés aktuális kérdései a Magyar Népköztársaságban = Ped. Szemle, 1975. 1.sz.

SZARKA JÓZSEF: A nevelési tapasztalat = Akadémiai Kiadó, Bp., 1971. 13-19.

SZARKA JÓZSEF: Pedagógiai kutatásainkról = Magyar Pedagógia, 1972. 1.sz. 13-17

SZEBENYI PÉTERNÉ: A tudatos moralitás szerepe a tanulói személyiség formálásban = Ped. Szemle, 1975. 1.sz.

SZILÁGYI BÉLÁNÉ: A nevelési tanácsadó és az iskola együttműködése = Ped. Szemle, 31. évf. 1981. 6. sz. 538-546. old.

SZUHOMLINSZKIJ V. A.: A kommunista személyiség nevelése = Tankönyvkiadó, Bp., 1975. 138-315. old.

SZTEVICS JÓZSEFNÉ: A nevelőotthonban élő állami gondozott gyermekek leggyakoribb neurózikus megnyilvánulásai = Gyermek és ifjúságvédelem, 1975. 1. sz. 30. old.

TÓTH GYÖRGY: A gyermek és serdülőkori szökés, csavargás főbb okai és leküzdésének lehetőségei = Bárczi Gusztáv Tanárképző Főisk. évkönyve 9. sz. Bp., 1980. 151-167. old.

TÓTH LÁSZLÓ: A gyermek és ifjúságvédelem fejlődése a felszabadulás után Hajdú-Biharban = Hajdú-Bihari iskola-történeti dolgozatok /szerk.: Bajkó Mátyás/ Hajdú-Bihar megyei PTI. Debrecen, 1977. 127.

TÓTH LÁSZLÓ: Az állami gondozottak pályaválasztása, munkára, életre való felkészítése, pályántartása Hajdú-Bihar megyében = Pályaválasztási Tanácsadás, 7. évf. 1974. 4. sz. 41-46. old.

TÓTH LÁSZLÓ: Nevelőotthon és szemlélet = Népszabadság, 37. évf. 1979. aug. 22. 6. old.

TÓTH LÁSZLÓ: Család helyett = Népszabadság, 34. évf. 1976. márc. 5. 7. old.

TÓTH LÁSZLÓ: A gyermekvédelem és a családi nevelés = Népszabadság, 34. évf., 1976. dec. 1. 7. old.

TÓTH LÁSZLÓ: A nevelőotthonba került gyermekek fogadása, beilleszkedésének és az otthon életébe való tevékeny bekapcsolódásának útja, lehetőségei. = Tanulmányok, cikkek a fővárosi gyermekvédelem köréből. Bp., 1980. 141-156. old.

VASS JÁNOS: Gyermekkori deviáns magatartási formák vizsgálata 6-16 éves korig. = Ped. Szemle, 26. évf., 1976. 7. sz. 608-617. old.

VASTAGH ZOLTÁN: A szociometriai felvétel adatainak értelmezése a nevelési folyamatban = Szoc. pszichol. kutatások Magyarországon. Tanulm. kötet, Akadémiai Kiadó, Bp., 1976. 229. old.

VASTAGH ZOLTÁN: A nevelői hatás érvényesülésének útjai az osztályban = Pszichológiai Tanulmányok XIV. Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. 69-86. old.

VÁG OTTÓ: A nevelés szerepe a személyiség alakulásában = Magyar Pedagógia, 1964. 2. sz. 150-165. old.

VÁG OTTÓ: A személyiség alakításának problémája Makarenko életművében = Magyar Pedagógia, 1963. 2. sz. 125-139. old.

VÁRHEGYI GYÖRGY: A gyermekek személyiségét veszélyeztető környezet = Szociológia, 1976. 1. sz. 58-79. old.

VÁRHEGYI GYÖRGY: A külvárosi gyermekek spontán csoportosulásai = Ped. Szemle, 1964. 4. sz. 365-385. old.

VECZKÓ JÓZSEF: Gyermek és ifjúságvédelem = BTK. egységes jegyzet, Tankönyvkiadó, Bp., 1978.

VECZKÓ JÓZSEF: A gyermek és ifjúságvédelem a nevelési-oktatási intézményekben = Köznevelés, 1982. 12. sz. 17. old.

VECZKÓ JÓZSEF: Vizsgálatok a pedagógusok gyermekismertéről = Magyar Pedagógia, 1980. 2. sz. 154. old.

VECZKÓ JÓZSEF: A személyiség korszerű értelmezésének alapkérdései = Módszertani füzetek, Bács-Kiskun megyei PTK, Kecskemét, 1973.

VERESS GYŐZŐ: Húsz év a Téglási Nevelőotthon történetéből = Pedag. pályamunkák. 2. Debrecen, 1979. 114-129. old.

VIKÁR GYÖRGY: Az ifjukur válságai = Gondolat, Bp., 1980. 15-51., 122-150. old., 238. old.